Drie en Zestig Jaren Prediker

Gedenkschriften

van

Ds. Lammert J. Hulst

Eerdmans-Sevensma Co.
Grand Rapids, Mich.

PA. 10-14-22

Amelia

GEDENKSCHRIFTEN

VAN

Ds. LAMMERT J. HULST

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/drieenzestigjare0000dsla

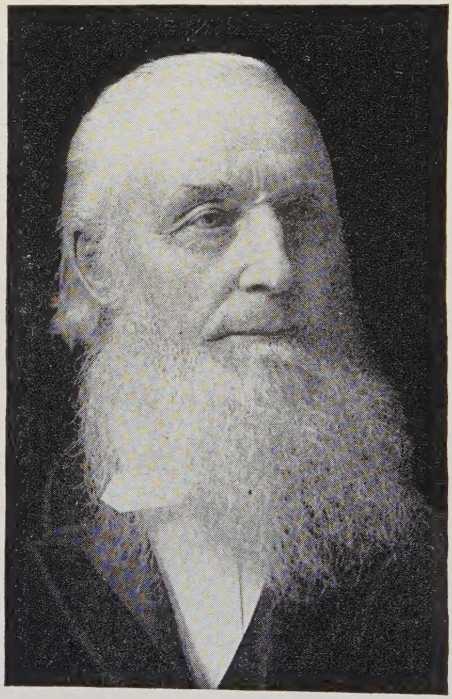

L. J. HULST

DRIE EN ZESTIG JAREN PREDIKER

GEDENKSCHRIFTEN

VAN

Ds. LAMMERT J. HULST,

Dienaar des Woords bij de Kerken der Afscheiding in Nederland, van 1849 tot 1874, en wel te Birdaard, Ferwerd en Stadskanaal, en daarna in Noord-Amerika, te Danforth, Grand Rapids en Eastmanville : :

GRAND RAPIDS, MICH. — EERDMANS SEVENSMA Co. — 1913

VOORWOORD

Reeds meer dan eenmaal werd Ds. L. J. Hulst, Nestor van onze Chr. Geref. Predikanten, aangespoord om het een en ander van zijnen buitengewoon langen Evangeliedienst te boek te stellen, opdat het nageslacht zou mogen weten hoe de Heere hem geleid had van Dan tot Berseba. Ook zijn zoon Dr. H. Hulst drong daartoe meer dan eens aan. Onze grijze broeder bood echter aan dat alles weerstand voor langen tijd, omdat hij vreesde dat het egoïsme hem in het schrijven parten zou spelen, of dat de lezers hem van eerzucht zouden verdenken. Tot onze vreugde gelukte het echter aan ondergeteekende om hem te overreden tot het samenstellen der hier volgende GEDENKSCHRIFTEN. Wij wezen hem op de leering en stichting die zulke geschriften soms teweeg brengen en vooral op het feit dat hij de oudste is der predikanten der Nederlandsche Afscheiding en langer dan een zijner ambtgenooten in de actieve bediening, zoodat hij een zeer merkwaardig stuk der historie heeft doorgemaakt, een stuk dat noodig voor het nageslacht moet bewaard, opdat wij als het kroost der Afschei-

ding, wij en onze kinderen, tot in komende geslachten mogen verkondigen de groote daden Gods onder en voor en door ons Voorgeslacht gewrocht.

Temeer drongen wij daartoe aan omdat er zoo betrekkelijk weinig van dien aard het licht zag. De Vaders der Afscheiding waren zoo bezet met dagelijksche zorge voor al de gemeenten, en zoo groot was de strijd om het behoud der kerken van 1834 dat er zeer weinig gelegenheid of genegenheid overbleef tot het samenstellen van Mémoirs.

Vandaar dat wij ons vleien dat een boek als dit met blijdschap zal worden begroet in Nederland.

Ook voor onze Amerikaansche Kerkgeschiedenis heeft dit werk waarde, omdat Ds. Hulst de leider was der groep die in de tachtiger jaren den kamp streed tegen de Vrijmetselarij in de Gereformeerde Kerk en aan de Chr. Geref. Kerk niet alleen een groot aantal leden en plaatselijke kerken bracht, maar ook, en dat beteekende heel wat meer, eene kentering in de opinie omtrent ons bij de Nederlandsche geloofsgenooten.

Daarenboven heeft Ds. Hulst zoovele jaren aaneen, tot op heden toe, in „De Wachter" geschreven, dat zijn naam een „household word" is geworden in heel de Kerk, onder jong en oud. En het opgeruimde karakter, de breede blik, het ruime broederhart van onzen broeder heeft hem wijd en zijd, zelfs onder vroegere tegenstanders, vrienden, warme vrienden verworven.

Nog steeds, hoewel hij de negentigste levens mijlpaal nadert,

is zijn oog niet donker, de kracht des lichaams en des geestes niet vergaan, maar zijn boog op bijzondere wijs in stijvigheid gebleven, wat temeer te verwonderen is, omdat Ds. Hulst een zeer werkzaam leven heeft geleid als herder en leeraar der kudde des Heeren. Wel mag hij op zichzelf toepassen, ter eere Gods, het woord der Schrift: „O God! Gij hebt mij geleerd van mijne jeugd aan, tot nog toe verkondig ik uwe wonderen." Met woord en pen.

Dat ook dit geschrift des Heeren lof verhooge.

HENRY BEETS.

Grand Rapids, Mich. 29 Oct. 1912.

INHOUD.

Hoofdstuk.		Blz.
I.	De plaats mijner geboorte en wat ik alzoo van de Afscheiding van 1834 waarnam	1
II.	Levensherinneringen, tot mijne roeping tot de Evangelie-bediening	25
III.	Over mijne uitwendige en inwendige roeping tot het ambt	33
IV.	Waarnemingen en ervaringen in Nederland: te Birdaard, Ferwerd en Stadskanaal	42
V.	Arbeid en ervaringen in Noord-Amerika: te Danforth, Coldbrook en Eastmanville. Emeritaat	105

HOOFDSTUK I.

De plaats mijner geboorte en wat ik alzoo waarnam van de Afscheiding van 1834.

Mijne Geboorteplaats.

De schrijver dezes was oorspronkelijk geen Profeet noch Profetenzoon, maar afkomstig uit den boerenstand. Hij noemt de zaken dikwijls met namen en spreekwijzen, die in zijne omgeving gangbaar waren. Hij is geboren in Nederland, Prov. Overijssel, gemeente Dalfsen, in de buurtschap *Oudleussen*. In den familie-kalender werd zijn geboortedag op den 12den Febr. 1825 gesteld; doch bij zijn trouwen wees de officiëele Doopacte den 10den Februari daarvoor aan, en daaraan houdt hij zich.

Dalfsen was toen en is nog een schoon dorp dat destijds tusschen de 5000 en 6000 zielen bevatte. Er stond een mooie *kerk* der Hervormde gem. in het midden van het dorp, met eene aanzienlijke ruimte rondom de kerk, die vroeger voor het begraven der dooden had dienst gedaan; doch waarvoor toen een andere plaats was ingericht. Ook de Roomsch Catholieken hadden er eene kerk, doch die was zoo klein, dat zij door een vreemdeling nauwelijks werd opgemerkt. Later kregen ook de Afgescheidenen daar eene kerk, die zich wel mocht laten zien, ofschoon zij bij de Hervormde kerk vergeleken gering moest heeten. Het dorp Dalfsen is beroemd

vanwege de zoogenaamde Dalfser *moppen*. Eene soort kleine koekjes, die men bij de thee gebruikt, en alleen door De Ruiter gebakken, evenmin als de Deventer koek, door iemand nagemaakt konden worden. Tot dit dorp, als middenpunt van geheel de gemeente, behoorden onderscheidene gehuchten en buurtschappen, en onder die buurtschappen behoorde ook *Oudleussen*, noord-oost van Dalfsen gelegen. Deze buurtschap bestond meestal uit eenvoudige boeren. Van weelde was er bijna geene spraak en van nijpende armoede evenmin. Er waren enkele arbeiders, maar die hadden doorgaans eene koe en een hoekje land, waarop men zijn eigen eten verbouwde. Men vond er ook eenige timmerlui, die meteen ook konden metselen. Een winkel was er, die tevens ook voor herberg diende. Het was voor beide echter eene slappe nering ; want het behoorde tot de zeldzaamheden, als een gezelschap van jongelieden er een poosje zaten onder een glaasje. De herberg was voornamelijk voor reizigers, die den Hessenweg passeerden. Er waren ook wel andere gehuchten en gewoonten, maar wie in Oudleussen zich éénmaal bedronk, die werd voor al zijn leven als een dronkaard veracht. De winkel had ook niet veel drukte, want de boeren gingen meestal iederen Vrijdag naar de Zwolsche weekmarkt, met boter, eieren en wat men zoo al meer te missen had, en dan brachten zij hunne winkelwaren vandaar voor heel de week mede.

Schuins tegenover die herberg, „de Kroon" geheeten, stond de school en het huis van den Meester, aan de overzijde van den Hessenweg. Die school werd vooral in den winter nog al druk bezocht. Des winters had men doorgaans op vechtpartijen te rekenen tusschen de groote schooljongens, vooral die van *Oudleussen* en *Welsum*. Wij hadden in mijn tijd daar een vrij goeden Meester, Meijerink geheeten.

Voor het overige was alles, vergeleken met het heden, in een achterlijken toestand. Van straat- en grindwegen hoorde men wel van uit de verte, maar in die buurt was daarvan nog geen spraak. Men moest zich met zand- en modderwegen

behelpen. Bleef iemand vastzitten, dan hielp zijn buurman hem er weer uit. Stoom en electriciteit sluimerden toen nog in de baarmoeder. De kleeding was eenvoudig, doch daarom nog niet slordig, en kenmerkend voor dien tijd. Mijn Vader droeg een lange jas, bij kinderdoopen, Avondmaalsviering en ook bij plechtige begrafenissen. Anders kwam die nooit voor den dag. Bij de jongeren waren het korte buisjes en geen hoeden meer, maar petten, wat men droeg. Enkele ouden zag ik nog met een driekantigen hoed (steek) en korte broek, wat vroeger de algemeene dracht was geweest, doch toen uitgestorven. De krant werd in die buurt maar door éénen boer gelezen, en die wat uit de „krant" moest weten, begaf zich naar dien boer. *Gerrit Hoekman*, heette hij. Hij was een man, tamelijk zwaar gebouwd, ietwat stroef van uitzicht, bevelend van aard, ongehuwd, maar edel en getrouw van karakter. Hij werd algemeen gerespecteerd, en was Rotmeester van de buurt, terwijl hij practisch voor onder-Burgemeester gold. Hij werd bij ons ten huize hoog gewaardeerd. In den winter kwam hij meestal één avond in de week bij ons praten, en dikwijls las hij dan wat uit den Bijbel of eenig ander goed boek. Ofschoon hij zelf ongehuwd, geen kinderen had, was hij toch niet afkeerig van dat jonge volkje. Hij sprak gedurig met ons over Bijbelsche verhalen, zoo als van Abraham, van Jozef, van David enz. en plantte alzoo ongemerkt een lust tot navorsching in ons. Dit moge ons tot leering strekken, om vroeg de kinderen naar den Bijbel te leiden, die het éénig vertrouwbare woord Gods is, en om ze mede te nemen naar de kerk, waar ze dikwijls meer leeren dan wij denken.

De toestand van School en Kerk.

Toen ik nog een kleine jongen was, van omtrent 10 jaren oud, zag het er treurig uit op Godsdienstig gebied, beide

school en kerk waren deerlijk in verval. De Godsdienst werd van de *scholen* verbannen. Het onderwijs moest neutraal zijn, om andersdenkenden niet te kwetsen. Wij hadden zeker nog al een van de beste Meesters, maar de arme man was aan handen en voeten gebonden. Wij lazen nog elken Vrijdag in den Bijbel, doch dat moest zoowat steelswijze gebeuren. Zoodra het lezen gedaan was, moest de Bijbel in de lade der schoolbank worden weggeborgen. Het gebeurde eens dat een onachtzame jongen, na het lezen, den Bijbel op den lessenaar had laten liggen. Onverwacht komt de school-opziener binnen, hij ziet het, slaat het open, en het is een verboden boek — *een Bijbel!* Meester! riep hij, wat vind ik hier? Een Bijbel in de school? Weet gij niet, dat de Wet zulks verbiedt, omdat dit andersdenkenden krenkt? De Meester stond beteuterd, mompelde zoowat in zijn baard, kreeg een scherpe berisping, en daar ging het voor ditmaal mee over. De achtelooze jongen kreeg een berisping van den Meester, en wij allen een strenge waarschuwing om nooit een Bijbel voor het oog neer te leggen. Onze schoolboeken waren toen echter nog beter dan wel later. Wij hadden b.v. nog de geschiedenis van Jozef en van de Israëlieten, die later ook al moesten worden opgeruimd.

Met de *kerk* zag het er niet beter uit, sinds 1816 kon men leeren wat men goeddacht. Te Dalfsen, waar alle gehuchten die er rondom lagen, moesten kerken, had men een Ds. die „*Verloren*" heette, en die met het oog op de leer ook waarlijk een verloren man was. In zijne leer was hij meer dan Remonstrantsch, overhellende naar het Rationalisme. Hij was echter een onberispelijk man, wat de uitwendige beschaving betrof en het volk leefde daarbij gerust en welvoldaan. Het tafel-gebed werd bij velen geheel nagelaten, en bij anderen werd door de kinderen nog een formuliertje opgezegd; maar vrij uit de borst bidden, dat behoorde tot de hooge zeldzaamheden. Het toezicht op de gemeenteleden was bijna geheel uitgestorven, en als men nog eens huis- of kranken-bezoek,

deed, dan was dat zoo oppervlakkig en algemeen, dat het nergens beter voor was, dan om de geestelijke armoede der predikanten van dien tijd te openbaren. Ik herinner mij dat de Ds. van Dalfsen — „Verloren" — éénmaal bij mijne ouders huisbezoek deed, vergezeld van een ouderling uit de buurt. De Ds. had zijnen steek op en korte broek aan, daar werd destijds nog niet van afgeweken. Hij groette en werd uitgenoodigd, om te gaan zitten; doch dat werd afgewezen. Hij had er geen tijd voor als hij op dien dag geheel de buurt wilde afdoen. Staande vroeg hij, of mijn Vader en Moeder beide leden van zijne gemeente waren, en na daarop een bevestigend antwoord te hebben ontvangen, zeide hij: dat het éérlang Avondmaalsviering was, en zij dan uitgenoodigd werden, om daar ook te verschijnen, en dat was alles. Mijn oudste broeder Jan, die 25 jaar oud was, en veel onderzocht had, en nog onderzocht, poogde een gesprek met hem aan te knoopen over het Avondmaal; doch de Ds. maakte er zich van af, met te zeggen: Wel, jonge man, indien gij onderwijs wenscht te ontvangen, de Catechisatie staat voor u open, en daarmede vertrok hij, zonder gebed of dankzegging. Trouwens geheel de Godsdienst ging in eene uitwendige plichtpleging op. Het volk leefde zorgeloos voort gelijk de inwoners van Laïs, Richt. 18.

Er waren in die omgeving maar *drie* huisgezinnen, die bekend stonden, „voor het goede te zijn," zooals men dat noemde. Die huisgezinnen waren, dat van Gerrit Hoekman, reeds vroeger gemeld, mijne ouders en dat der weduwe Van Lente. Zeer enkel gingen ook deze nog eens naar de kerk, doch zij kwamen er doorgaans koud en soms geërgerd weer van terug. Het spreekt van zelf, dat die drie families: Hoekman, van Lente en Hulst, meermalen bij elkander kwamen en veelal over God en Zijnen dienst spraken; en toen het met den Godsdienst steeds meer den kreeftengang ging, en deze drie er niet meer ongeërgerd onder verkeeren konden, gingen zij hunne samenkomsten vaststellen en regelen. Gerrit Hoek-

man werd voorlezer en mijn broer Jan voorbidder, en nog een ander voorzinger. Toen dat bekend werd, kwamen er spoedig ook al anderen en er kwam wat leven in de doodsbeenderen. Nadat dit eenigen tijd geduurd had, kreeg men kennis aan een vroegeren Catechiseermeester, „*Wesseling*" geheeten, deze „oefende" nu voor dat volkje en dan kwam de geheele buurt tezamen, uitgezonderd enkelen, die bepaald vijandig waren. Men hield deze bijeenkomsten en oefeningen echter tusschen kerktijd, opdat men met de kerkelijke besturen niet in botsing kwam.

Toen straks de Cock van Ulrum en Scholte van Genderen, ongehoorzaam aan de reglementen geworden, van zich lieten hooren, kwam er ook verstoring in de rust van dit kleine kuddeke. Eerst zeiden ze allen: O neen! men moet zich nooit van de kerk scheiden. Zij meenden dus heusch nog, dat ze in de kerk van Christus tehuis waren. En ofschoon er wel geloovige menschen in waren, had toch het genootschap als instituut, al in 1816 opgehouden de kerk van Christus te zijn. Toen men wat meer van de Cock en Scholte hoorde, begon men al wat anders daarover te denken. Wesseling, die er belang bij had, om in goede verstandhouding met de kerkbesturen te blijven, begon, ook bij zijne oefeningen tegen de afscheiding te ageeren; doch dat was olie in het vuur, om den brand te blusschen. Wesseling werd weldra genoodzaakt, om mede te gaan of terug te trekken, en hij koos het laatste.

De samenkomst was echter aardig wat vermeerderd. Men las nu geregeld en men kreeg gedurig wel eens andere oefenaars, b. v. Albert Dijk van Ulzen, Dirk Assies van Kampen of van Deventer? en Seine Bolks uit den Ham en zoo al meer. Bij zulke gelegenheden kwam bijna alles op, van heinde en verre. De Duivel schijnt dat echter met leede oogen te hebben aangezien, want hij kreeg een der leiders op het sleeptouw, dien hij verkeerde parten speelde. Ik ga u in korte trekken zijne geschiedenis verhalen.

Jan Kolkman, zoo heette die man. Hij was een broeder van de weduwe van Lente en van Jans Kolkman, die met één van mijn zusters getrouwd was. Hij was een rijzige jonge man, van een onbesproken gedrag; hij woonde als boer-knecht bij zijne zuster, de weduwe van Lente; hij ging ook wel mede op tot de oefening, maar hij was onbekeerd, zooals de menschen toen zeiden. Ik reken met zulk een keurmeesterschap nu niet meer, maar toen wel, en sommigen meenden destijds, dat zij het heel wel konden uitmaken, of iemand al dan niet bekeerd was. Hij heeft het zeker ook wel geweten, dat hij bij de vrienden nog op de lijst der onbekeerden stond. Maar wat gebeurt er? Op zekeren avond, dat hij met zijne zuster en hare oudste dochter, die beide den Heere vreesden, over godsdienstige zaken in gesprek was, begonnen zijne zenuwen te werken, en hij sprak steeds met meer geestdrift, tot dat hij in geestvervoering uitriep: Ik zie Jezus daar ginds aan den hemel! Zijne zuster en hare dochter zagen wel niets, maar dat maakte het wonder nog zooveel te grooter. Zoo was het Paulus immers ook gegaan Hand. 9 : 7. Toen dat bekend werd was Jan Kolkman de beste bekeerling van allen. Hij werd bewonderd, met mijn broer Jan en anderen op den voorgrond geschoven. Toen de gemeente gesticht werd en er een kerkeraad gekozen moest worden, kwam ook hij in den kerkeraad en deelde den gemeentelijken arbeid met mijn broer. Het was de gewoonte, als de preek was uitgelezen, dat zij beiden en ook wel anderen mede een en andere opmerking maakten over het gelezene, ten bate van hen, die minder goed verstonden, en daarna sloot men en ieder ging zijns weegs. Dat ging éérst goed, want men leefde in vol vertrouwen met elkander. Doch straks begon Jan Kolkman wat nieuws, zonder een woord daarvan te zeggen. Wat dat was? Na het lezen begon hij, in plaats van het gewone gesprek, eene redevoering te houden. Als een ander, daar geen erg in hebbende, ook een woord daar tusschen in wilde voegen, kreeg deze eene

bestraffing over zijne onbescheidenheid, van hem in de rede te vallen. De door hem bestrafte hield zich goed, maar de vergadering was ontstemd. En de vergadering zag hem vervolgens aan voor een man, die opgeblazen en in het oordeel des Duivels gevallen was, 1 Tim. 3 : 6. Het gevolg hiervan was, dat sommigen de vergadering verlieten, zoodra J. Kolkman opstond om te spreken. Intusschen stierf zijne zuster, de weduwe van Lente, en hij bleef met de kinderen op de boerderij, tegelijk voogd over de kinderen geworden, en ieder stelde het volste vertrouwen op hem. Hij was immers zoo krachtdadig bekeerd? Doch het duurde niet lang of hij beging eene misdaad, die hem ten ondergang richtte. Wat hij misdeed? Hij kreeg het plan om te trouwen met eene schoone jongedochter van Nieuwleusden, die ook geacht werd den Heere te vreezen, en er zeker hoog bij op gezien zal hebben, eenen man te krijgen, die op zulk een buitengewone wijze bekeerd was. Dit plan beraamd zijnde, ging Jan Kolkman naar den landheer van den „farm", waarop hij nu met de kinderen zijner zuster woonde, en verzocht, of de landheer dien „farm" niet aan hem wilde verhuren, dan toch konden de kinderen ongehinderd bij hem blijven, dat niet slecht berekend was, want zij waren allen, tot de kleinste toe, goed voor den kost. De landheer zal het in overweging nemen. Jan Kolkman, pas vertrokken, komt de rentmeester binnen, aan wien de landheer het voorstel van J. Kolkman mededeelt. De oude man beantwoordde die mededeeling met een zware zucht. Wat scheelt er aan? vraagt de landheer. Ach mijnheer, was het antwoord: De Moeder heeft stervende mij doen beloven, om de kinderen, zooveel in mij was, de hand boven het hoofd te houden. Ik vergat dat niet, maar ik verwachtte van die zijde in het geheel geen kwaad, en dat brengt mij wat van mijn stuk. De landheer vroeg: zijn de kinderen bekwaam voor de boerderij? Ik zou het er mede durven wagen, maar ik wil mijnheer dat niet opdringen, was het antwoord van den Rentmeester. Na zich een oogenblik bedacht te hebben,

sprak de Landheer: zeg aan Jan Kolkman, dat hij om een boerderij kan uitzien waar hij wil, doch dat hij deze niet kan krijgen. De kinderen der weduwe zullen er op blijven. Kunnen zij de volle huur niet betalen, dan zullen zij met de helft vrij, en is dat nog te veel voor hen, dan zullen zij voor niet wonen. En zoo is geschied, ik heb zelf een jaar knecht geweest bij de oudste van die kinderen, op dezelfde boerderij; en hij had toen nog één broer en zuster bij zich. En J. Kolkman? Hij huurde eene boerderij aan den voet van den bessemmerberg, zand en „gravel" geen gebrek. Hij nam zijn vrouwsbroer tot knecht. Een jonge man, die voor niemand behoefde te zwichten. Het duurde echter niet lang of hij begon te zeuren, dat al die arbeid toch niet helpen kon in dat zand. En of zijn zwager hem dat al anders voorrekende, dat baatte niets. Zijne ontmoediging werd van dag tot dag erger, zoodat hij weldra als menschenschuw voor iedereen uit den weg ging. Het is zelfs gebeurd, dat hij voor mij, een jongen van 13 a 14 jaar, naar zijn bed vluchtte, bij gelegenheid, dat ik er met een of andere boodschap werd heengezonden. Eenmaal had hij zich van wanhoop in de rivier geworpen, de Regge genoemd, en naar zijn eigen getuigenis wist hij zelf niet hoe hij er weer uitgekomen was. Indien ik niet mis ben, dan heeft hij daar drie jaren zoo gewoond. Toen werd de boerderij opgegeven, alles verkocht en hij ontving meer, dan hij er oorspronkelijk had ingestoken. Dit bewees dus, dat zijne neerslachtigheid louter inbeelding was. Hij ging naar zijn ouderlijk huis, en zijne vrouw naar hare ouders. Tot een openbaar gebed was hij in dien toestand niet meer te bewegen, en zoo is hij uitgeteerd en gestorven. En de aanschouwers van deze gebeurtenis dachten aan Salomo's waarschuwing: „De hoogmoed komt voor den val", en vooral aan Spreuk. 23 : 10, 11: „En kom op den akker der wezen niet; want hun Verlosser is sterk, die zal hunne twistzaak tegen u twisten."

De worsteling en vervolging der eerste gemeenten.

Na dit uitstapje keeren wij terug tot de worsteling en vervolging der eerste gemeenten, die bij de beweging van 1834 ontstonden. Men heeft er dikwijls over gepraat, alsof de Leeraars H. de Cock, H. P. Scholte, S. van Velzen, A. Brummelkamp, G. F. Gezelle Meerburg en A. C. van Raalte enz., die beweging hadden veroorzaakt, maar dat is onjuist. De zaak was zoo gelegen, dat God, bij het diepe verval der Nederlandsch Hervormde Kerk, weer als in de dagen van Elias, overal van de stillen in den lande bewaard had, die wel zuchtten onder de overmacht van het ongeloof en de tyranny, maar geen uitzicht hadden, om er iets tegen te vermogen. Deze kregen kennis aan elkander, zij voegden zich tezamen, zij lazen, baden, zongen, en zoo hield God ze in het leven. En zoo verwekte Hij een stille roering door het geheele land. Konden zij niet als kerk optreden, zij werden in 't stille voorbereid, om gereed te zijn, zoodra het oogenblik aanbrak, dat het verborgen zuchten zich openbaar uitsprak, in openbare godsdienst-oefeningen, in besliste verklaringen, van God meer dan de menschen te moeten gehoorzamen, en eindelijk zich uitspraken in afscheiding en gemeenten-stichting. God voedde Zijn volk dus als in de woestijn. De kost was wel schraal, maar de hongerige is al het bittere zoet. Men moest zich meestal met het lezen van eene predikatie tevreden stellen en als men dan nog al eens een prediker had van artikel *acht*, dan had men ook nog niet altoos brood van het beste baksel. Als het brood wat minder hard gebakken was, dan konden de menschen zonder scherpe wetenschappelijke tanden het zooveel te beter bijten. Zelfs met een oefenaar was men wonder in zijn schik. Men liep uren gaans, om eene preek of oefening te hooren. Men stak een boterham in den zak, en men kreeg dan al licht een kop koffie, water of melk en zoo bleef men den

geheelen Zondag, terwijl men des avonds nog naar meer verlangde. De beste preek van heden geeft in den regel niet zooveel genot, als destijds de ongekunstelde causeriën van eenen oefenaar; nu is het voor velen haast te veel, om éénmaal op eenen Zondag ter kerk te gaan, en toen was tweemaal te weinig. Er was wel eens wat vreemd vuur op het altaar; maar ook nu geschiedt niet alles naar de reinheid van Gods heiligdom. Het gebeurde ook meermalen, dat men misbruik maakte van anderer goedwilligheid. Ik herinner mij b.v. dat men bij mijne ouders lange tafels maakte, door middel van ladders op schragen gelegd, om daarop koffie te presenteeren voor hen, die hunne boterhams aten. Denkende dat het gebeuren kon, dat iemand geen boterham had, zoo had men ook wat brood en „stoete" opgezet voor de zoodanigen. Een volgenden keer waren er heel wat, die geen boterham hadden; doch men verbeterde dat, door een volgenden keer, degenen, die geen boterham hadden, naar een ander vertrek uit te noodigen, en daarmede was ook dat misbruik weer van de baan. Doch ondanks al zulke kleine onbehoorlijkheden, wies het woord Gods met kracht, werden de treurende kinderen van Siön vertroost, en de zwakken gesterkt; terwijl de afscheiding al gaandeweg een steeds breederen omvang kreeg en de werkkrachten gedurig vermeerderden, tot spijt voor den vijand.

Die vijandschap brak weldra openbaar uit in allerlei vervolging. De leeraars, voor dezen reeds genoemd, werden allen geschorst, beboet, en afgezet, en door inkwartiering van onhebbelijke soldaten geplaagd. Maar ook opzieners en leden moesten dien beker van vervolging drinken. Op de vraag: Hoe de burgerlijke overheid met die kerkelijke kwestiën te doen kreeg: diene tot antwoord: Dat de Nederlandsch Hervormde Kerk, sinds 1816 niet meer de Kerk van Christus was, als voorheen, maar eene stichting van Koning Willem I, zoodat hij het laatste woord had, ook in zaken van den Godsdienst. Hieruit volgde vanzelf, dat zij, die met het kerkbestuur in disharmonie geraakten, ook met den staat in troebel

kwamen. Zoo hadden de verbitterde kerkbesturen gelegenheid om de afgescheidenen bij den koning aan te dienen als rebellen tegen het regeer van zijne majesteit. In dien strik werd de koning gevangen, en de vervolging nam eenen aanvang, al was het ook tegen de grondwet, die aan alle gezindten vrijheid van Godsdienst waarborgde.

Men nam een artikel uit de „Code Napoleon" te baat, dat elke vergadering boven de 19 personen verbood. Geheel wederrechtelijk maakte men dat van toepassing op de Godsdienstige samenkomsten, zoodat men met niet meer dan 19 personen mocht bij elkander komen. De uitvoering van dat beginsel hing echter grootendeels van de plaatselijke besturen af. Wij werden in *Dalfsen* wel eens door het grauw uitgescholden en bedreigd; maar officiëele vervolging werd ons nooit aangedaan. Onze Burgemeester, „*Muelert*" had wat van Gamaliël, Hand. 5 : 34. Wel werd hij door de kerkelijke autoriteiten aangepord om ons te vervolgen; maar hij gaf ten antwoord, dat die menschen volstrekt geen onbehoorlijke dingen deden, noch onruststokers waren, en dat hij als Burgemeester volstrekt geen zeggenschap had, over de wijze van hunnen Godsdienst. En het ging den Burgemeester van Dalfsen, als de vroedvrouwen in Egypte, die zich van den kindermoord onthielden: „God bouwde haarlieder huizen", Ex. 1 : 21. Ook Muelert bleef rustig Burgemeester van Dalfsen, en toen hij oud geworden was, kwam zijn zoon voor hem in de plaats, en die heeft zeker meer dan een halve eeuw, dat ambt met eer, in de richting van zijnen vader bekleed.

Op andere plaatsen ging het niet altoos zoo gematigd als in Dalfsen. Ik herinner mij nog dat Ds. A. C. van Raalte eens te Versen dicht bij Ommen, in eene groote boerenschuur predikte, toen de Burgemeester van Ommen met een paar Veldwachters, onder het bedrijf binnenstormde en riep: „*Van Raalte, hou den bek!*" Deze haastte zich niet om te gehoorzamen, en de Burgemeester hervatte: „*Van Raalte, zult gij den bek houên?*" Van Raalte vroeg; wat is er van uw believen Mijn-

heer? De Burgemeester zeide: „Ik kom uit naam des Konings en gebied u uiteen te gaan! Van Raalte gaf ten antwoord: Maar ik heb last van den *Koning der Koningen*, om dezen volke het Evangelie te verkondigen. Mijn last is derhalve hooger dan die van u, en daarom doe ik u weten, dat ik aan uw bevel niet kan beantwoorden. Ik zal proces verbaal opmaken, riep de Burgemeester. En van Raalte, na tot den Burgemeester gezegd te hebben: „*Ga je gang*", wendde hij zich tot de vergadering en begon waar hij geëindigd was, en de Burgemeester droop af. Dat ging recht naar mijn zin.

Later woonde ik zoo iets bij te Nieuwleusden, wat mij zoo goed niet beviel. Ds. S. van Velzen zou daar komen te prediken, maar was ziek geworden, zoodat hij niet kon. Dat was een' groote teleurstelling, want er was veel volk te zamen gekomen. Wat zou men doen? Al dat volk zoo naar huis sturen? . . . . Gelukkig er waren twee oefenaren tegenwoordig: *Albert Dijk* en *Dirk Assies*. Deze mannen aangesproken, trad Albert Dijk op. Doch pas begonnen, komt de Burgemeester van Nieuwleusden met een Veldwachter binnen. Ter zijner eer moet gezegd, dat hij zijne boodschap beter deed dan die van Ommen. Albert Dijk zijn bevel verstaan hebbende, trad zonder tegenspraak af, wat ik voor gebrek aan „durf" beschouwde, doch misschien oordeelde ik te hard, want hij was een Hanoveraan, dus een buitenlander en wellicht zonder reispas. Albert Dijk zag men niet meer; maar nu trad Dirk Assies op, buitendeurs op een boerenwagen, wat hem zeer deed rijzen in de schatting van het volk. En de Duivel had zeker ook een groote misrekening gemaakt; want de volgende week was de vervolgde gemeente met een honderdtal vermeerderd, zoo men zeide, en men begon er over te praten, om de groote kerk voor zich op te eischen. Van dergelijke dingen zouden er nog al wat te vermelden zijn, maar deze twee woonde ik zelf bij, pl.m. een dozijn jaren oud zijnde, doch ik leefde van heeler hart mede. En dit moet in het algemeen erkend worden, dat de vervolging

der Christenen, ook toen, de afscheiding meer bevorderd dan verhinderd heeft.

Ds. van Raalte te Ommen.

Wij keeren nog eens weer naar de gemeente van Dalfsen terug. Na aanhoudend worstelen kwam men allengskens verder. Ook aan de zuidwestzijde van het dorp kwam men op Godsdienstig gebied in beweging. Men noemde dat „*over de Vecht.*" De familie Kooiker oefende daar den meesten invloed. Men verbond zich vandaar met die van Oudleussen en andere buurtschappen in de rondte, en men bouwde te zamen eene kerk in het dorp Dalfsen. Ondertusschen, dat men aan de verschillende predikanten elk een deel van het land aanwees, om daar het oog op te houden, als een soort Consulent, hoewel alles nog niet goed geregelleerd was, kreeg Ds. A. C. van *Raalte* de Provincie Overijssel en Gelderland en kwam te *Ommen* wonen. Hij bediende die gemeente en hield toezicht over geheel die Provincie en Gelderland. Daar men nog geene school had, voor de opleiding van jonge menschen tot bedienaren des Woords, zoo vervoegde zich ieder, waar hij maar best kon. De voornaamsten, die zich daarmede belastten waren, H. de Cock, (spoedig opgevolgd door F. de Kok en W. de Kok) Brummelkamp en Van Raalte. Ds. Van Raalte had er te Ommen onderscheidenen, wier namen ik mij niet meer herinner. Doch Veenhuizen, Schuurman en Ten Bokkel ken ik nog bij naam. Ten Bokkel volgde Ds. Van Raalte op, toen die naar elders vertrok; Schuurman werd straks Ds. te Dalfsen, en Ds. Veenhuizen heb ik te Stadskanaal als emeritus helpen begraven. Toen Ds. Van Raalte te Ommen stond, hadden wij er te Oudleussen veel voordeel van. Wij kregen nog al gedurig eens eene preekbeurt van hem en zijne studenten; en des winters gingen wij geregeld met een dozijn in getal ongeveer, naar Ommen

te catechiseeren. Dat beviel ons recht wel al moesten wij anderhalf uur loopen, en wij misten er nooit dan bij stormachtig weer. Dit knapte de gemeente wat op, en zij kreeg den moed, om candidaat J. Schuurman te beroepen, wien men ook ontving, al was het salaris bedroefd klein, zooals ik later van Ds. W. H. Frieling vernam, moet het bepaald beneden de f 300.— gebleven zijn. Hij sprak vlot en duidelijk, doch hij was meer mans op het gebied der geschiedenis, dan wel op dat der Theologie. Er kwam iets aan de orde, dat zijn spoedig vertrek wel bevorderlijk zal zijn geweest. Wat dat dan was?

De steek, mantel en bef.

Gij zult u misschien nog herinneren, dat ik reeds gezegd heb, dat de menschen kort voor mijn tijd een driekantigen hoed, met een korte broek droegen. Ik heb er nog enkelen mede gezien. Het is echter met de kleederdracht als met alle andere gewoonten, dat ze aan gedurige afwisseling onderworpen zijn. Sinds de mensch van zijnen God is afgeraakt, bereikt hij nergens zijn doel, en beproeft hij het telkens weer op een andere manier, en zoo is het ook met de kleederdracht. Zoo ging het ook met den steek en korte broek. Toen men begon met, inplaats van den steek en de korte broek, een lange broek met een hoed of pet te dragen, hielden bezadigde menschen en de predikanten zich het langst aan den steek, met zijn toebehooren. Dat gewaad had iets deftigs, en toen het bij de anderen nagenoeg was uitgestorven, bleef het bij de leeraars in gebruik. En het duurde niet lang, of men beschouwde dien „steek" en korte broek, als een gewaad, dat bij het predikambt behoorde. Nu had een en ander van ons een artikel van Voetius gelezen, waarin betoogd werd, dat de bijzondere kleederdracht, in het oude Test. den priesteren geboden, schaduwachtig was, en alzoo

voor het Nieuwe Test. geene beteekenis had; en dat de leeraars van het Nieuwe Test. derhalve best deden, wanneer zij zich op deftige wijze als gewone burgers kleedden. In acht genomen nu, dat de menschen den „steek, korte broek, mantel en bef" als het speciale gewaad voor den leeraar beschouwden, meenden sommigen, dat zij dit zoogenaamde leeraarsgewaad moesten afleggen, omdat zulks naar bijgeloovigheid riekte. Zonder te begrijpen, dat zoo iets niet dan met voorzichtigheid en na langmoedig onderwijs moest geschieden, voegden zij de daad bij het woord, tot groote ergernis van hen, die daar anders over dachten. Nu begon de strijd. De voorstanders van den steek met zijn toebehooren brachten den *„steek"* in verband met de leer der Drieëenheid, en den *mantel* en den *bef"* met Christus' lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid, en allerlei flauwe redenen meer — althans sommigen van hen. — De Voorstanders der afschaffing van den „steek," werden door die redenen nog meer gesterkt in hunne meening, dat er bijgeloof aan kleefde, en werden daardoor nog te meer overtuigd, dat afschaffing plicht was. De strijd liep zoo hoog, dat men in sommige gemeenten de afschaffers van het zoogenaamde ambtsgewaad tot den dienst des woords niet wilde ontvangen. Men kan begrijpen, dat niemand er meer behagen in had dan de Duivel, die op deze wijze aan de pas begonnen reformatie een struikelblok voor de voeten wierp. Men zag echter weldra in, dat men zoo tegen elkander ageerende, elkander zou verwoesten, en alzoo besloot men wijzelijk, dat men tot nader orde de navolgende regel zou volgen: „Indien de gemeente er niet om gaf, dan kon men het zoogenaamde ambtsgewaad desverkiezende afleggen; maar als de gemeente het vorderde, dan moest men het dragen". Hierdoor kwam men tot kalmte, en de wrijving had het gevaar van bijgeloovigheid aan het ambtsgewaad te hechten, gelukkig doen verdwijnen. Het duurde echter lang eer de „steek..." algemeen werd afgelegd. Ik heb zelf den „steek", heel de 25 jaren, die ik in Nederland diende,

getrouw gedragen en des Zondags ook de korte broek, mantel en bef. Doch de korte broek verving ik in de week door een lange, vanwege het veelvuldig binnenlandsch zendingswerk, dat ik te doen had, en waarbij de korte broek met fijne kousen, zeer moeilijk gebruikt konden worden.

Thans is dat geheele „ambtsgewaad" echter stil en zonder troebel uitgestorven. Misschien heeft de verknochtheid daaraan een goeden stoot gekregen, toen de lijkenbezorgers hun vroeger hoofddeksel verwisselden voor een driekantig hoedje, zooals vroeger de Ds. droegen, maar toen sterk aan het verminderen was. Hier in Amerika heb ik den „steek" nooit weer gedragen, noch van anderen zien dragen. Deze geschiedenis kan ons leeren, dat men wel moet pal staan, waar het heilige beginselen geldt; maar dat men zich nimmer druk moet maken over zaken daar niets in zit, en dat het raadzaam is, om, ingeval de hartstochten in beweging komen over nietige dingen, wat olie op het water uit te storten, opdat de storm bedare.

Ds. Van Raalte behoorde ook tot de afschaffers van het zoogenaamde „ambtsgewaad" en het was niet te verwonderen, dat ook Ds. J. Schuurman er liever vrij van was; doch de gemeente van Dalfsen stond er op en hij schikte zich wijselijk naar den gang van het werk. Hij heeft er echter niet lang gestaan en mogelijk heeft dat wel iets bijgedragen tot zijn kortstondig verblijf. Doch er was nog een andere troebel, die wel ietwat met de steekkwestie samenviel, waarover ik u thans iets ga mededeelen.

De Leer- en Regeertroebelen.

H. de Cock van Ulrum, was wat meer conservatief dan Brummelkamp, Scholte en Van Raalte. Hij begreep, dat men niet sterk moest drijven met ingewortelde zaken, die wel verbetering behoefden, maar voor het oogenblik niet dan met

groote schokken konden verbeterd worden. Ds. Brummelkamp, Scholte en Van Raalte schijnen wat meer radicaal te zijn geweest. Denkelijk hebben plaatselijke omstandigheden er invloed op gehad. Zoo had men de kwestie van het doopen der kinderen, van hen, die nog geen Belijdenis des geloofs hadden gedaan. In de Zuidelijke Provinciën was het een doorgaande regel, dat de kinderen der gemeente met 18 à 20 jarigen ouderdom Belijdenis des geloofs kwamen doen, zoodat men met de Doopleden geen troebel had. Maar in de Noordelijke Provinciën: Groningen, Friesland en Drenthe was het Labadisme zoo diep ingeworteld, dat maar een gedeelte der gedoopte kinderen Belijdenis des geloofs kwam doen. Ook was dit in den laatsten tijd, bij het steeds toenemend verval in de leer en den Godsdienst, er niet beter op geworden. Op sommige plaatsen kwamen maar enkelen tot Belijdenis des geloofs en de Tafel des Heeren. Doch het kinderen doopen ging daarom evenzeer zijn gang. Zoo iets was in het oog der zuidelijken toch wel wat erg en zij hadden tot zekere hoogte gelijk. Ouders, die het Verbond hebben losgelaten, door geen Belijdenis te doen, noch Avondmaal te houden, kan men zonder Verbondsontheiliging niet als Doopheffers over hunne, of ook anderer kinderen, laten optreden. Ds. de Cock leefde echter midden in den misstand van die Noordelijke Provinciën, en moest als een man van practijk wel begrijpen, dat hij dien toestand in eenen dag maar niet kon omzetten. Hadden beide richtingen dat ingezien, dan had men het er op kunnen aanleggen, om dat Labadisme allengskens te verdrijven. Maar zoo goed ik zien kon, had geen van beide richtingen een juist begrip van het Verbond Gods. Op zijn best ging het kerkelijk leven toen uit van *Verkiezing* en *Wedergeboorte*, in plaats van het *Verbond*, door God opgericht met Abraham en zijn zaad. Gelijk men ten huidigen dage dat kwaad nog op verre na niet te boven is. Met wederzijdsch vertrouwen en goed overleg, had die misstand wel verholpen kunnen worden. Maar strijdende, maakte ieder zijne lijn zoo

vast als hij kon. En daar stond men tegenover elkander. Bij deze kwestie kwam nog eene nieuwe kerkorde door Ds. Scholte in de Zuidelijke Provinciën reeds ingevoerd. Zij werd op de Synode van 1838 te Utrecht aangenomen, ofschoon de woorden „In alle stukken" en „In alles" waren weggelaten. De Cock en velen aan zijne zijde protesteerden tegen die nieuwe kerkorde. Voeg hieraan toe, de twisten over het gezag van eene Synode, over oefenaren, over de aanmatiging van predikanten, om op eigen hand iemand te examineeren en te bevestigen tot predikant. Zoo had Scholte zijne leerlingen: Klein en Baaij, en Brummelkamp twee discipelen van Van Raalte — Wildeboer en de Wit — tot de Evangeliebediening toegelaten. Wie dit alles overweegt, kan het zeker niet verwonderen, dat er eene scheuring ontstond. De algemeene Synode in Dec. 1840 te Amsterdam vergaderd, besloot de vier gemelde Leeraars niet als zoodanig te erkennen; zij verwierp de opgedrongene kerkorde van *Utrecht* en aanvaardde de onveranderde kerkorde van Dordt. De *vrijheid* van Godsdienst, onder voorwaarde van geen aanspraak op de kerkelijke goederen der Nederl. Hervormde Kerk te zullen maken, werd hier aangenomen en Ds. Scholte werd geschorst, omdat hij den geschorsten predikant „Duin" voor zich had laten optreden, zonder schuldbekentenis daarvan te willen doen. *Van Velzen* en *de Cock* stonden aan de eene, *Scholten* en *Gezelle Meerburg* aan de andere zijde, terwijl *Ledeboer* en *Budding* hunne betrekking tot de Chr. Geref., of toen Afgescheidene Kerk genoemd, verbraken.

In 1843 werd er weder eene Synode gehouden, met het doel, om de eendracht onder de broederen te herstellen, doch inplaats daarvan werd de tweedracht nog vermeerderd. Men heeft deze Synode de „Rooverssynode" genoemd, en als ik mij niet vergis was dat, omdat de partij van Scholte, in de meerderheid zijnde, misbruik maakte van hare overmacht. In 1847 vertrokken Scholte en Van Raalte naar N. Amerika. De eerste zette zich neder in *Iowa* en de laatste in *Michigan*.

De Kerken onder het kruis.

Men had al eenige jaren het juk der vervolging, beboeting, inkwartiering van soldaten, en soms ook gevangenissen moeten verdragen, en het was geen wonder, dat men gedurig aanvroeg bij den Koning, om vrijheid en bescherming van Godsdienst. Langen tijd werd dat echter geweigerd; doch eindelijk verklaarde de Koning daartoe gewillig te zijn, onder voorwaarde, dat men geen aanspraak zou maken op de goederen der Nederlandsch Hervormde Kerk. En ofschoon men nu wel begreep, dat die goederen meer hun dan de ontrouwe Nederl. Hervormde Kerk toebehoorden, zoo overwoog men ook ter andere zijde, dat, als men dit aanbod weigerde, men zich meer om het geld, dan om den dienst des Heeren liet martelen; dat, hoe billijk recht men er ook op mocht hebben, er toch geen uitzicht bestond, dat men er ooit een cent van zou bekomen; en overwegende, dat onze Vaderen Spanje groote schatten hebben aangeboden, alleen maar, om vrij hunnen Godsdienst te mogen uitoefenen, was men op de Synode van 1840 er toe overgegaan, om die voorwaardelijke vrijheid aan te nemen.

Luitenant Smit van Zwolle, die al heel wat medegedaan had in den strijd, en andere ontevredenen, beweerden echter, dat men door de aanneming van die voorwaardelijke vrijheid de eer van Christus, als Koning der koningen was te na gekomen. Er waren veel meer haken en oogen en het geharrewar was bijna zonder einde; maar de aanneming der vrijheid was toch altoos het groote struikelblok, zoo men beweerde. Evenwel lag de wortel dieper. Het Labadistische kerkbegrip had onder die kruisgemeenten de overhand. Bij ons was de zaak ook niet in het reine, maar zooveel wist men dan toch wel, dat men de baan van Labadie niet op moest. Overigens waren wij in eenen wankelen toestand. Wij zochten naar een vast punt, maar er was niemand, die het kon aangeven. De beginsel-verwisseling, die het kerkelijke

leven van Verkiezing en Wedergeboorte deed uitgaan, in stede van uit Gods Verbond met Abraham, wat het ware en echte beginsel der Gereformeerde Kerk is geweest en behoort te zijn; die beginsel-verwisseling was toen zoo algemeen doorgedrongen, dat niemand recht wist waar men aan toe was. De Afgescheidenen hebben als kerkgenootschap eerst in 1854 een vast standpunt verkregen. Toen kwamen de „Brummelianen" en „Cocksianen" weer tot hereeniging; toen werd de Theologische School van Kampen opgericht, waarover men sinds 1846 al gedacht en gepraat had. Wij breken hier echter af, om later daarop terug te komen. Ook de kruisgemeenten kunnen wij ter zijner tijd wel aanhaken. Wij gaan nu tot de eerste beginselen terug van de opleiding der dienaren des Woords. Dan komen wij straks van zelf bij 1854 weer uit.

De Eerste opleiding tot het leeraarsambt.

Toen de Afscheiding beteekenis begon te krijgen, kwam er groote behoefte aan voorgangers, en tegelijk kwamen er velen op, die min of meer gaven en innerlijken drang hadden, om de Goddelijke waarheid voor de hongerige zielen te ontvouwen. Er traden velen als oefenaars op; maar daarbij kwamen twee gapingen aan het licht die om verandering riepen. Vooreerst traden als oefenaars op, die er volstrekt geene bekwaamheid voor hadden, zoodat deze meer kwaad dan goed zouden stichten; en ten andere zag men weldra dat men met oefenaars op den duur niet voort kon, omdat zij geen sacramenten mochten bedienen en ook toch niet officiëel als dienaren van God konden optreden. Dit drong er toe, dat men de jongeren en meest begaafden dier oefenaars, door een of ander predikant, wat deed onderwijzen in de noodzakelijkste dingen, die tot het ambt vereischt werden, en dan naar artikel acht der kerkorde, — dat toen nog al rekkelijk werd opgevat — examineerde en straks in het ambt

zette. Theologie was de hoofdzaak van al wat men leerde. Alle andere wetenschappen werden als bijzaken beschouwd. De voornaamsten van hen, die zulk eene hulp boden, waren: H. de Cock van Ulrum voor de Provincie Groningen, en na hem T. F. de Haan; ook Ds. D. Postma, later Professor in Zuid-Afrika, heeft er eenigen opgeleid; Ds. Brummelkamp, Scholte, Van Velzen (doch deze deed er niet veel aan voor hij tot Professor werd benoemd), Ds. A. C. Van Raalte te Ommen en niet het minst heeft de Provincie Drenthe er zich met ernst voorgespannen. Ten eerste ging men vandaar naar Ulrum, of ter andere plaats waar Ds. de Cock zich bevond; doch toen deze zulks niet meer kon doen, heeft deze Provincie de opleiding der adspirant-leeraars aanbevolen aan Ds. F. A. Kok, en toen die vertrok naar *Birdaard* in Friesland, droeg men die taak op aan zijn broeder *Ds. W. A. Kok*, destijds bedienaar des Woords in Koekange, ook wel de Bergen genoemd. En toen deze vandaar naar het Hoogeveen vertrok, dat maar eenige uren gaans vandaar verwijderd was, ging de opleidings-school mede daarheen. Op deze inrichting zijn zeker de meeste leeraars van dien tijd gekweekt. Men had er in den regel, door elkander genomen, zeker wel een dozijn op die school. En ofschoon de andere wetenschappen daar een sober aandeel ontvingen, was het onderwijs op die school in de Dogmatiek of Godgeleerdheid voor dien tijd ten hoogste lofwaardig. Men gebruikte toen op die school het „*kern*" van E. Franken tot tekstboek. En Ds. W. A. Kok was juist de man er voor, om ons bij dat tekstboek een kijkje te geven in de gronden der Christelijke leer, en onzen onderzoek-lust wakker te houden. Hij had nooit eene hoogeschool bezocht, en toch bezat hij in hooge mate de gave, om te kunnen onderwijzen. Ik heb eens het onderwijs bijgewoond van iemand, die zelf op de hoogescholen gekweekt werd, en toen ik dat aanhoorde, dankte ik God in mijn hart, dat Hij mij een zoo veel beter onderwijzer had gegeven. Een onderwijzer, die met ons wist af te dalen tot het waarom der

dingen ; zonder tot wonderlijke onderzoeking der verborgenheden aan te moedigen. Hij was waarlijk als een Vader voor de studenten. Wie verkeerde sprongen maakte kon op zijne ongenade rekenen, en wie den quasi-vrome uithing kreeg eene gevoelige terechtwijzing, maar ook den eerstbeginnenden en moedeloozen student wist hij op te heffen uit de ellenden. Hij heeft de school opgehouden, totdat in 1854 de Th. School te Kampen werd geopend, waaraan hij toen zijne studenten heeft overgedragen.

Deze *School in Kampen* moge een aanstoot geweest zijn voor de Hervormde Kerk, zij werkte uitmuntend. De studenten werden beter onderwezen, en de verdeeldheid stierf gelukkig uit. De Docenten waren bij de opening in 1854, den 6 Dec.: T. F. de Haan van Groningen, S. van Velzen van Amsterdam, A. Brummelkamp van Arnhem, en H. de Cock, zoon van H. de Cock van Ulrum. Ook Ds. J. Bavinck was benoemd, maar had bedankt. Van Velzen was Docent in de Dogmatiek; doch zijn breede inzet, die hem nauwelijks toeliet, om er ééns in de drie jaren door te komen, deed het Curatorium besluiten om de Dogmatiek aan Helenius de Cock op te dragen, en van toen aan ging het beter. Doch éérst met het benoemen van Dr. H. Bavinck kwam de Kamper School tot haar hoogsten bloei. Jammer voor die School, dat hij haar verlaten heeft en naar de *Vrije Universiteit* is overgegaan.

Toen de Kamper School begon te bloeien en de kerk wat meer beteekenis kreeg, waren de gemoederen onder de *kruisgemeenten* allengskens wat afgekoeld, en bovendien stonden er ook onder hen mannen op als Ds. W. H. Gispen en anderen, die de redenen hunner scheuring ten eerste zwak en weldra onhoudbaar vonden, zoodat zij met hunne gemeenten tot ons terug kwamen. Dit baarde opzien en wrijving, en de uitslag was, dat in het jaar 1869, op de Synode te Middelburg, de Geref. Gemeenten onder het kruis, zich met de Afgescheidenen hereenigd hebben, en dat men toen gemeenschap-

pelijk zich bij de Regeering, als de Christelijke Gereformeerde Kerk heeft aangediend. En eerst later bij de samensmelting der Afgescheidenen van 1834, en der Doleerenden van 1886, heeft men weer den naam van „Gereformeerde Kerken" aangenomen.

HOOFDSTUK II.

Levensherinneringen, tot op mijne Roeping tot de Evangeliebediening.

Ik ben hiermede genaderd tot mijne eigene *levensherinneringen*. Juist dat gedeelte, wat ik minder gaarne beschrijf. Mijn tegenzin, om dat gedeelte te beschrijven ligt niet hierin, dat ik mij deswege schaam, want voor groote „bokken" heeft de genade Gods mij bewaard, zoodat ik geen reden heb te vreezen, dat ik daardoor mijn crediet bij de menschen zal verliezen. Maar ik schaam mij voor God, dat ik door heel mijn leven heen, telkens weer opnieuw door zijne hand terecht geholpen heb moeten worden, zonder ooit mijne dwaasheden te boven te zijn gekomen. Slechts drie dingen zijn er, die mij vrijmoedigheid geven om er op in te gaan: Deels dit, dat God het waardig is de erkenten is te ontvangen, voor zijn ondoorgrondelijke goedertierenheid, geduld en genade; deels dat, indien het ooit in het licht moge verschijnen — waarvoor ik nu nog geen vast plan heb — het anderen wellicht tot leering kan strekken; en deels opdat mijne kinderen en kleinkinderen, die gevaar loopen van zich, in de van God afwijkende wereld, mede te laten afvoeren — hierin eene herinnering mogen vinden, dat zij van de goede baan af zijn. Dit laatste schrijf ik temeer, omdat ik van harte geloof, dat het in allen gevalle gevaarlijk is mensch te zijn, omdat wij

sinds den afval den wortel van alle boosheid in ons hebben, en bovendien door allerlei kwade voorbeelden verlokt worden; maar vooral in onzen tijd, nu er, volgens Openb. 16 : 13, 14, drie onreine geesten bezig zijn, om de menschen tot eenen algemeenen afval van God te bewerken, en wee hem, die daarin mede wordt afgevoerd.

Mijne jeugd tot mijn 22ste jaar.

Geboren en gekweekt in een huisgezin waar de Godsdienst op prijs gesteld werd, vooral door den invloed van mijne moeder en mijn oudsten broeder Jan, en waarvoor mijn vader ook allengskens gewonnen werd, — had ik van mijn vroegste heugenis af indrukken van de hoogheid Gods en van verantwoordelijkheid voor Hem. Vloeken en andere onbetamelijkheden waren absoluut verbodene zaken. Voor het overige waren wij jongens van allerlei kattekwaad. Wij hadden veel ontzag voor mijn oudsten broer Jan, die wel nooit sloeg, maar zelf van zijn 14de jaar af tot God bekeerd, herinnerde hij ons gedurig aan het alziend oog van God, waar wij veel banger voor waren, dan voor een pak slagen. Tot mijn tiende jaar ging ik naar de school; maar van toen aan werden wij teruggehouden, omdat de scholen evenzeer bedorven waren als de kerken, zoo men zeide, en dat was waar ook. Doch of het in zulke gevallen raadzaam is, de kinderen te huis te houden, zoodat zij lezen, schrijven, noch rekenen leeren, dat is eene andere vraag. Ik kon gelukkig goed lezen en ook wat schrijven, doch rekenen heb ik op de lagere school niet gedaan. De catechisatiën werden door mijn oudsten broer bij wintertijd gehouden, en een paar winters gingen wij naar Ommen, waar Ds. Van Raalte destijds woonde en ons gaarne ontving. Kennis van de eerste beginselen der Goddelijke waarheden werden ons dus al vroeg ingeprent, doch aan breede ontwikkeling viel niet te denken. Wij hoor-

den dagelijks over God en Zijnen dienst spreken, en ik was nog zeer jong toen ik somwijlen met ernst bad om bekeering, ofschoon ik nog niet begreep, waarin die bekeering bestond. Van mijn 12—16 jaren begonnen die werkzaamheden steeds te vermeerderen. In den winter tusschen mijn 15de en 16de ging er geen avond noch morgen voorbij, waarin ik niet in het verborgen met God worstelde, om tot Zijn kind te worden aangenomen. Er was eene bijzondere oorzaak voor dat aanhouden. Ofschoon ik met oude menschen over zulke zaken niet durfde spreken, wij als jongens spraken er wel over, en vooral met mijn broer Hendrik, die een paar jaar ouder was dan ik, en met wien ik doorgaans goed harmonieerde. Op zekeren tijd, dat wij over die zaken spraken, hoorde ik hem zeggen: „Ja, men moest Gods wil meer volgen; want in dien weg is alleen heil te wachten." Dit bracht mij tot nadenken. Ik had tot zoover voornamelijk het oog gehad op den dood en de eeuwigheid; maar *dit* deed mij denken, dat ik God, voor het leven zoowel tot mijn Leidsman noodig had, als in het uur des doods. En nog een beetje verder begon ik te begrijpen, dat, wie God in het leven tot zijn Vader en Leidsman had, in het uur des doods geen gevaar had te vreezen; terwijl ieder, die in dit leven niet met Hem rekende, in het uur des doods tevergeefs op Hem rekenen zou. Dat gaf een groote verandering; want van den dood voelde ik nog geen spoor, en alzoo werd ik niet oogenblikkelijk gedrongen; maar het leven omringde mij onafgebroken en het was steeds: Waakt, opdat gij niet in verzoeking komt. Uit deze verandering nu ontstond de gedurige drang, om des morgens en des avonds God in het verborgene te zoeken. Mijn ernst, verlangen en vrijmoedigheid in het toenaderen tot God, groeiden gedurig aan, zoodat ik hoop kreeg, dat God het goede werk in mij begonnen had, zooals men destijds des menschen verandering of bekeering qualificeerde. En later ontdekte ik, dat ook de vrome menschen mijner omgeving er zoo over begonnen te denken.

Doch straks kwam er verandering, niet ten goede maar ten kwade.

Ik werd *met mijn 16de jaar schaapherder*, als opvolger van mijn broer Hendrik, en bleef dat tot mijn twintigste jaar toe. Benevens de schapen van mijn vader werden mij ook die van Jan Hoekman toevertrouwd. Ik had dikwijls eene kudde van meer dan tweehonderd. Hoe dat kwaden invloed op mij kon uitoefenen? Gij moet weten, dat ik zoowel des Zondags als in de week gebonden was, en alzoo van den omgang der vromen en de openbare bediening des Woords afgesloten. Daar kwam bij, dat ik dagelijks omgang kreeg met jongens van mijne jaren, die vrolijk en wel, doch van allen Godsdienst vreemd waren. Bovendien was ik de eene week bij mijne ouders en de andere week bij Hoekman. Mijn omgang met God miste van stonden aan zijn voedsel en het vrolijk gesnap drong op mij in. Weldra had ik des avonds geen vrijmoedigheid, om mij in gebed af te zonderen, omdat mijn geweten mij beschuldigde, en het duurde niet lang of het wilde des morgens ook niet meer. En ofschoon ik in 't eerst nog wel eens gedrongen werd, om achter een of andere verschansing mijn hart voor God uit te storten, bad ik tegen het einde van dat vierjarig tijdvak echter *nooit* meer, want ik vond dat zeer slecht, om zonder God te leven en dan toch in het gebed zijne hulp en vergeving te vragen. Gij ziet dus, dat ik voor Gereformeerd doorging en mij zelf daarvoor hield, en nochtans, evenals alle natuurlijke menschen, practisch Remonstrantsch was. Tegen dat ik twintig jaar zou worden, waren er twee redenen, waarom ik besloot mij voor boerenknecht te besteden: De eene was dat ik toch al mijn leven geen schaapherder kon blijven, en de andere dat ik begreep, dit schaapherdersbedrijf mij van mijnen omgang met God had afgetrokken. Ik verhuurde mij voor een jaar bij een boer, die lidmaat was van de Afgescheidene gemeente. In de eerste weken van mijnen nieuwen dienst werd het met mijnen geestelijken toestand er niet beter op, en de

bemerking daarvan, bracht mij op de gedachte, dat God mij verlaten had, iets waarvoor mijn broer Jan mij eens gewaarschuwd had. Ook was dit niet eene voorbijgaande gedachte, maar zij brak mij zoodanig ter neder, dat ik in twee weken niet sprak, dan, wanneer ik antwoorden moest op vragen, tot mij gericht. Maar in die twee weken had ik nog niet éénmaal gebeden, hoe zwaar die gedachte mij ook drukte. Eindelijk, den derden Zondag, nadat ik van die gedachte was aangegrepen, gevoelde ik onder het lezen der boerin, in „Schortinghuis", eenen drang om mij tot God te wenden. Tegenover allerlei bezwaren, die daartegen oprezen, werd de doorslag gegeven door de vraag: Of ik nog niet lang genoeg de kloppingen des H. Geestes had weerstaan? Ik stond op, zocht een verborgen plaats, en het gelukte mij mijnen bangen boezem uit te schudden voor den Heere. Dat gaf een heele verruiming; want in ongeveer 4 jaren was mij dat niet meer gelukt. Ik was echter nog niet uitgepraat, toen ik de deur hoorde open gaan, en daar stond de dochter des huizes in de deur van mijne afzondering. Hoe verlegen stond ik nu? Zij vatte echter mijne hand en begon te schreien, en zoo werd, hetgeen ik voor een groot ongeluk aanzag, in mijn geluk verkeerd. Wij openden onze harten voor elkander, en moedigden elkander toen, en ook wel later aan, om aan te houden in het gebed. Gij vraagt misschien, hoe zij toch zoo lomp kon zijn, om mij te storen? Hierop moet tot antwoord dienen, dat de huisgenooten, zooals ik later vernam, niet wisten wat zij aan mij hadden. Anders vrolijk en opgeruimd van aard, en nu in twee weken nauwelijks een goed antwoord op gestelde vragen? In een woord, zij waren bang, dat ik mij zelf van het leven zou berooven, daarom zocht men naar mij. En hetgeen ten kwade scheen, deed God ten goede gedijen; want van toen aan kwam een geregelde onderhandeling met God, in het verborgen, weer aan de orde. Ook ontwaakte mijne hoop weer, zoodra mijn omgang met God was hersteld. Ik had echter eene zwakke zijde, en die

behield ik practisch nog vier jaren. Wat dat was? Dit: Het minkundige volk was destijds vrij algemeen in de richting der valsche mystiek omgebogen; zoodat men minder leefde door het geloof op de beloften des Evangelies; dan wel bij *kenteekenen*, „dat God wat aan de ziel gedaan had," en dan werd deze misstand nog ook wel voor den besten stand aangezien. Ik was reeds twee maanden in de H. bediening, eer ik met volkomen zelfbewustheid, practisch den Heiland gebruikte, in mijne onderhandeling met God. Ik wist ook vroeger wel, dat wij alleen door het geloof in Christus moesten zalig worden, zonder eenige verdienstelijkheid onzerzijds, maar er is groot verschil tusschen weten en doen, tusschen iets historisch te gelooven, en dat practisch te beoefenen. Bovendien is dat leven bij *kenteekenen*, „dat God wat aan ons gedaan heeft," vooreerst zeer *verleidelijk*, wijl dit met ons aangeboren Remonstrantisme overeenstemt; maar het is ten andere ook eene *hindernis* voor het geloof, beide in het *licht* en de *kracht* om door te werken; en ten derde is het niet zonder *levensgevaar*. Want ofschoon velen, in tijden als toen, door den invloed der omgeving verhinderd worden anders te spreken of te denken, zoo leven zij in het verborgen voor God toch als arme zondaren, die alleen op de genade van God in Christus rekenen, en deze worden zeker behouden; doch indien het werkelijk en van heeler hart is, dat men op die kenteekenen afgaat, dan bouwt men zijne zaligheid niet op den Christus Gods, maar op zijn goede *gestalten* en men verdrinkt in Remonstrantsche wateren. De menschen zullen niet gedacht hebben, dat ik ten dien aanzien er zoo arm aan toe was, en ik verstond ook zelf mijne armoede niet. Maar zooveel te verrassender was het voor mij, toen ik, na een vierjarig tobben, de *belofte des Evangelies* met volkomen vrijmoedigheid voor mij zelf aanvarende, ondanks mijne zonden en verdorvenheid, die ik nooit grooter gezien had, toch God in Christus als mijn *Vader* durfde aanspreken. Van toen af was het bouwen op kentee-

kenen en gestalten over en ontving het leven deze wijziging, dat ik de hoop der zaligheid *niet* meer afhankelijk stelde van mijne goede of kwade gestalte, maar van den Christus Gods alleen; en dat ik bij mijn denken, spreken en doen, mij nu steeds voor de vraag zag geplaatst: In hoever komt gij overeen met den wil van uwen God en Zaligmaker? Sinds zijn er nu een zestigtal jaren verloopen, en ofschoon ik nu bij het licht der goddelijke openbaring, in de H. S. gegeven, aan mijne eindelijke zaligwording wel niet kan twijfelen, zoo is toch de dunk, omtrent mijne persoonlijke vroomheid, vrij wat lager, dan toen ik bij kenteekenen en goede gestalten leefde.

HOOFDSTUK III.

Over mijne uitwendige en inwendige Roeping tot het Ambt.

Roeping en voorbereiding tot het Predikambt.

Ofschoon ik van kinds af hooge achting had voor eenen bedienaar des Evangelies, lag het toch volstrekt niet in mijne gedachte, dat ik zelf bedienaar van het Evangelie zou worden. Ook nog niet, toen ik met mijn twintigste jaar uit mijne verachtering weer opgericht werd. Eerst anderhalf jaar later overviel mij die begeerte onder eene preek van student H. B. Geuchjes in mijn ouderlijk huis. De drang was zoo sterk, dat ik moeite had, mij in te houden. Wat mij drong en als in vuur zette? Bij sommigen is die drang voornamelijk het behoud van menschen, wat echter tot Methodisme kan leiden. Zoo goed ik mij herinner lag bij mij de klemtoon op de handhaving van Gods Recht en eer, tegenover de zonde, die daar tegen in ging, en die karaktertrek is mij tot den huidigen dag toe bijgebleven.

Het duurde echter twee weken, eer eenig mensch er iets van te weten kwam. Maar tusschen God en mijne ziel baarde het eene gedurige onderhandeling. Driemaal heb ik met sterken aandrang gebeden, dat God mij met eene hoorbare stem zou aanzeggen, dat Hij mij daarvoor veranderd had, en

dan zou ik door dik en dun gaan! Maar toen ik dat later aan mijn leermeester vertelde, kreeg ik ten antwoord: „Jongmensch, bid dat nooit weer," en hij onderrichtte mij, dat, als ik mij onvoorwaardelijk daarvoor aan God had overgegeven, en God den weg voor de studie geopend had, ik verplicht was mij daaraan te wijden, en dat was reeds geschied. Twee weken na student Geuchies hadden wij student H. Koopmans. Toen deze des Zaterdagsavonds bij ons zat te praten met mijn vader en oudsten broer, zat ik met het *kern* van Franken in de hand. Dit zag de student en hij vroeg mij: „waar zijt gij aan toe met uw leeren?" „O," was mijn antwoord, „ik leer er juist niet uit, maar ik kijk er maar eens in." Mijn oudste broeder, die iets van mijnen strijd schijnt gemerkt te hebben, kwam er tusschen in met: „Gij moet hem maar medenemen naar het Hoogeveen. Zoudt gij daar wel zin aan hebben?" vroeg de student mij. Daardoor verrast, gaf ik ten antwoord: „Ik weet niet." De student begreep wellicht, dat hij op deze wijze niet verder met mij kon komen en het gesprek nam eene wending. Mijn geweten klaagde mij echter aan; ik had aan God gevraagd of Hij, daar ik het niet durfde openbaren, het mij wilde doen vragen, en nu was het mij gevraagd, maar ik was het ontweken. Ik stond op, zocht eene verborgene plaats, beleed mijne schuld en vroeg of Hij — zoo Hij mij daartoe gebruiken wilde — het mij andermaal wilde doen vragen, en mij dan ook de vrijmoedigheid geven, dat ik het erkende. Toen wij straks naar bed zouden, gingen wij eerst eens naar buiten, en toen voegde de student zich bij mij, vroeg mij andermaal naar deze zaak, en ik beleed alles, „maar," voegde ik er bij: „zeg het nog niet aan mijn broer. Ik zal het hem aanstonds zeggen," was zijn antwoord, en zoo deed hij ook. Ik was echter in mijn „bedroem" verdwenen en was voor dien avond van verdere verantwoording verschoond. Des anderen morgens sprak mijn broer daarover met mij onder vier oogen, en zeide onder anderen: „Gij moet morgen vroeg met den student maar eens naar Ds. Kok gaan."

Mijn antwoord was: „Hoe kan ik mij voor de studie aanmelden, terwijl ik geen geld heb, om ze door te voeren?" Mijn broer antwoordde mij: „Als God mij blijft zegenen, en dat zal Hij wel doen, dan zal ik u wel helpen." Dat aanbod was uitmuntend, en het werd nog beter, want toen ik de bezwaren opperde, dat, als ik onder het bedrijf stierf, of op eene andere wijze mijn doel miste, dat ik dan misschien voor al mijn leven zijn schuldenaar was, en wellicht met schuld in het graf zou nederdalen, gaf mijn broer ten antwoord: „Hoor eens, als gij in staat komt, om mij terug te betalen — predikant of geen predikant — dan betaalt gij terug, wat ik u voorgeschoten heb, zonder een cent intrest, doch als gij niet in staat komt om terug te betalen, dan zijt gij *nooit* mijn schuldenaar, schrijven doen wij niet, maar God heeft het gehoord!"

Zoo had God den weg reeds voor mij gebaand. Ik ging met stud. Koopmans en vertelde aan Ds. W. A. Kok mijne geheele geschiedenis en de bede, dat God mij met eene hoorbare stem daartoe zou roepen, terwijl hij mij antwoordde: „Bid dat nooit weer", zooals ik boven reeds heb gezegd. Ik ontving het eerste hoofdstuk van het kern van Franken, om dat in twee weken van buiten te leeren. Na twee weken kwam ik terug en toen ik dat hoofdstuk zonder hapering voor hem en Ds. H. Diemer had opgezegd, zeide Ds. Kok: „Leeren kunt gij wel; gij hebt u aan God daarvoor overgegeven, en God heeft den weg daarvoor geopend, zoo kan ik niet anders oordeelen, dan dat gij verplicht zijt, om den geopenden weg te bewandelen;" ook Ds. Diemer was van dat oordeel. Maar nu was er nog één bezwaar. Ik was toen in mijn 22ste jaar en dus nog niet te oud voor het leeren van talen, maar ik moest door mijn broer geholpen worden, en mijn jongste broer Fredrikus had zich ook geopenbaard daartoe begeerte te hebben en de behoefte was zoo schreiend groot, dat men gedrongen werd, om zich te haasten, de Nazireërs zoo spoedig klaar te maken, als

maar mogelijk was. Dit alles te zamen genomen, beslisten zij beide, dat ik maar moest beginnen met te studeeren in de Theologie, wilde de kerk mij dan zonder talen toelaten, goed, en zoo niet, dan zou ik talen studeeren moeten, of weer terugkeeren en boerenknecht worden, zooals ik geweest was. De mogelijkheid van zulk eene mislukking had ik nog niet ingedacht, en de bespotting, waaraan ik in zulk een geval ten deel zou staan, scheen mij een zoo gruwelijk ding toe, dat ik, voor er een uur verloopen was, bij mij zelf besloten had, heel het plan te laten varen, zonder er iets van te zeggen. Behalve aan student W. H. Frieling, die spoedig examen zou doen, en te Dalfsen beroepen was, of vermoedelijk beroepen zou worden, en met wien ik een kwartier gaans naar huis ging. Op het punt gekomen, waar onze wegen uit elkander liepen, vroeg hij mij, wanneer ik dacht aan de School te komen. Mijn antwoord was kort en goed: *„ik kom er niet."* „Wat is dat?" vroeg hij, en ik deelde hem de oorzaak van mijn besluit mede, zooals wij reeds weten. Student Frieling gaf mij in bedenking, of ik dat wel goed kon krijgen, met mijne vroegere overgave aan God. Ik wandelde een uur lang door het eenzame veld van het Hoogeveen naar Zuidwolde, en dacht over de bedenking van Frieling na, en ik geraakte er zoodanig mede vast, dat ik gedrongen werd, om vergeving te vragen voor mijn overijld besluit, en dat ik straks besloot tot God te zeggen: Zie, hier ben ik. Mijn geweten zegt mij, dat ik mij aan de studie moet overgeven en ik ga dat doen, al ware het ook dat ik het doel zou moeten missen. Uw wil geschiede, al was het ten mijnen nadeele. Mocht mijn geweten dwalen — och verhinder dan het plan! Neem mij in elk geval voor Uwe rekening. Dit heeft mij later veel moeite bespaard. Als de vijand mij eens influisterde, dat het nog zoo kwaad niet was berekend, om van een dommen boerenjongen tot een Ds. op te klimmen, dan kon ik zonder aarzeling antwoorden, en hem naar het veld van Zuidwolde zenden, waar ik mij

met mijn wil en vermeend gevaar onvoorwaardelijk aan den wil van God onderworpen had.

Ik zou nu onmiddellijk naar het Hoogeveen gegaan zijn, maar ik had mij weer bij mijn vroegeren boer voor een jaar verhuurd, en toen ik hem vroeg of hij mij wilde loslaten, dwong hij wel niet met geweld; maar ik kon toch geen gulle toestemming daarvoor verwerven, en toen meende ik het mijn plicht te zijn, dat ik mijn woord hield. Het was wellicht nog meer voor- dan nadeel, dat ik dien zomer nog boerenknecht bleef, want ik leerde in dien zomer het kern van Franken half van buiten en gewende mij aan de studie. Ds. W. H. Frieling, die inmiddels te Dalfsen was gekomen, gaf mij des Zondags een beetje onderricht; en ik vroeg en ontving voor het winterhalfjaar van mijn boer — Jan Hoekman — een gulle vrijlating, zoodat ik Nov. 1847 naar het Hoogeveen ging, waar ik mij spoedig wel tehuis gevoelde.

Toen ik pl.m. een halfjaar op de School was geweest werd mij tegen de volgende week Matth. 5 : 48 opgegeven, om daarover een krans-preekje te leveren. Dit was echter een zware taak voor mij. Ik mocht een uur er voor gebruiken, maar was met een half uur al klaar. Kritiek kreeg ik niet, het stond er wellicht beneden. Toen ik weer aan de beurt kwam, ontving ik tot tekst Matth. 1 : 21 : „Gij zult Zijnen naam heeten Jezus", enz. Deze tekst was bruikbaarder voor mij dan de eerste, doch ik voldeed mij zelf nog minder dan de eerste maal, zoodat ik dacht de studie maar op te moeten geven, als tenminste Ds. Kok ook zoo dacht. Bij de kritiek werd ik ditmaal niet gespaard. En toen ze allen eene beurt gehad hadden, zeide mijn Leermeester: „wel, het is nog ver van de volmaaktheid; doch als hij telkens zooveel aanleert als tusschen de éérste en deze beurt, dan preekt hij geen 50 maal of hij doet het beter dan ik. O God! zeide ik in mijn hart, zou ik het ooit zoo goed leeren, als mijn leermeester, daar gaf ik heel de wereld wel voor! Of hij zelf bemerkt

heeft, dat ik er zelf wat te lagen dunk van had, weet ik niet, doch één ding weet ik wel, mijn stakings-plan kwam *niet* ten uitvoer. Al spoedig daarna begon student J. Alting, die zoowat geregeld naar Zuidwolde ging te preeken, mij aan te porren, om daar eens een Zondag voor hem heen te gaan. Er kwamen gewoonlijk maar een 50-tal eenvoudige menschen bij elkander, en ja, eindelijk stond Ds. Kok het toe. Mijn eerste twee teksten, die ik daar behandelde, waren Eph. 2 : 17 en Joh. 5 : 28 en 29. Ik maakte van beiden eene schets, want preek-schrijven, daar werd bij ons niet aan gedacht. Iemand, die bij eene schets geen onderwerp kon bespreken, werd destijds bij ons voor ongeschikt geacht. Toen ik echter mijne twee schetsen klaar had, was ik zoo stomp, dat ik alle denkkracht verloren had, zoodat ik met tranen in de oogen tot „Eskes" mijn kamermaat zeide: „Ik kan niet preeken." Deze had echter meer ervaring dan ik, want hij was aan het examen toe, en gaf mij ten antwoord: „Gij moet maar eens in de frissche lucht wat adem scheppen, dan zal het wel spoedig beter zijn. Gij zijt stomp van al dat studeeren. Zoo gedaan, was ik binnen een kwartier weer klaar. Nu mijne schetsen ingestudeerd, ging ik des anderen morgens over het veld naar Zuidwolde, biddende en pleitende om Gods hulp, en des avonds ging ik dankende over dat veld terug. Het was ver boven mijne verwachting gegaan. En toen men op de School vernomen had, hoe het te Zuidwolde was gegaan, kwam ik vanzelf op de lijst der studenten die uitgingen te preeken. Dat preeken ging echter soms wat beter en soms wat minder. Ik zal er nog een voorval van vertellen. Het was mijn derde maal.

Volgens afspraak zou ik voor Ds. Frieling te Dalfsen preeken, terwijl hij naar Zwolle moest. Door ongesteldheid van zijne vrouw verhinderd, liet hij dat des Vrijdags door mijn broer aan dien kerkeraad zeggen. Deze vernemende, dat ik voor Ds. Frieling te Dalfsen zou optreden, praatten zoo lang, dat mijn broer beloofde, met mij te Zwolle te zullen komen.

Toen ik tehuis kwam en dat van mijn broer vernam, stelde ik mij daar wel tegen; maar hij overreedde mij ook aldra zoodanig, dat er van den nood maar eene deugd moest worden gemaakt. Wij kwamen daar des Zondagsmorgens in de consistoriekamer. De kerkeraad kwam binnen, allen deftige stadsheeren, en ik een boerenjongen, bah! Maar het werd nog erger, straks komt de koster, ook een deftig heer en zegt: „Dominé, welk vers zal men vooraf zingen?" Ik dacht, lomperd, moet gij mij, bij mijn grooten angst, ook nog voor een Dominé uitschelden! Ik hield mij echter kalm en zeide: „O geef maar eenig vers op." Straks begon het orgel te spelen, wat een schoon begin, maar wat zal het einde zijn? Dat was de weerklank in mijn binnenste. Nog een ander incident kwam daarbij: in Drenthe waren wij studenten gewoon het voor het voorlezers-bordje aftedoen; maar hier in Zwolle moest ik voor de éérste maal op den preekstoel. Geen mensch kan begrijpen hoe kleingeestig ik mij gevoelde. Doch het gelukte mij, aan de trappen van den preekstoel, mij in de hand van God over te geven, en ik ging vrijmoedig bij de trappen op, terwijl mijn broer des avonds zeer voldaan en ik dankbaar aan God was, die mij vrijmoedigheid gegeven had. Toen ik te Hoogeveen terug kwam, vroeg mijn leermeester, of ik goed gepredikt had tot mijne dorpsgenooten. „Daar heb ik niet gepreekt Ds.! Zoo, waar dan? Te Zwolle. Wat, dat had ik u toch niet toegestaan?" „Neen," was mijn antwoord, „en ik was het ook niet van plan, doch zoo ben ik er toe gekomen, en op deze wijze is het afgeloopen." Toen hij alles vernomen had, zooals ik straks verhaald heb, deelde hij met mij in de blijdschap van Gods genadige hulp. En nu was ik er zoowat boven op in het oog der menschen, maar zoo was het nog niet met mij.

Examen en bevestiging in het ambt.

In den zomer van het jaar 1849 zeide Ds. Kok: „Hulst, gij

moet er op rekenen, dat gij van den herfst examen doet." Ik schrok en zeide: „Wel, Ds. dat kan niet. Dat moet!" zeide hij; „daar is schreiende nood, en gij zijt zoo ver, dat gij u zelf wel voorthelpen kunt." Tegenpraten verder stond niet in ons woordenboek, en ik deed mijn éérste examen, waarmede ik candidaat werd. Denzelfden avond ontving ik een beroep van *Birdaard*, in de Provincie Friesland, en een paar dagen later, ook dat van *Koevorden*. Ook te Meppen was ik op de nominatie; maar hoorende, dat ik er alreede één had, en grooter dan het hunne, kreeg ik eenige stemmen te weinig. Doch niet zonder Gods bestuur; want Meppen was mijn uitzicht, maar niet Gods goeddunken. Ik meende het beroep van Birdaard te moeten aannemen, omdat dit het eerst door mij ontvangen was, en onze leer aan de School was, dat men als student of candidaat niet, dan om gewichtige reden, een tweede voor een eerste beroep mocht aannemen.

Mijn eerste examen deed ik alleen. Het laatste, toen het groote examen genoemd, deed ik met van der Scheer, O. Faber en J. Reijer, die bij Ds. Postma gestudeerd had en te Dokkum beroepen was. Wij deden ons examen te Dwingelo, bijgestaan door Ds. D. J. van der Werp van Leeuwarden en Ds. Kooiker van Oenkerk, als Deputaten der Prov. Friesland. Wij waren met ons drieën van het Hoogeveen. Dat examen liep zoo af, dat wij allen werden toegelaten, doch het liet ook duidelijk zien, hoe gevaarlijk het is, groote tekst-boeken te gebruiken. Wij hadden er een bij, die bij kennismaking mij vroeg: „Waarin heeft u gestudeerd?" Mijn antwoord was: „In Frankens „kern." Op mijne wedervraag waarin hij gestudeerd had, gaf hij, met een klein beetje hoogen dunk, ten antwoord: „*In Brakel.*" Ik schrok er van, want ik had wel eens in Brakel gelezen, doch ik had hem zeker niet geheel doorgelezen. Ai mij! wat zal ik leelijk bij hem in de schaduw komen! Maar hoe kwam het uit? Toen het examen begon, maakte hij een zeer pover figuur, zoodat mijn gevoel wat naar den anderen kant omsloeg. Niet zonder een klein

beetje leedvermaak dacht ik dikwijls bij zijn hakkelen: och groote man, hadt gij dat kleine „*kern*" van Franken maar geleerd, dan zoudt gij het wel geweten hebben. Later hoorde ik wel, dat, indien men hem louter naar zijn examen beoordeeld had, men hem zeker met een korf op het hoofd had weggezonden. Er zijn zulke menschen, die het vereischte geduld voor de studie ontberen. Als zij eene zaak willen weten, dan grijpen zij naar de dikste boeken, die daarover handelen. Zij willen alles tegelijk weten, en zoodoende begraven zij zich zelf onder de veelheid, evenals de vrouwkens, waar Paulus van spreekt, 2 Tim. 3 : 7, die altoos leeren, en nimmermeer tot kennis der waarheid kunnen komen.

Toegelaten zijnde, werd ik Zondag 4 November 1849, door den consulent Ds. Medema van Hallum, in de H. Bediening bevestigd te Birdaard, in de Prov. Friesland, gelegen aan de Dokkumer Ee, een vaarwater dat naar Leeuwarden voerde. Getrouwd was ik niet, en zoo kreeg ik mijn zuster Jennichje, voorloopig tot huishoudster mede. Ik zou zeker wel eerst getrouwd hebben, met Jennichje Hekman, uit de buurt mijner geboorte en bij mij welgewaardeerd. Wel twee jaren lang had ik zoo voor en na omgang met haar gehad, ook hadden wij onze harten voor elkander geopend, doch zonder eenige wederzijdsche belofte. Toen ik echter besloten was, om mij tot de studie te begeven, werd ik daardoor zoodanig beheerscht, dat alle lust tot vrouwen bij mij uitstierf, zoodat ik, zoo blijvende, geene vrouw had willen noch mogen trouwen. Tengevolge hiervan sprak ik met haar af, dat ik mij nu voorshands liefst met haar niet wilde bemoeien. Wij konden aan het einde van mijne studie zien, wat wij er dan van zouden maken. En ofschoon zij dat goedkeurde, duurde het niet lang, of zij liet zich in met een anderen jongen man. Men zeide zelfs, dat zij er mede trouwen zou, doch dat is niet gebeurd, en zij is niet lang daarna gestorven. Dientengevolge zag ik naar haar niet meer om, en alzoo had ik geen meisje, waarmede ik kon trouwen, en had dus te wachten tot dat

God mij er eene deed ontmoeten, zooals Hij ook gedaan heeft. Door middel van mijn ouderling R. Boersma, die ook wat gestudeerd had, en met wien ik spoedig een vertrouwelijken omgang kreeg, kwam ik in kennis met *Abeltje H. Hellenga*, de oudste van 4 weezen, behoorende niet tot mijne, maar tot eene naburige gemeente. Wij werden het spoedig eens, en wij trouwden den 25sten April 1850. Wij hebben 57 jaren lief en leed, zuur en zoet, met elkander gedragen. God nam haar tot zich den 3den Mei 1907. De laatste 14 jaren was zij echter lijdende aan verlamming, tengevolge eener beroerte. Gelukkig kon zij echter tot de laatste ure toe door haar eigen dochter geholpen worden. En ofschoon zij niet als voorheen een werkzaam aandeel kon nemen in de huiselijke aangelegenheden, bleef toch haar moederlijke raad en zorg van veel beteekenis, uitgezonderd de laatste dagen, kort voor haren dood. God gaf mij in haar een trouwe wederhelft, die wel hare eigenaardige gebreken had, gelijk ik de mijne, maar van dagelijksche krakeelen, was bij ons geene spraak, en evenmin klacht over uithuizigheid. Zij werd spoedig belijdend lid der gemeente, zij had een stille hoop op de eeuwige zaligheid, doch zij sprak er niet veel over, omdat zij daarvoor te goed bekend was met de kwaal van het hart. Zij was doorgaans aan den zwaarmoedigen kant en ik aan de opgeruimde zijde, en alzoo vulden wij elkander aan. Van vleierij was zij afkeerig, doch de kinderen hadden in haar een zorgdragende moeder. En hoe diep ik in haar hart begraven was, bleek vooral uit twee dingen: Waar ik over eenig ding mij beslist uitsprak, zou zij nooit haar neen daar tegenover stellen, en toen ik in Oct. 1893 de cholera morbeus had en zij voor een oogenblik dacht, dat ik sterven zou, werd dat voor haar oorzaak eener beroerte, die haar eene veertien-jarige verlamming bezorgde, welke zij met geduld droeg, zoodat men zelden een klaagtoon van haar hoorde.

HOOFDSTUK IV.

Mijne ervaringen en waarnemingen tijdens mijne bediening in Nederland

a. Te Birdaard.

Den eersten Zondag in November 1849 werd ik in de H. Bediening bevestigd, en ik vertoefde daar vijf en een half jaar. De Gemeente was eenigszins in twee richtingen, doch niet in eenen openbaren oorlog. De eene richting werd vertegenwoordigd door A. Leijstra, die wat meer overhelde tot de Labadistische mystiek; en de andere werd vertegenwoordigd door P. S. van der Woude, die eene meer Bijbelsche richting had. Beide richtingen zochten mij aan hunne zijde te krijgen; maar begrijpende, dat ik mij daarvoor moest wachten, verdedigde ik, zoo zacht mogelijk, de afwezige partij, en weldra bemoeilijkte men mij niet meer. Beide partijen beroemden zich op mij en de wrijving stierf allengskens uit.

Voor het overige trof ik daar echter zeer verschillende karakters aan. De gemeente bestond uit welgestelde boeren die hunne welvaart niet uit den landbouw, maar uit het vee, boter en kaas hadden. De kleigrond was te zwaar voor den landbouw. Ook had men er arbeiders en handelaars in vee enz. Ik preekte geregeld driemaal per Zondag en de opkomst was doorgaans goed, en de Catechisanten hebben mij geleerd hoe ik 't voordeeligst catechiseeren moest. Hoe zoo? Aldus: Ik had er knechten en meiden bij, die vroeger bij Ds. Koop-

mans van Rinsumageest en anderen, die bij Ds. Offerhaus van Wanswerd ter Catechisatie hadden gegaan. Zij, die bij Ds. Koopmans hadden gegaan, waren meestal bruikbaar en leerzaam, maar die van Ds. Offerhaus wisten zoowat niets. Ik zocht en vond gelegenheid, om met die jonge lui eens wat te praten en vond uit dat Ds. Offerhaus wel het „Kort Begrip" gebruikte, doch als ieder eene vraag had opgezegd, dan vroeg hij over den inhoud niet, maar praatte en vroeg wat over Bijbelsche Geschiedenis totdat Ds. Koopmans, na hun in de vragen te hebben afgehoord, telkens in zijne vragen op het vroeger geleerde terug ging en bovendien eenmaal per maand des Zondagsavonds eene publieke Catechisatie hield, waarbij hij, met zijne beste Catechisanten, het vragenboekje geheel of gedeeltelijk doorliep. De kerk kwam bij die gelegenheden vol menschen, en beide de Catechisanten en de hoorders werden er door gebaat. Ik begreep hieruit, dat die herhaling het beste middel was, om de kennis der waarheid in de gemeente algemeen te maken. Ik heb die herhalingsmethode aangenomen, en ondervonden, dat men op die wijze de belangstellenden in een winter zoover kan brengen, dat zij op behoorlijke wijze belijdenis des geloofs kunnen doen. Ik heb het in Coldbrook eens geprobeerd, om op Zondagavond eene publieke Catechisatie te houden, en voor eenige malen ging dat wel, maar op den duur trokken de Catechisanten zich terug, en met eerstbeginnenden kan men zulks niet uitvoeren, ten nutte van het gehoor.

Bijbellezing: — Toen ik eenigen tijd te Birdaard geweest was, ontstond er buiten mijn toedoen, op eenen bepaalden avond in de week, eene vereeniging, die zich ten doel stelde den Bijbel te lezen. Men hield het bij de leden beurtelings aan huis en wie het aan huis had was president. Men dronk tusschen beide een kop koffie, niets meer. Wilde iemand eene sigaar of pijp opsteken, ook dat was geoorloofd; maar geene visite mocht er van gemaakt worden. Er werd aan het begin en einde gezongen en gebeden. Mijn kerke-

raad vroeg eens of dat geen ongeoorloofde Conventikulen waren — dat woord Conventikulen beteekent geheime bijeenkomsten, inzonderheid van mystieken aard — ik zeide zulks niet te vermoeden, maar ik wilde er wel eens heen gaan en mij daarvan laten onderrichten. Toen ik er eens bij kwam was men aan Jezaja 8 toe. Men had het geschiedkundige deel van af Gen. I reeds doorwandeld, behalve geslachtregisters en schaduwachtige wetten. Het beviel mij zoo goed, dat ik besloot er mij bij aan te sluiten. Zij wilden mij aanstonds voor vast president maken, doch ik begreep, dat dit de vergadering eene verkeerde kleur zou geven, en dat het den bloei der vereeniging zou hinderen, en daarom zeide ik: „Neen vrienden, als ik hier met ulieden bijeenkom, dan hang ik mijnen „steek" aan den kapstok, en ik ben als een uwer. Wilt gij dat niet, dan trek ik mij terug." Men nam mijn voorstel aan, en ik ben met die vereeniging, van af Jezaja 8, al de profeten doorgeworsteld, tot op de helft van de Handelingen der Apostelen. Die werkzaamheden deden mij meer goed, dan ik zelf verwacht had, want ik kan een ander niet jagen of ik moest zelf loopen. Ik heb door heel mijn leven heen, steeds pogingen gedaan, om zulk eene vereeniging op te richten, en het is mij overal gelukt behalve in Danforth. In Coldbrook hielden wij onze vergadering op Zaterdagavond, omdat wij er anders geen tijd voor konden vinden, doch in Eastmanville houden wij het op Donderdagavond. Door die vereeniging werd er eene keurbende in de gemeente gekweekt, die uit eigen oogen leerde zien, èn mij tot steun diende, èn de gemeente bekwame mannen voor kerkeraadsleden verschafte. Bovendien was het voor mij een van de genotvolste avonden in de week.

Een paar ontmoetingen: — Bij mijne eerste huisbezoeking ontmoette ik eene al wat bejaarde vrouw, die zeer wonderlijk was. God was haar God en Jezus was haar Zaligmaker! En bovendien sprak zij over strijd met den duivel op eene wijze, die mij een zeer ongunstigen indruk gaf van haar

innerlijk Christendom. Ik begon met haar te ondervragen, maar hare ijdelheid kwam er slechts te sterker door uit. Ten laatste stelde ik haar voor eene vraag, die zij met ja of neen kon beantwoorden, maar waarbij zij dan ook verklaarde Christus *al* dan *niet* voor haar hart tot Zaligmaker te hebben gekozen. Zij vroeg aan mijnen ouderling Leijstra: „wat moet ik Ds. hierop antwoorden? Wel, Ds. vraagt niet naar geleerde stukken, maar naar dingen, die in een hart omgaan en waar niemand kennis van heeft dan gij zelf." En zij antwoordde: „Ik weet het niet." Daaruit ziende, dat zij zelf geen kennis had van hetgeen in haar hart omging, begon ik haar te onderrichten, dat hare bekeering, waarvan zij met zulke groote woorden gesproken had, mij wel wat twijfelachtig voorkwam. Zij beweerde wat doof te zijn en vroeg aan Leijstra: „Wat is het? Meent Ds. dat het niet goed met mij staat?" Leijstra antwoordde niet, maar ik zeide: „wel vrouwtje, ik zou wel wenschen, dat gij er voor God beter aan toe zijt, dan gij u hier geopenbaard hebt; maar indien uwe zaken voor God niet beter staan, dan gij hier vertoond hebt, dan zult gij de hemeldeur gesloten vinden." Haar antwoord was een zwaaien met de armen en een uitroep: „Dat kan mij niets schelen, al zeggen alle Ds. en Professoren dat ik mis ben, God is mijn God!" En ik besloot met: „Dit doet mij denken dat ik goed geoordeeld heb." Ik vroeg straks aan Leijstra, wat het was met die vrouw. „Precies zooals gij haar thans gezien hebt," was zijn antwoord. „Waarom hebt gij mij vooraf niet ingelicht?" vroeg ik. „Omdat ik eens zien wilde, wat gij er van zoudt maken," was zijn antwoord. En de vrouw betoonde zich eerst wel boos, maar weldra herstelde zij zich en ging haar ouden gang.

Vrije stemming: — Men maakte in de gemeente van Birdaard, bij het verkiezen van Ouderlingen en Diakenen geene nominatie, maar hield eene vrije stemming. Die nomineering, zeide men, moge goed zijn voor groote gemeenten, maar voor ons is zij geheel overbodig. Nu gebeurde het in mijn tijd,

dat er iemand gekozen werd, waartegen reclames inkwamen. Wij riepen eenen naburigen kerkeraad in tot assistentie. Deze broeders vroegen ons hoe wij er toe gekomen waren, om dezen broeder op de nominatie te plaatsen. Wij antwoordden, dat wij geen nominatie gemaakt hadden, maar de gemeente geheel vrij verkoos. Dan hadden wij niet naar de letter der kerkorde gehandeld werd ons beduid.

De gekozene broeder bedankte geheel vrijwillig, en wij zouden nu eene nominatie maken, zooals de kerkorde dat voorschreef. Ik begreep echter dat de uitvoering van dat plan wel eens kon mislukken, daarom vroeg ik wat we moesten doen, indien de gemeente dat eens weigerde. Wel, dan moest de gemeente zelf maar eene nominatie maken, maar als de gemeente ook dat niet wilde, wat dan? Dan ja, dan moest men maar weer een vrije stemming houden. De gemeentevergadering werd aangekondigd en op den bepaalden tijd gehouden, doch de nominatie werd afgewezen en het nomineeren door de gemeente werd als eene overbodige formaliteit verworpen, en ik moest tot eene vrije stemming overgaan. Onder dit bedrijf waren echter eenige kerkeraadsleden uit ongeduld weggegaan. De gemeente verkoos den Diaken „Germ Poortinga," die ook een der ongeduldigen was, en toen ik hem opzocht en bekend maakte met zijne verkiezing, gaf hij barsch ten antwoord: „Dat neem ik niet aan!" „Zoo, zeide ik, maar hoe heb ik het nu? Hebt gij bij uwe overgave aan Koning Jezus u dat voorbehouden, om uwen wil boven de aanwijzing van Koning Jezus te mogen doen gelden?" Na een oogenblik te hebben nagedacht, antwoordde hij: „Ik zal het wel aannemen." Hierin komt zijne Friesche beslistheid uit, en tevens zijne onderworpenheid aan den wil des Heeren. Hij was een goed, hoewel geen zoetsappige ouderling, doch in het gebed voorgaan, dat deed hij niet. Ik heb hem eenmaal zoover gehad, dat hij zeide: „Ds. ik kan het nu niet meer doen, maar ik beloof u, dat ik er van avond mede beginnen zal, indien gij

het nu doet. Accoord", was mijn antwoord. Maar toen de avond kwam bezweek hij er voor, en zoo goed ik weet, is hij het nooit teboven gekomen.

Visites houden: — Ik had wel 3 à 4 dagen in de week op visite kunnen gaan, zooals mijn opvolger gezegd werd te doen. Des achtermiddags, want des voormiddags hadden de boerinnen het druk met de melk en boter; maar des achtermiddags hadden zij tijd, om bij de theetafel te zitten. Ik heb het echter maar eenmaal gedaan. Niet omdat ik daarbij iets onbehoorlijks waarnam, maar ik stelde mij voor de vraag of dat oorbaar voor mij was. En begrijpende, dat ik alle aanzoeken daartoe moest aannemen, om geen aanstoot te geven, of het geheel afstellen, zoo meende ik verplicht te zijn, om ter wille van mijne studiie, er van te moeten afzien. De eerste gelegenheid de beste wees ik het aanzoek van de hand, met de bijgevoegde verklaring waarom. Spoedig was dit in de gemeente bekend en men liet mij met rust, en ik bemerkte ook weldra, dat deze stap mijn crediet verhoogde, en ik had tijd om te kunnen studeeren. Ook heb ik deze methode door geheel mijn leven heen, tot op den huidigen dag gevolgd. En ik geloof, dat het een van de oorzaken was, waarom ik beter 10 dan 5 jaren in eene gemeente werkzaam vertoefde.

Het Huisbezoek: — Dit is een niet onbelangrijk werk in de gemeente des Heeren. Het is echter een moeilijk werk. Vele Ds. slaan het wel eens over of laten het door de ouderlingen doen, wat in allen gevalle tot vervreemding leidt. Ik heb het echter nooit overgeslagen, noch door de ouderlingen alleen laten doen. Doch ik heb er altoos opgestaan, dat er een ouderling mede ging, deels tot assistentie, deels om het als een officiëel bezoek in eer te houden. Het houdt echter heel wat in, om dat werk goed en aanhoudend te doen. Waar men het langst vertoeft, maakt men niet altoos het beste werk. Meestal is een uur lang genoeg, en bij sommigen al te lang. Voor een eerste maal heeft men natuurlijk

langer werk, dan wanneer men na een langdurig vertoef, met den toestand der huisgezinnen op de hoogte gekomen is. Het is mij meermalen voorgekomen, dat mijn ouderling, die meende toch ook wat te moeten helpen, mij het werk bemoeilijkte, door met zijn daar tusschen in spreken, mij van den koers af te brengen. Een verstandig ouderling laat zijn Ds. geworden en gevoelt wel, wanneer er iets voorkomt, dat minder gepast door den Ds. dan door hem besproken kan worden. En zulk een ouderling moet zich maar niet voor overbodig beschouwen, als is het dat hij weinig of niets te doen heeft. Alleen zijne tegenwoordigheid, geeft veel meer steun aan het werk van den Ds. dan men bij eene oppervlakkige beschouwing zou denken. Bedenkelijk wordt het echter wanneer er iets vookomt, waaromtrent de Ds. en zijnen ouderling niet gelijk denken. In de huisgezinnen elkander bestrijden, zou ontstichting baren, en daarom moet men het daarover onder vier oogen eens zoeken te worden, en zoo dat niet gelukt, zal men moeten overeenkomen, om zulke puntjes, die toch het wezen wel niet zullen raken, onaangeroerd te laten.

P. H. Woudsma: — Deze persoon was een zoon van Harm Woudsma en kleinzoon van P. S. van der Woude. Hij heeft in der tijd de wereld veel van zich doen spreken, en er zijn zeker weinigen, die van zijne herkomst af weten. Ik had hem echter als kind der gemeente op mijne Catechisatie, doch spoedig liet zijn vader hem opleiden voor schoolmeester doch niet voor de publieke maar voor de bijzondere school. En juist daarom werd hem de voet dwars gezet. Zijn leermeester zeide zelf, dat hij naar zijne bekwaamheid gerekend, de acte, waarnaar hij streefde, had moeten behalen, doch hij slaagde niet. Hij kwam tehuis en bracht weldra een bezoek bij mij. Hij deelde mij mede, dat hij er ernstig aan dacht, om voor predikant te studeeren. Ik, vreezende, dat kansberekening hem daartoe geleid had, begon hem dienaangaande te polsen en verstond toen van hem, dat hij al voor lang daartoe eenen innerlijken drang had gehad, en dat deze tegenwerking hem

een wenk van God was, om hem aan dien aandrang gehoor te doen geven. Het eenig bezwaar dat hem nu nog hinderde, was, of hij waarlijk bekeerd was. Hij had geene verandering ondergaan, dan dat hij als kind wel om vergeving en genade had gebeden, zonder Christus, doch later daartoe zijne vrijmoedigheid had leeren ontleenen aan den offerdood des Heilands. Ik onderrichtte hem, dat hij op zijn standpunt geen verandering met eenen schok had te wachten, en dat de door hem opgegevene wijziging het beste kenmerkende teeken van eene ware bekeering was. De zaken liepen zoo, dat ik van hem onderricht ontving in de rekenkunde, waarin ik nooit onderricht had genoten, en hij van mij geholpen werd in de eerste beginselen der dingen, die hij voor het predikambt moest weten. Toen de School in Kampen opgericht werd is hij spoedig derwaarts gegaan. Hij studeerde voorspoedig, kreeg meer kennis, dan gewoonlijk onze predikanten destijds bezaten. En ofschoon zijne predikgaven in 't eerst wel wat te wenschen overlieten, kwam hij er weldra boven op en werd hij een gevierd prediker. Te Ulrum werd hij algemeen hoog gewaardeerd. Doch dat was ook de hoogste sport, die hij bereikte. Daar kreeg hij kennis en verboden omgang met „Antje Capenga", eene beeldschoone jonge vrouw, zooals zij beschreven is geworden. Hij had eene vrouw en eenige kinderen, zoodat hij als man van doorzicht wel kon begrijpen, dat hij van Antje Capenga moest afzien, of zijne vrouw en kinderen trouweloos moest verlaten. Ik twijfel niet of het is hem een zware strijd geweest, doch het vleesch werd hem te machtig en hij ging met A. Capenga er van door. Een vreeselijke stap. Hij nam de gelegenheid waar, toen hij naar Friesland reisde, om een deel van de nagelatene erve zijner moeder te ontvangen. Hij legde zijn „steek" en ledige reistasch neder bij eene rivier, zoodat het 't aanzien kreeg als was hij beroofd en in het water geworpen. Zoeken dus geen gebrek. Doch later kwam het uit, dat hij met Antje Capenga naar Amerika gevlucht was, waar hij zich

als uurwerkmaker in Cincinatie, onder de Duitschers, heeft nedergezet. Hij verstond dat werk perfect en behoefde geen gebrek te lijden, maar mijn broer, Ds. F. Hulst, heeft van A. Capenga zelf vernomen, dat hij een bezwaard leven heeft gehad, en dat hij nooit weer overluid gebeden had. Zoo loont de zonde haren bedrijver.

Mijne preekkoorts: — Dit schijnt wel een vreemde titel, maar het vervolg zal ons wel leeren, wat beteekenis er aan gehecht moet worden.

Het onderwijs, dat wij als studenten te Hoogeveen ontvingen, was voor dien tijd al wat men verwachten kon. Het had bij vele hoogescholen zelfs dit vooruit, dat wij goed gedrild werden in de stellige, wederleggende en practische Theologie, wat thans veel te wenschen overlaat. Doch ten aanzien van de algemeene wetenschappen, waardoor de blik moet verruimd worden, werden wij schaarsch bedeeld. Het gevolg daarvan was, dat sommigen, nu eenmaal predikant zijnde, het gemakkelijk opnamen, en met een gemoedelijk praatje zichzelf en het volk voldoening dachten te geven. Doch het duurde niet lang of zij waren, als een oud paard, beter *op* dan *voor* den wagen, en het gemeentelijke leven zonk in, vanwege gebrek aan voedzame spijze. Doch zij, die de beginselen der Theologie verstaan hadden, als zijnde de grondslagen, waarop het geloof en het leven moest baseeren, deden al wat zij konden, om die grondslagen steeds beter te verstaan en voor de practijk dienstbaar te maken. Maar zoodra zij daarmede begonnen, en den tekst hunner keuze zochten uit te putten, deed zich hun gebrek aan algemeene kennis gevoelen. Zij konden niet diep genoeg zinken, en het gevondene niet gemakkelijk genoeg naar boven brengen. Tot deze soort behoorde ook ik. Toen ik Nov. 1849 mijne intree gedaan had met Amos 7 : 14, 15, predikte ik er in 't eerst moedig op los, doch meer legende en vrome ondervindingen, dan het Woord Gods. De menschen waren er destijds heel wel mede in hun schik. Doch toen dat

eenige maanden geduurd had, en ik van den eersten roes wat bekomen was, zat ik eens bedaard neer en vroeg mij zelf: gaat het *goed?* doch ik moest antwoorden, *neen!* Ik preek meer den Christ*en* dan den Christ*us*; ik bouw de geloovigen op met kenmerken aan de legende ontleend, inplaats van met kenteekenen, die mijn tekst aan de hand geeft. Die misstand moet niemand bevreemden. Ik was wel beter onderwezen op de School te Hoogeveen, maar ik was in de mystiek geboren en opgegroeid. En zooals gij wellicht weet, is het de algemeene karaktertrek van de mystiek, dat zij meer nadruk legt op den Christus *in* ons, dan op den Christus *voor* ons. Zoodra ik, na aan mij zelf te zijn overgelaten, op mijn eigen beenen moest staan, werd ik door de mystiek weer aangetrokken, want daarin opgegroeid, was de mystiek instinct bij mij geworden, en de meeste menschen hoorden het gaarne alzoo, terwijl niemand mij waarschuwde tegen het gevaar, dat langs dien weg op mij loerde. Doch hoe sterk die mystieke band ook was, ik was nu ontnuchterd, ik zag mijne fout, ik beschouwde de dingen van alle kanten en kon van toen aan op de oude baan niet meer voort. Maar nu vroeg ik mij zelven: hoe moet ik dan preeken? Het antwoord was: zooals Christus en de Apostelen gedaan hebben. Zij hebben de leer *ontwikkeld*, en ik had de ontwikkelde leer slechts te *ontvouwen*, bloot te leggen voor het kleine verstand van mijne hoorders, en niets meer. Daar viel nu niets tegen te zeggen, dan dat ik op die wijze met het hoofd door den muur moest, en de gunst van vele menschen zou moeten derven. Maar de vraag of het licht of zwaar was, kwam niet meer in aanmerking. Ik had gezien, dat het moest, en daar was het mee uit.

Van nu aan begon ik naar de meening van mijnen tekst te graven, en daaruit den wil van God te putten. Doch nu stuitte ik op eene moeilijkheid, die ik niet berekend had. Ik had gebrek aan algemeene en uitlegkundige kennis. Ik

kon niet diep genoeg zinken en het gevondene niet gemakkelijk genoeg naar boven brengen. Mijn werk stond mij niet aan, en dat baarde mij verlammende ontmoediging. Eerst was dat zoo bij voorbijgaande vlagen, maar weldra werd het eene bijblijvende gedachte, dat ik voor mijn werk niet bekwaam was, dat ik geen predikant had moeten worden. Mijne vrouw wist van dien strijd niets af, want wetende, dat zij mij daaruit niet verlossen kon, en dat zij nog al zwaarmoedig van aard was, verzweeg ik dat alles voor haar, om haar die moeite te besparen. Had ik maar kunnen besluiten, om mijn ambt neer te leggen, ik zou bij haar geen tegenstand gevonden hebben, maar vast overtuigd, dat ik mij zelf er niet ingedrongen had, maar door God er in geleid was, zoo wist ik er geen weg voor, om dat te doen, zonder God los te laten. En zonder God in de wereld, — dat was het ergste, dat ik mij denken kan.

Zoo tobde ik voort ongeveer twee jaren lang. Des *morgens* was mijn preeken doorgaans zeer slecht, in mijn oog althans. Ik walgde er dikwijls van en sprak er met niemand over. Er was niemand, die mij iets zeide. Ook verminderde de opkomst volstrekt niet, wat mij tot heden toe nog een raadsel is gebleven. Des *middags* over den Catechismus ging het doorgaans wat beter, omdat ik in de Theologie het best te-huis was. En des *avonds* preekte ik juist niet, maar hield ik geregeld eene Bijbelverklaring over Romeinen. In den regel gebruikte ik daarvoor Mathatias Elsnerus, zonder mij met anderen te bemoeien, en dat was mijn geluk. Als men op eigen beenen niet kan staan, en men kan zich met eene kruk helpen, dan moet men er maar geen twee of meer voor gebruiken. Des avonds werkte ik veelal met meer, minder, of ook met veel genot, en dat hield mij in beweging.

Toen ik te Birdaard kwam, had ik eene mooie roode kleur, zoodat de menschen zeiden: als gij een mooien Ds. wilt zien, dan moet gij naar Birdaard gaan. Toen dat echter omtrent

twee jaren geduurd had, was ik bleek als een doode, en de menschen vroegen elkander of ik de tering had. Ja, dat leek wel zoo, maar ik hoestte nooit. Niemand vermoedde het, wat er haperde. Kwam ik bij de menschen, dan was ik opgeruimd en men had geene gelegenheid om te vermoeden dat ik aan zulk eene inwendige kwelling leed. Biddende had ik nog wel vrijmoedigheid *tot* God, maar geen vertrouwen op de hulpe *van* God en toch heb ik van achteren ingezien, dat juist Gods hand mij door dat duistere dal geleid heeft, om mij te harden in den strijd.

Eindelijk hoorde ik zeggen, dat Ds. Th. de With op eenen avond te Ferwerd zou preeken. Dat Ferwerd is later mijn tweede gemeente geworden, en lag anderhalf uur gaans van Birdaard verwijderd. Van dezen Ds. zeide men, dat hij uitmuntend preeken kon. Ik dacht, dien moet ik eens hooren, want ik wist niet meer hoe ik het aanleggen moest. Ik vertelde mijnen nood aan God en vroeg Hem, of Hij mij door dit middel tot eene beslissing wilde leiden, of ik het opgeven dan of ik volharden zou. Ik ging. Ds. de With's vader woonde bij ons in de buurt, hij ging mede, doch wist van mijne drijfveer niets af. Wij kregen eene goede plaats, ofschoon de kerk vol was. De Ds. preekte over Gal. 2 : 20: „Ik ben met Christus gekruist." En de indruk, dien ik vandaar mede nam, was, dat die man het beter en handiger kon dan ik, doch als dat nu eenmaal een beste prediker was, dan was voor mij alle hoop nog niet verloren. Kon ik hem al niet inhalen, er was toch wel uitzicht, om te komen waar hij nu was. Ik besloot en zeide tot God, dat ik mijns inziens mijn ambt niet mocht opgeven, maar dat ik onverbiddelijk studeeren moest, zoowel in talen, logica en geschiedenis, als in Theologie en wat daarmede in verband stond, en zoo deed ik. Reeds den eersten Zondag daarop preekte ik met tamelijke vrijmoedigheid. En voortaan preekte ik wel niet altoos met zelfvoldoening, maar de preek-koorts was over. Doch nu moest ik studeeren.

Ik had een Diaken — Jetse de Boer — gehuwd met eene dochter van Ds. T. F. de Haan. Deze was Dominé geweest, en wetenschappelijk verder gevorderd, dan de meeste predikanten onder ons, vooral in het Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch. Doch hoe goed onderwezen ook, preeken kon hij niet, en moest het alzoo opgeven. Ik heb nog een „steek" van hem afgedragen. Ik ging aanstonds naar J. de Boer en vroeg: „kan een domme Dominé ook nog talen leeren? Jawel," was zijn antwoord, „als hij maar vermogens heeft." Ik dacht, ja, zoo veel weet ik ook, dies hervatte ik: „Kan *ik* talen leeren?" „Jawel," antwoordde hij, „maar ik raad het u niet aan. Waarom niet?" vroeg ik. „Wel," was zijn antwoord, „er is groote moeite aan verbonden en het loont niet. Er is maar een enkele, die er later voordeel van heeft. De meesten houden later hunne taalkennis niet bij. Ik vraag naar geen moeite," was mijn antwoord. „Wel, leeren kunt gij ze wel," zeide hij weer. Nu vroeg ik hem echter: „Maar de Boer, *kunt* en *wilt* gij mij helpen? Ik wil al wat ik kan," was zijn antwoord, en de koop was gesloten. Het eerste jaar studeerde ik Latijn, het tweede Grieksch en het derde Hebreeuwsch. Doch daar was ik nog niet ver mede gevorderd, toen ik het beroep van *Ferwerd* ontving en aannam, terwijl mijn leermeester, de Boer, naar Scharnegoutum ging op een „farm" van zijn vader. Zijn vader was een rijke Ministe boer, die zijn zoon „*Jetse*" zoowat half verstooten had, toen die „fijn" was geworden. Doch nu kwam zijn vader eindelijk tot betere gedachten.

Ik heb dezen strijd breedvoeriger beschreven, omdat vooral de plagers van hun Ds. hierbij eens zouden kunnen zien, hoe gevaarlijk spel zij spelen. Men praat er over alsof het er om gaat, dat de Ds. niet hoogmoedig moet worden, en daarmede zoeken zij dan hunne plaagziekte goed te praten. Dezulken hebben hier echter gelegenheid, om waar te nemen, dat er in *ontmoediging* nog veel grooter gevaar voor den Ds. schuilt. Waar zou ik gebleven zijn, indien God mij niet had

gered? Ik kon mij zelf niet opheffen, ook Ds. Th. de With heeft mij niet gered, maar God alleen komt de eer daarvoor toe. Ik had geen menschen die mij plaagden, maar stel, dat er iemand geweest was, die mij door zijne plagerijen in dien toestand gebracht had, zou zoo iemand daardoor zich geen vloek op den hals hebben gehaald? Ps. 105 : 15.

b. Te Ferwerd, Fr.

Na vijf en een half jaar te Birdaard te hebben vertoefd, gingen wij Mei 1855 naar de gemeente te *Ferwerd.*

Het beroep: — Ofschoon men mij te Ferwerd f 600.— traktement beloofde terwijl ik te Birdaard maar f 500.— kreeg, was dat toch geene oorzaak van mijne verwisseling. De kerkeraad van Birdaard vroeg mij aanstonds of het ook noodig was, dat hij het finantieele verschil voor mijne beslissing in orde bracht; waarop ik *ontkennend* antwoordde, met bijvoeging, dat, als het een punt van gewicht werd, ik het hun zeggen zou. Van meet af zeide de stem van mijn geweten echter, dat God mij door dat beroep tot grooter werkkring riep. Een paar bijkomstige omstandigheden neigden mij echter tot bedanken. Wat die omstandigheden waren? Deze: de gemeente van Birdaard toonde veel belangstelling in mijn blijven; in die van Ferwerd vond ik minder belangstelling in mijn komen, zooals het mij toescheen althans, en nu kwam mijne vroegere kleingeestigheid mij het compliment brengen: of ik wel de man was voor een zoo groote gemeente. — *Ferwerd* was destijds nog een van de grootste gemeenten der kerk. — Ik zette mij op een Vrijdagmorgen neer, om den *bedank*-brief te schrijven. Toen ik echter nadacht over de *redenen* van mijne bedanking, drong zich de vraag aan mij op, of die voor het aangezicht van God wel bestaanbaar waren. De meerdere of mindere belangstelling, en dan altoos nog naar den uitwendigen schijn, kon toch geen

grond zijn van mijn gaan of blijven. En de vraag, of ik de man was voor die groote gemeente, viel weg bij de herinnering aan Matth. 6 : 34: „Zijt dan niet bezorgd tegen den morgen, want de morgen zal voor het zijne zorgen; elken dag heeft genoeg aan zijns zelfs kwaad." Hierbij overwegende met hoeveel kommer ik vroeger Birdaard aanvaard had, uit wat zwaarmoedigheid God mij verlost had, en de gemeente thans meer belang toonde in mijn blijven, dan vroeger in mijn komen, was ik beschaamd over mijne lichtvaardige voornemens. Ik begon al spoedig te begrijpen, dat het papier, voor de bedanking bestemd, wel voor de aanneming zou moeten dienen. Doch het bleef liggen, tot dat de laatste bezoeker mij des avonds na negen uur verlaten had. Toen mijne vrouw riep, dat het bed-tijd was, antwoordde ik, „ga maar heen, ik ben nog niet geheel klaar." Nu begon ik mijne zaken met God te bespreken en daarna den aannemings-brief te schrijven. Die omzetting had mij echter vrij wat moeite gekost. Mijne vrouw vroeg des anderen morgens, wat ik er van gemaakt had, en ik wees haar naar mijne kamer, daar lag het resultaat op de tafel. Terug komende vroeg zij: „dat is toch zeker niet het laatste woord? Daar is het voor bestemd," was mijn antwoord, „en is het niet goed? O ja!" zeide zij, „maar het is geheel anders dan gij van plan waart." Dat gaf heel wat opschudding, want ik had wel zoo veel uitgelaten, dat men beide te Ferwerd en te Birdaard het tegendeel verwachtte. Doch dat was ook spoedig over. Ik ging naar Ferwerd en te Birdaard kreeg men, na eenigen tijd, Ds. J. J. Kuiper tot mijn plaatsvervanger.

Mijne wijziging te Ferwerd: — Te Ferwerd zijnde, zette ik eerst mijne taalstudie nog wat voort bij Ds. J. R. Kreulen van Hallum, drie kwart uur van Ferwerd. Doch door omstandigheden, en vooral doordien ik drie schooljongens kreeg, om die voor hoogere studie wat voor te bereiden, zoodat ik handen vol werk had, en weldra zelf als onderwijzer in Latijn en Grieksch moest optreden, kwam dit op

den achtergrond. Deze drie jongelingen, W. T. van Dijk, E. S. Postma en D. K. Wielenga hebben mij tot groot nut geweest, om de eerste beginselen der wetenschappen er zelf muurvast in te krijgen. Ik kon hun niet jagen of ik moest zelf loopen. Ook kreeg ik door wekelijksche conversatie met Ds. J. R. Kreulen en Stukwisch, heel wat verandering in mijne levenswijze. Ik ging al spoedig de Dogmatiek bewerken, niet voor de pers, maar voor mijn eigen gebruik, want ik begreep, dat er anders vele donkere hoeken zouden overblijven, die ik nooit een bezoek bracht, en die ik als duistere spookholen vreesde. Ik heb er 1000 pagina's van beschreven, doch niet geheel voltooid. Later heb ik te Stadskanaal heel de Dogmatiek korter bewerkt en voltooid. Ik onderging echter hier niet alleen eene wijziging in mijn studie-gang, maar van meer beteekenis was mijne wijziging ten aanzien van mijne *Verbonds*opvatting. Eene wijziging, die later mijn geheele leven en werk gecontroleerd heeft. Hoe dat *was* en *is geworden?* Aldus: Theoretisch ben ik nooit een Labadist geweest, maar er was eene verborgene zuigkracht in mij en mijne omgeving, welke mij practisch daarheen trok, zonder dat te begrijpen. Wat die zuigkracht was? Ik zal probeeren, om het u duidelijk te maken. Beslist geloovende, aan eene eeuwige verkiezing tot zaligheid, van ieder die zalig wordt, gelijk ik nog heden geloof — was ik er van meet af op uit, om met dat besluit alles in den tijd te beheerschen. Ik las in sommige boeken van een *eeuwig Genade-verbond*, opgericht *van* God den Vader, *met* den Zoon, *over* de uitverkorenen. Dat was koren op mijnen molen. Daar ging ik mede dwepen, dat hield ik met hand en tand vast, en ik dacht zeer ongunstig over hen, die daar niet van wisten; och, och! wat was dat eene groote, eene kostelijke gedachte, zoo ik meende althans. Weldra begon ik pogingen aan te wenden, om dat *„eeuwig Genade-verbond"* op de practijk van ons kerkelijk leven hier in den tijd van toepassing te maken. Maar hoe verbaasd

stond ik te kijken, toen dat niet gelukken wilde. Ik moest dan wel de voorkeur geven aan hen, die het Evangelie alleen aan de uitverkorenen willen prediken; ik moest dan wel leeren, dat de sacramenten niet de belofte des Evangelies verzekeren, maar der uitverkorenen toebehooren aan Christus; ik mocht dan het sacrament alleen aan de uitverkorenen toedienen, en die wist ik niet te onderscheiden; ik mocht dan geen uitverkorene met den Christelijken *ban* treffen; en ik mocht niemand troosten, dan onder de voorwaarde, dat hij tot de uitverkorenen behoorde enz. Had ik nu maar kunnen denken, dat ik, in dit eeuwig Genade-verbond *van* den Vader *met* den Zoon *over* de uitverkorenen, slechts een menschelijke formulatie had, ik zou dat idee hebben opgegeven, doch dat kwam niet bij mij op, maar ik verweet mij zelf, dat ik te dom was, om dat naar behooren te verstaan. Ik las, ik dacht en bad, doch ik was ongeveer 10 jaren predikant, eer ik wist, hoe het met dat „*Verbond*" gelegen was. Hoe ik dan tot helderheid kwam?

Bij al die worstelingen was echter eene gedachte bij mij tot volkomene zekerheid gerijpt, die de achtergrond werd voor de oplossing, ofschoon ik er langentijd niets mede kon uitrichten. Die gedachte was: „Als men met zijn denken ook maar eene seconde boven de schepping gaat, dan vindt men daar niets, dan de eeuwige, onveranderlijke wil van den Drieëenigen God." De aanhangers van een eeuwig Genadeverbond beweren daarentegen, dat de tijdelijke dingen voor God van eeuwigheid hebben bestaan. En ofschoon ik niemand wil beschuldigen, riekt deze laatste stelling mijns dunkens echter naar het Pantheïsme. Eindelijk heeft God naar mijn zuchten gehoord. Hij wist, dat het mij te doen was, om de waarheid te verstaan. Ik kreeg echter geen hoorbare stem uit den hemel, maar Hij leidde mij in de H. Schrift, om Zijne meening te verstaan. Mijne aandacht viel op Rom. 6 : 3, 4: „Of weet gij niet, dat, zoo velen als wij in Christus gedoopt zijn, wij in Zijnen dood gedoopt zijn? Wij zijn dan met

Hem begraven, door den Doop in den dood; opdat gelijkerwijs Christus uit de dooden opgewekt is tot heerlijkheid des Vaders, alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden." Ik dacht er aan, om over dien tekst te prediken, doch ik herinnerde mij, dat ik hem al tweemaal in eene Bijbellezing ontmoet, maar niet goed verklaard had. Ik zeide tot mij zelf: dan wordt het wel tijd, dat ik het beter doe. Ja zeker, maar kunnen beteekent ook wat. Paulus spreekt echter niet over zoo'n diepzinnige zaak, want hij zegt tot de Romeinsche Christenen, die toch wel niet zoo heel geleerd en diepdenkend geweest zullen zijn — „*Of weet gij niet*" — zoo onkundig mag ik u toch niet denken. Hè, dacht ik, ben ik dan nog onkundiger dan die „groene" Romeinen? Want ik weet het niet. Mijn besluit was: het kan niet anders zijn, dan dat ik lijd aan een vooroordeel, dat mij verkeerde parten speelt. Ik wierp mij in mijnen stoel, zuchtte tot God om Zijne voorlichting, en stelde mijnen geest open voor alle mogelijke gedachten dienaangaande. Vele gedachten gingen mij voorbij, die ik al voorlang als onhoudbaar had moeten afwijzen. Eindelijk kwam er een, die ik vastgreep, vasthield, van alle kanten beschouwde, en straks verder uitwerkte. Wat die gedachte was? Die gedachte was het *verband*, tusschen Gods eeuwig *besluit* en de tijdelijke *uitvoering*. Ik had mij afgetobd, om dat verband te *vinden*, en dan kwam ik altoos verkeerd uit: òf ik beheerschte met het besluit de bediening der verzoening en werd onbijbelsch en ongereformeerd; òf ik beheerschte met de bediening der verzoening het besluit Gods en dan kwam ik in Remonstrantsche wateren. Maar nu zag ik in, dat ons menschen geen deur geopend was, om dat *verband* te vinden, maar dat God ons integendeel gewaarschuwd had, om de verborgene dingen aan Hem over te laten, en ons met het geopenbaarde te vergenoegen, Deut. 29:29.

Dit vastgesteld zijnde, begreep ik, dat Gods *besluit* absoluut van eeuwigheid is, over alles gaat, wat er in den tijd is en geschiedt, en volstrekt onveranderd uitgevoerd wordt; —

doch dat de *wegen*, die God bij de uitvoering van zijn besluit bewandelt, voor ons geheel onnaspeurlijk zijn, Rom. 11 : 33. Toen mij dit glashelder voor oogen stond, liet ik dat speculatief Genade-verbond van eeuwigheid onmiddellijk los, en ik daalde af naar het Verbond, dat God, Gen. 17, met *Abraham en zijn zaad* heeft opgericht, en waarop, door geheel den Bijbel heen, terug gewezen wordt. Toen ik daar vandaan eenen blik wierp op den Bijbel en de Geref. Belijdenis, als ook de liturgische schriften, zag ik aanstonds daarmede ongekunsteld overeen te komen. Ik dankte God, dat hij mij uit den doolhof verlost en op de effene baan zijns Woords gezet had. Maar ik zag ook in, dat slechts weinigen het Verbond Gods recht begrepen, en daarom beloofde ik Hem, dat, als Hij mij Zijnen bijstand wilde leenen, het aan mij niet liggen zou, wanneer de menschen onkundig daarvan bleven.

Bij gezegde inspanning had ik mijnen tekst vergeten; doch nu ik weer tot mij zelf kwam, keerde ik tot mijnen tekst (Rom. 6 : 3, 4) terug, en ik vond hem nu volstrekt niet moeilijk meer. Ik had nu niet alleen *algemeene* en *bijzondere* genade, maar algemeene genade, verbondsgenade en zaligmakende genade. In deze middelste sfeer had ik dus niets te doen met Gods besluit. Ik begon mijnen tekst te lezen: „In Chr. gedoopt" dat kan niet veel anders beteekenen, dan sacramenteel in Zijne gemeenschap, die men verklaard heeft te aanvaarden, te worden bevestigd. Doch wie moet ik daar onder rekenen? Zoo *velen* als wij in Chr. gedoopt worden? Ook de niet uitverkorenen? Ja zeker, *zoo velen* als er gedoopt worden. En wat zegt hij van deze? Dit: dat zij in Christus' *dood* gedoopt zijn. Wat zegt dat nu anders, dan dat de gemeenschap, de wederzijdsche verbintenis, op Christus' *dood* baseert? God toch kan de afwassching der zonde niet toezeggen of verzekeren, dan op grond van de genoegdoening, door Christus' dood aan Gods gerechtigheid geschied; en de doopeling kan de gemeenschap met God niet aanvaarden, zonder te zien op den dood van Christus. Geheel

de handeling des Doops baseert dus op den *dood* van Christus.

De diepe beteekenis des Doops wordt nader verklaard in het vierde vers: „Wij zijn dan met Hem begraven, door den Doop in den dood." Het woordje „*wij*" doelt zeker niet op hunne uitwendige persoonlijkheid, maar op den *ouden mensch* der zonde, of den doopeling, zooals hij voor zijn Doop gerekend werd, buiten en tegen God over te staan. Naar dien ouden mensch zegt hij, zijn wij „*begraven in den dood*" d. i. door begraving in den staat des doods overgegeven. Maar hoe is dat geschied? „*Door den Doop,*" zegt de tekst d. i.: Op Gods bevel en met eigen toestemming gaat de doopeling in het water ten onder. En dat watergraf beteekent sacramenteel, dat God de vernietiging van dien ouden mensch daardoor *eischt* en *belooft*, en dat de doopeling daaraan zijne goedkeuring geeft. Door beide wordt dien ouden mensch dus in dit watergraf ten doode overgegeven. Doch wat beteekent dat „*met Hem*" d. i. met Christus? Niet werkdadig, maar sacramenteel; niet gelijk*tijdig*, maar gelijk*vormig*, d. w. z. Christus is stervende, als onzen plaatsvervanger, vrijwillig den dood ingegaan, om dien daardoor voor ons te vernietigen, — evenzoo geeft de doopeling daarbij zich zelf — in geheel zijn zondig bestaan — vrijwillig in den dood over. Welk een heerlijk vertoog! Christus stierf om onze zonden te niete te doen; door het geloof grijpt men Hem aan en houdt men Hem vast, om aan den dood te ontkomen. En in het Sacrament des Doops wordt die genade door den doopeling beleden, en die zelfovergave symbolisch uitgesproken. Hoe juist beantwoordt deze opvatting aan het verband! Paulus had in vers 2 gezegd, dat de geloovigen aan de zonde gestorven waren, en er dus niet meer in konden leven. De waarheid van dat gestorven zijn aan de zonde, bevestigt hij, met het sprekend vertoog, dat hun Doop daarvan geeft.

Dit wordt nog sterker aangebonden met: „Opdat gelijkerwijs Christus uit de dooden opgewekt is, tot heerlijkheid des Vaders, alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen

zouden." De doopeling staat uit zijn watergraf weer op, en begint zijn leven op nieuw. Doch niet zooals voorheen. Hij heeft zijn *zondeleven* door den doop begraven en dus achtergelaten, en nu behoort zijn leven gelijkvormig te worden aan den opgewekten Heiland. Hoe zoo? Dus: Christus, die door zijn sterven, aan den dood alle *recht* van bestaan ontnomen had, werd opgewekt en trad het leven op nieuw weer in, om den dood nu ook *feitelijk* van uit zijne schuilhoeken te verdrijven, tot heerlijkheid des Vaders, die Hem dat opgedragen had. Evenzoo nu staat de doopeling van uit zijn graf op, om, de zonde achtergelaten hebbende, nu feitelijk Gode te leven.

Toen ik op deze wijze van mijn dwepen met een Genadeverbond van eeuwigheid verlost was, en den tekst op voorzegde wijze, sacramenteel opgevat en ontleed had, was ik in beginsel van mijne Labadistische bekrompenheid verlost, behalve een punt, dat mij nog geruimen tijd gehinderd heeft. Wat dat was? Dit: het was van voor lang eene ingeroeste gewoonte geworden, om, als vrucht van het Labadisme, het kerkelijke leven van de *Verkiezing* en de *Wedergeboorte* te doen *uitgaan*, inplaats van *het Genade-verbond*, opgericht met Abraham en zijn zaad. Dientengevolge stelde men de menschen, bij het Belijdenis doen en Avondmaal vieren, steeds voor de vraag, of men zich door bekeering en geloof van zijne verkiezing en wedergeboorte verzekerd was, en zoo men die bewustheid miste, dan had men liever terug te blijven, opdat men zich zelf geen oordeel ete. Nu had ik de misduiding van dien tekst (1 Cor. 11 : 29) wel al voor lange begrepen, en ik gevoelde wel, dat het met deze manier van doen niet naar behooren toe ging; doch hoe het dan moest? dat was nog al eene moeilijke vraag. Na lang tobben begreep ik, dat het hier volstrekt de vraag niet was, of men zich *uitverkoren wist*, maar of men *waar* was, in, wat men daar door de daad belijdt. De sacramenten toch hangen niet aan de verkiezing of het zoogenaamde eeuwig Genade-

verbond; maar aan het Verbond Gods met Abraham en zijn zaad opgericht, Gen. 17 : 7. Bij het sacrament heeft men evenzoomin met zijn genade-*staat* te doen, als bij het hooren van de prediking des Woords. Maar het is de vraag of men in zijne *verklaring* — bij de toenadering uitgesproken door de *daad*, dat men zich voor verdoemelijk erkent en zijn uitzicht alleen in Christus' dood is, — de overtuiging van *het hart* uitspreekt, dan of het maar eene uitwendige beweging is, waarbij het hart niet eens te pas komt. Toen ik nu dat begreep werd het mij duidelijk, dat onze belijdenisschriften voor hem, die ten Avondmaal nadert, wel vordert, dat hij leed draagt over zijne zonde, dat hij gelooft de vergeving der zonde, van God hem in het Evangelie geschonken (aangeboden) te zijn, en dat hij zijn leven begeert te beteren, — maar niets vraagt ten aanzien van zijne verhouding tot God. Trouwens de versterking daarin is veeleer de vrucht, dan de voorwaarde van het Avondmaal. Op deze wijze kwam ik allengskens met de H. S. en de belijdenis der Gereformeerde kerken in overeenstemming. Nog wat later vond ik uit, dat de oorzaak van dien misstand moest gezocht worden in eene onbewuste *„beginselverwisseling."* Hoe zoo?

Toen er in de laatste helft der 17de eeuw een toestand opdoemde van *leer*-heiligheid maar *levens*-onheiligheid, waren er toch eenige Leeraars, die de onhoudbaarheid daarvan inzagen, en deswege gedrongen werden, om daartegen op te komen. Bekend zijn vooral onder ons, de namen van Brakel, Hellenbroek, Smijtegeld enz. Zonder kwade bedoelingen lieten zij het dikwijls zoo voorkomen, alsof het Avondmaal alleen voor de uitverkorenen was, en de hypocrieten zich de eeuwige verdoemenis aten. Nu was daar wel wat waars in, maar die waarheid werd onjuist voorgesteld, en daardoor kwam de verbuiging tot stand. Het is *wel* waar, dat alleen de uitverkorenen den *zegen* van het Avondmaal wegdragen, doch het is *niet* waar, dat het sacrament alleen voor de uit-

verkorenen was ingesteld, maar voor alle *onergerlijke bondgenooten;* het is ook wel waar, dat een hypocriet aan den Avondmaals-disch zijn oordeel verzwaart, doch niet, omdat hij niet uitverkoren is, maar omdat hij onwaar of twijfelachtig daar aanzit. Het is evenzeer waar, dat een hypocriet onder de overige deelen van de bediening der Verzoening, alsook door het genot van allerlei natuurlijke zegeningen, zijn oordeel verzwaart. Weldra werd het eene eer, om in die richting strenge proefpreeken te houden. Zonder te beseffen, dat men een verkeerde baan opging, kwam het H. Avondmaal practisch in verband met verkiezing en wedergeboorte. En of de leeraars soms het nog eens een teeken en zegel van het Verbond Gods noemden, dat had geen effect meer. De meeste menschen dachten, dat de „vrome" menschen (dezelfde als uitverkorenen) daar de verzekering hunner eeuwige zaligheid ontvingen. En hij, die zich zelf zulk eene vroomheid niet durfde toeëigenen, die bleef maar terug, de zaligheid hing toch ook niet aan een stukje brood en een teugje wijn. Sommigen stelden er eene eer in, dat er maar weinigen tot den Avondmaals disch naderden. Zoo heeft het sacrament zijne *ware* beteekenis bij de massa allengskens verloren, doordien men het aan verkiezing en wedergeboorte, in plaats van aan het Verbond, had leeren vastmaken. Bovendien bleef een goed deel van het Avondmaal af, sommigen uit vrees en anderen, omdat zij in het niet toenaderen een teeken van nederigheid zagen, zonder er aan te denken, dat zij zoodoende Gods Verbond verbraken.

Deze misstand en beginsel-verwisseling heeft in lateren tijd alle kerken doen hinken aan de rechter- of linker heup. Het beste gedeelte, waartoe ook wij behooren, hinkt meer of min aan de rechter heup, door het kerkelijke leven van verkiezing en wedergeboorte te doen uitgaan. Zij meenen het goed, maar plassen met dat al in Labadistisch-mystieke wateren rond. Anderen, die dat willen ontwijken, zonder die beginsel-verwisseling te verstaan en te herstellen, worden

naar het liberalisme en vandaar naar het rationalisme heengetrokken. De eenige weg voor de kerken om zich weer op te richten en in den weg van God te wandelen, is deze, dat men het Verbond Gods in Bijbelschen zin leere verstaan en met vaste hand geheel de kerkelijke samenleving daarnaar regele. Onze kerk heeft in de afschaffing van het „Doopledenstelsel" een belangrijken stap gedaan in de goede richting, maar ik vrees, dat men den wortel van den misstand, dien men te boven wil komen, niet algemeen begrepen heeft, althans ik bemerk dat niet in gesprek noch geschrift, en als dat de overhand krijgt, dan is onze kerkelijke bekeering ook eene morgenwolk en vroegkomende dauw gelijk. Zonder herstelling van de verwisseling der beginselen is er geene verwachting. Elders heb ik breeder aangewezen hoe men van uit het *Verbond* het gemeentelijk leven heeft in te richten, en dus ga ik daarop hier niet verder in.

Bezoldiging der Leeraars.

Ik breek mijne ontmoeting en waarneming te Ferwerd hier af, om iets te vermelden over de bezoldiging der leeraars uit dien tijd der Afscheiding. Gij kunt er op rekenen, dat hun salaris destijds zeer klein was. Men klaagt er nu over, maar vergeleken met toen, leeft men thans in weelde. Er waren predikanten die niet boven de *f* 200.— à *f* 300.— per jaar hadden. Ds. Frieling heeft mij in zijne emeriti-dagen nog eens verhaald, dat zijn tractement te Dalfsen beneden de *f* 300.— was gebleven. Mij werd te Birdaard *f* 450.— beloofd, doch ik kreeg weldra *f* 500.—. Te Ferwerd werd mij *f* 600.— beloofd en allengskens bracht men mij op *f* 800.—. Te Stadskanaal beloofde men mij *f* 700.—. Ik klom op tot *f* 800.— en indien ik niet naar Amerika was gegaan, zou ik daar *f* 1000.— gekregen hebben. Men kan licht begrijpen, dat het bezwaarlijk ging om er eenigszins

fatsoenlijk mede rond te komen, doch God en menschen, door Hem bewerkt, hielpen mede en het ging wel. De eene bracht wat aardappels, de andere wat meel, een derde wat vleesch, een vierde wat boter, een vijfde wat eieren, en de Catechisanten zorgden meermalen voor kleederen en huismeubelen. Ook gebeurden deze dingen nog niet eens uit het beginsel van noodzakelijkheid, maar de waardeering van den bedienaar de Woords maakte iedereen begeerig iets bij te dragen en de predikanten hadden doorgaans niet te klagen. Minder werd het toen de gemeenten wat meer zelfstandig werden en de eerste geestdrift wat bekoelde. De dagelijksche hulp verminderde en de tractements-verhooging liet soms wat lang op zich wachten. Ook trof men wel eens het verschil hierin, dat sommige predikanten er slag van hadden om die bron vloeiende te houden, terwijl anderen dien aanleg misten, of zich misschien niet nederbuigen konden, tot hetgeen zij voor eene fatsoenlijke bedelarij beschouwden. In al zulke gevallen kwam men wel eens in moeite, doch de Heere redde ook dan op een of andere manier. Als men maar wat meer geloof had, ook in het kleine, dan ging het veel beter. Ik zal u eens een geval vertellen, dat ons te Birdaard wedervoer. Ik was dagelijks bezig met de huisbezoeking, toen mijne vrouw op een morgen, dat ik gereed was om uit te gaan, tot mij zeide, dat zij de „jicht in de pong" (geldgebrek) kreeg, terwijl het nog geen tijd was om met een paar dagen het tractement te kunnen inwachten, en men ook op dat oogenblik geen intrest van eigen kapitaal te bekomen had. Ik maakte mij daar zoo goedkoop af als mogelijk was, doch onderweg naar mijn ouderling (een kwartier uur gaans) murmureerde ik bij mij zelven, wel niet rechtstreeks tegen God, maar tegen tweede oorzaken. En hier was wel wat aanleiding toe, want ik kon in de gemeente wel twintig boeren optellen, die jaarlijks van het overschot konden opleggen. Ik ging met mijn ouderling aan den arbeid en kon daarbij over die „jicht in de

pong" niet spreken, noch denken. Tegen den avond kwamen wij bij een boer, die niet bij de gemeente was aangesloten, maar die geregeld bij ons kerkte, en van wien ik geregeld meer dan een half dozijn kinderen op de Catechisatie kreeg. Deze drukte mij een papieren zakje in de hand, waarvan ik den inhoud eerst later moest waarnemen. Met een „ik dank u" vertrokken wij. Op weg van mijn ouderling naar huis, den weg, waarop ik des morgens gemurmureerd had, opende ik dat zakje en daar kwamen vier rijksdaalders uit, zegge *f* 10.—. Ik weet niet of ik mij ooit zoo veel voor God geschaamd heb als toen. Had ik des morgens in ootmoed zulks aan God geklaagd, dan had ik het ontvangen in eenen weg, waarop men zulks hopen kan, maar uitredding op eene murmureering? Tehuis komende wierp ik mijne vrouw die vier rijksdaalders in den schoot. Zij zag mij eenigszins verwonderd aan en vroeg mij: „hoe hebt gij die gekregen?" Ik antwoordde haar: „die boer, Pier Reitsma, heeft ze mij in de hand gestopt, maar achter hem heb ik God zien staan, als de eerste oorzaak, en die weldaad heeft Hij mij niet bewezen op een ootmoedige bede, maar op eene door de menschen niet gehoorde murmureering, doch die Hij zeker gehoord heeft. En dat doet mij nu zoo zeer, dat ik hoop nooit weer in zulk eene ondankbaarheid te zullen vervallen." Mijn vrouwtje was nog jong, maar gevoelde toch ook iets van die beschamende goedertierenheid des Heeren. Het is waarlijk te betreuren, dat wij zoo hardleersch zijn. God geeft ons veel zulke dingen, om ons te leeren gelooven. Maar helaas! de tweede oorzaken gaan voor een goed deel met ons geloof en dankbaarheid heen.

Eenige bijzonderheden te Ferwerd.

Het is van groote waarde, wanneer er in de gemeente eene familie is, die zich het huisgezin van den Leeraar aantrekt

als zijn eigen. Zulk een huisgezin vonden wij te Ferwerd in dat van *Th. K. Hoogendijk*. De schoonzoon, Jenne Deelstra, was kerkvoogd, en men kon zeggen, dat zij voor de kerk zorgden als voor hun eigene zaak en voor het huisgezin van den Leeraar, alsof het tot de naaste familie behoorde. Als ik des winters geregeld een dag in de week naar Blija ging, om daar drie wel bezochte Catechisaties te houden, dan kwam ik steeds dat huisgezin voorbij. Wij woonden zuid en zij noord van het dorp. Dikwijls stak ik daar eene sigaar op als ik des middags uitging, maar als ik 's avonds, pl.m. te negen uur, terug kwam, moest ik aankomen om te laten zien, dat ik goed en wel tehuis was. Zoodra ik binnen was, nam de oude vrouw een bordje met weltoebereide boterhammen uit de tafellade, en wat koffie of chocolade was voor mij warm gehouden bij het vuur, en zoo kreeg ik daar misschien mijn besten maaltijd van geheel de week. Of ik al tegenpraatte, dat hielp niet. Toen ik eens op eenen avond doorliep, gingen zij niet naar bed, voor dat „*Jenne*" eerst was komen vragen, of ik goed en wel tehuis was. En deze onderrichtte mij toen, dat ik niet meer moest doorloopen, want de oude lui waren daar bepaald op gesteld. En ik heb dat ook niet meer gedaan, maar ging er getrouw aan en nam daar mijn avondeten, alsof ik bij mijne vrouw in huis was. Natuurlijk, als men zulk een huisgezin heeft, waar men eens kan uitrusten, dan moet men de mate niet uit het oog verliezen. Ik had bemerkt dat mijn voorganger, in het oog van velen in de gemeente, daar te veel tijd doorbracht. Ik begreep dat ik zulk eenen aanstoot niet moest geven, maar het was de vraag hoe zulks te vermijden, zonder de familie van Th. K. Hoogendijk tegen mij te krijgen. Weldra ontdekte ik den middenweg, dien ik bewandelen kon. Ik ging veelal des Maandagsmiddags daarheen thee drinken en eene pijp rooken, en als ik daarmede een uurtje doorgebracht had, zeide ik: „ik geloof, dat ik bij dezen of dien in de buurt eens een bezoekje moet brengen. Langs dien

weg hield ik dat huisgezin tevreden en gaf geen aanstoot in de gemeente.

Huisbezoek: — In de gemeente Ferwerd was nog nooit geregeld huisbezoek gedaan. Toen de eerste herfst kwam zeide ik op den kerkeraad: „Broeders, wanneer moeten wij beginnen met de huisbezoeking?" „O," zeide L. Hoogendijk, „wat zou dat geven? Wij vinden niets tehuis dan wat oude vrouwen en kleine kinderen." Ik antwoordde; „Ik vrees dat het erg genoeg zal zijn, maar ik zou het toch liefst eens probeeren, opdat, als het niet kan, ik mij voor God en menschen kan verontschuldigen. Dat was getroffen. Wij begonnen 3 à 4 dagen in de week. Ik zeide des Zondags, waar wij elken dag en elk uur zoowat zouden zijn, en verzocht of elk zich niet een beetje wilde schikken. En het liep zoo gunstig af, dat men nooit weer gezegd heeft wat zou dat geven. Met 7 weken konden wij zeggen, dat het was afgeloopen, gelijk ook verzocht werd dat in de notulen op te nemen. Voorts heb ik elk jaar de huisbezoeking zonder falen uitgevoerd. Wil men echter de huisbezoeking volhouden en nuttig maken, dan moet men niet te veel praten over mooi weer en goeden dag, maar zijn werk doen, waarvoor men uitging. Ik ben eerst begonnen met bij de aankomst te zingen en te bidden, doch ik bemerkte aldra, dat door dien hoogen inzet de menschen onvrijmoedig werden, zoodat ik het zingen opgaf, en met het bidden handelde naar den wenk der omstandigheden. Voor ons vertrek baden wij altoos. Ondervinding heeft mij geleerd, dat men in den regel ook niet te lang bij de lui moet vertoeven. Een uur is doorgaans meer dan genoeg.

D. K. Wielenga: — Ik was niet lang te Ferwerd, of ik bemerkte onder de kleine jongens een knaapje van buitengewonen aanleg. Het was een zoontje van *Klaas Wielenga* en vrouw. Bij de huisbezoeking vond ik uit, dat er van de acht kinderen maar één gedoopt was. Die menschen

behoorden nog niet bij de gemeente. Bij de bespreking daarvan zeide men spoedig, dat, indien ik ze allen wilde doopen, het maar gebeuren moest. Bij navraging ontdekte ik, dat gezegd knaapje de oudste was van de ongedoopten dier ouders en 14 jaar oud. Ik maakte de opmerking, dat dit als kind niet wel meer gedoopt kon worden, maar de andere zes wel. Men stond verslagen, daar had men niets van geweten, en als dit er uit geschift moest worden, dan kon er niets van komen. Ik vroeg: „wie zou het meeste verstand van de beteekenis des Doops hebben, gij of die kleine jongen? De kleine jongen," was het antwoord. „Maar zoudt gij dan ook nog als kind gedoopt kunnen worden?" vroeg ik op mijn beurt, en het kwam in orde. Twee jaren later vroeg de knaap den Doop voor eigen rekening, en toen men hem gehoord had, dacht niemand er aan om hem dat verzoek te weigeren, al was hij nog maar 16 jaar oud. Dat knaapje werd later Professor *D. K. Wielenga*. Hoe dat toeging? Omtrent den tijd, dat de zes kinderen van gezegde ouders gedoopt werden, hadden zich twee andere jongens bij mij aangediend om wat privaatles te mogen ontvangen. Die jongens waren W. T. van Dijk en E. S. Postma, die ook beide Leeraars zijn geworden in de Chr. Geref. Kerk. Zoodra ik deze aanvraag ontving, dacht ik aan het knaapje van bijzonderen aanleg. Ik vervoegde mij bij die ouders met de vraag, of ze hun kleinen jongen daar niet bij zouden willen voegen. „O ja!" riep de moeder, „als daar nog een Dominé uit kon groeien, wat zou ik dan blijde zijn." Ik gaf haar ten antwoord, dat ik daar niets van wist, „misschien wordt hij wel Professor, doch dat kan ik zoo min voorspellen als gij." Wel, ik kreeg ook hem. Ik ontving die jongens eenen achtermiddag in de week. Zij begonnen met Hollandsche taal, Vaderlandsche geschiedenis en de christelijke geloofsleer, en later kwamen er algemeene geschiedenis, Psychologie, Logica, Latijn en Grieksch bij. Wielenga had ik *vier* jaren en de ander twee

nog een jaar langer, zoo gingen zij alle drie naar Kampen en werden elk op zijnen tijd predikant. Wielenga was verreweg de sterkste en de voorsprong, dien hij bij de anderen had, werd voortdurend grooter, omdat hij den tijd had en de moeite deed, om het geleerde gedurig te repeteeren. Nadat hij twee jaren bij mij gestudeerd had, deed hij Belijdenis des geloofs, eerst voor den kerkeraad en daarna openlijk voor de gemeente, door den kerkeraad daartoe verzocht. De kerk was propvol en het beviel zoodanig, dat de kerkeraad hem een aanbevelingslijst gaf, om in de gemeente eenige hulp te vragen voor het doorzetten zijner studie, en hij ontving zooveel, dat de boekhouder wekelijks twee gulden kostgeld aan zijne ouders — die maar arm waren — kon uitbetalen, hem aan kleederen kon helpen, en toen hij naar Kampen ging, hem nog f 60.— kon medegeven. Zijne grootmoeder vermaakte hem bij testament f 1000.— waar hij mede kon beginnen, de rest deed de kas E. B. P. er bij en alzoo werd hij, binnen de gewone jaren, die men anders aan de School moest zijn, predikant. Zijn eerste gemeente was *Olde-Hove* in Groningerland, daarna in Amsterdam. En als mijn geheugen mij niet bedriegt, vertrok hij vandaar naar Almkerk en Emmichhoven, vanwaar hij beroepen werd tot Professor te Kampen.

Prof. *Wielenga's* eerste *vrouw* was eene dochter van Jenne Deelstra en Sietsche Hoogendijk, vroeger gemeld. Hieraan is nog een bijzonder voorval verbonden. Bij zekere gelegenheid, dat ik daar zat thee te drinken, vroeg ik: „*Hiltje!* — zoo was haar naam — „hoe oud zijt gij? Een en twintig jaar," was haar antwoord. „Zoo, zoo — was mijne opmerking — met 20 jaar hadt gij naar den Joodschen regel u al moeten verklaren voor God en de gemeente, of gij uw verbond met God, door uwen Doop bevestigd, al dan niet goedkeurdet, maar nu hebt gij al een jaar lang voor eigen rekening gezwegen en ja noch neen gezegd. Wat is de reden van dat stilzwijgen? Ja Ds., maar onbekeerd? „Wel," zeide ik, „indien

gij onbekeerd zijt, dan moet gij u aanstonds bekeeren, beter vandaag dan morgen. Ja," antwoordde zij, „maar ik kan mij zelf toch niet bekeeren? Dat weet ik ook wel," viel ik in, „maar daar laat gij het niet om, en in plaats van daarbij te blijven zitten, moet gij eens aan God vertellen, dat ik u bevolen heb in Zijnen naam dat gij u moest bekeeren, dat gij echter niet bij machte zijt om zulks te kunnen doen, en vergeet dan niet Hem te vragen, of Hij niet zoo goed wil zijn, om uw hart daartoe te veranderen." Een jaar later kwam zij met hare jongere zuster Klaaske, om Belijdenis des geloofs te doen. Zij hadden beide goed gebruik gemaakt van de Catechisatie en zij waren beide onberispelijk voor de wereld. En ofschoon zij beide moesten toegelaten worden, dacht men toch, dat die beide meisjes den huichelmantel hadden aangetrokken. Een jaar later trouwde zij met den candidaat D. K. Wielenga, en ruim een jaar daarna, bevallen van haar eerste en laatste kind, werd zij door de tering aangetast. Ds. Wielenga schreef mij dat, met de bijvoeging, dat zij den dood niet vreesde en dat het begin van hare tegenwoordige blijde hoop der zaligheid, dagteekende vanaf het gesprek, boven gemeld, door mij met haar gehouden, over hare bekeering. Dat gesprek had een jaar voor hare Belijdenis plaats gehad. En dit heeft mij niet weinig bevestigd in mijne overtuiging, dat niemand kan oordeelen over hetgeen in den mensch is, maar dat wij hem moeten nemen, voor wat wij van hem zien en hooren. Vooral, wanneer gedoopte kinderen komen, om verklaring af te leggen, dat zij hun verbond met God voor eigen persoon inwilligen, mag men ze nimmer afwijzen, dan ingeval van volslagen onkunde, openbaar geworden ongeloof of bekende goddeloosheid.

Nog een geval zal ik u mededeelen uit mijne ervaring te Ferwerd; het betreft *Durkje Verbeek*, een mensch van zeer beslist karakter. Voor een jaar of drie had zij geloofsbelijdenis gedaan en toen was zij een goed leesbare brief. Doch

zij verachterde weldra. Zij leefde wel niet in openbare zonden, maar zij werd lastig voor de buren en kwam op zijn best eenmaal ter kerk, terwijl zij onverhinderd elken Zondag er twee- misschien wel driemaal kon komen. Zachte geneesmiddelen gaven ook geen baat. Op een keer hoorde ik, dat haar man, Pieter Verbeek, ziek was. Ik ging op eenen middag er heen en vond hem reeds wat beterende. Ik sprak met dien man over zijne verwachting achter den dood, en de vrouw zat er bij. Onder het gesprek met haar man, viel zij in met te zeggen: „ja, het is ook niet best met mij, Ds.! Ja, dat zal wel waar wezen Durkje, was mijn kort antwoord; want ik had *geen* plan haar een braakmiddel toe te dienen in tegenwoordigheid van haar zieken man. Door dat korte antwoord van mij schrok zij echter en zeide: „Zoo, heeft Dominé dat ook al gezien? Ja, al wel twee jaren," was mijn antwoord. *Zij:* „Ja, ik wilde wel dat ik mijn zonden maar wat beter zag." *Ik:* „Ja, gij mocht ze wel wat *beter* zien, doch dat is toch niet uwe hoofdkwaal, zoo ik denk." *Zij:* „Wat zou dan wel mijne hoofdkwaal zijn?" *Ik:* „Wel, ik denk, dat gij geen geloof genoeg hebt." *Zij:* „Och wat zou ik gelooven in zulk eenen toestand?" Ik, ziende uit haar antwoord, dat zij voor het geloof aanzag, wat tot de hoop behoorde, gaf haar ten antwoord: „Zoo? welnu, straks wist ik het nog niet zeker, maar nu weet ik het wel, gebrek aan geloof, dat is uwe kwaal." *Zij:* „Maar wat moet ik dan gelooven?" Ik viel haar dwars voor de voeten, met te zeggen: „Dat God u, om Christus' wil, de zonden vergeven heeft. Wat," vroeg zij, „moet ieder dat dan maar gelooven? „Ja zeker," was mijn antwoord, „want ieder, die dat niet gelooft, moet verloren gaan." Zij zag verwilderd op en riep: „Moet hij dat ook gelooven, die gisteren zijn vader of moeder vermoord heeft?" Ik antwoordde kalm: „Dat is voor zoo iemand des te meer noodig, want waar moet het anders toch wel heen met zulk een groot zondaar?" Zij mij aanziende met

verbazing, zeide ik tot haar: „gij ziet mij zeker wel aan voor een grooten ketter, maar hebt gij ook een testamentje? dan zal ik u laten zien, dat gij veel grooter ketter zijt dan ik." — De Friezen noemen de 39 boeken van het Oude Test. „*Bijbel*", maar de 27 boeken van het N. T. heeten zij „*Testament*". — Zij sprong overeinde en in een oogwenk had zij een testamentje. Ik sloeg op en las 1 Joh. 5 : 11 : „En dit is de getuigenis, namelijk, dat ons God het eeuwige leven *gegeven heeft*; en ditzelfde leven is in Zijnen zoon." Pas gelezen, viel zij in: „Ja maar, dat geldt alleen voor de geloovigen." Ik antwoordde haar kalm, maar beslist: „Ik laat mij ophangen als *dat* waar is," en vervolgde: „Mogen wij ooit met woord of daad zeggen, dat God liegt?" *Zij:* „O neen!" *Ik:* „Goed zoo, maar in het vorige vers wordt gezegd, dat, „die God niet gelooft, heeft Hem tot een leugenaar gemaakt, dewijl hij niet gelooft de getuigenis, die God getuigd heeft van Zijnen Zoon." En op de vraag, wat die getuigenis is, geeft de tekst vers 11 het onbewimpeld antwoord." Zij zag mij verbluft aan, en ik hervatte: „Nu moet ik u wel weer wat helpen, want gij zijt geheel in de war. Zie eens hier Durkje! De *bewustheid* een kind van God en erfgenaam der zaligheid te zijn, ziet gij aan voor het geloof, nietwaar? Ja," was haar antwoord. *Ik*: „zie, daar ligt de grond van uwe misvatting, die bewustheid is de hoop, terwijl het geloof niets anders is, dan het voor *waar houden van*, en het *afgaan op* de getuigenis van God, in zijn Woord gegeven. En dat getuigenis is: dat God ons, om Christus' wil, vergeving der zonde en het eeuwige leven geeft in het Evangelie, bij wijze van aanbod."

Ik had eene schoone gelegenheid, om haar dat op te helderen. Zij waren onder het bedrijf aan het thee drinken, en zij had ook mij een kopje toegeschoven; ik nam dat op en zeide: „Durkje, is dat kopje voor mij bestemd? Ja Ds., het zal wel haast koud worden. Goed", zeide ik, „maar als ik het nu in het geheel niet opdronk en ik ging te Ferwerd — zij

woonden een kwartier buiten het dorp of vlek — vertellen, dat gij thee gedronken en mij niet eens een kopje gegeven hadt, hoe zou u dat bevallen? Dan zou het er niet best bij staan," was haar antwoord. „Dat dacht ik wel," zeide ik, „en toch zou mijne vertelling, naar uwe theorie volkomen juist zijn, want gij legt den klemtoon op het *ontvangen,* en had ik ze niet gedronken, dan had ik ze immers niet ontvangen. Maar voet bij stuk, gij beweert, dat gij die thee aan mij gegeven hebt, onverschillig of ik ze drink of niet drink? Ja zeker," was haar antwoord. „Welnu," was mijn zeggen daarop, „alzoo beweert God, dat Hij in Christus vergeving der zonde en het eeuwige leven geschonken heeft door het Evangelie, en dat een iegelijk, die dat aanbod dankbaar aanneemt, behouden zal worden, en die door niet aanneming het verwerpt, verloren zal gaan. O!" riep de vrouw uit, „dan is het ook maar een „oerjoan" (overgeven). „Juist dat," was mijn antwoord. „En nu denken de menschen soms, dat dit een lichte zaak is, maar als zij zoo wijs waren als zij dwaas zijn, dan zouden zij heel anders daarover praten. Het is mijns dunkens geene kleinigheid, om, waar mijn geweten mij aanklaagt, dat ik tegen alle geboden Gods gezondigd en geen derzelven gehouden heb, en nog steeds tot alle boosheden geneigd ben — in zulken toestand nochtans te gelooven, dat God ook mij vergeving der zonde en het eeuwige leven wil doen geworden, louter uit genade, om wille der verdiensten van Jezus Christus."

Zij liet er niets van blijken op dat oogenblik, maar van achteren beoordeeld, kon ik niet anders denken, dan dat zij zich overwonnen heeft gevoeld. Zij vervolgde echter: „ja Ds., maar het gaat toch nu geheel anders als in het begin der Afscheiding. Toen waren het allen bekeerde menschen, die Belijdenis des geloofs deden, maar nu kan Jan rap en zijn maat het doen." Bekend zijnde met de eerste worstelingsperioden, was ik in staat om haar te herinneren aan een half dozijn grootsprekers, die later wederkeerden met den

hond tot zijn uitbraaksel. Op de vraag wat ik van die moest denken, zeide zij, dat dit hypocrieten waren geweest. „Welnu," hervatte ik, „hoeveel hypocrieten kunt gij dan aanwijzen onder de schare van „Jan rap en zijn maat," die in den jongsten tijd Belijdenis des geloofs deden?" Zij wist er niet een op te geven. Toen ik haar vroeg of zij zich niet moest schamen over zulke uitspraken, hervatte zij: „ja — maar het gaat toch nu anders toe, dan wel in het begin?" Ik gaf ten antwoord: „dat is volkomen waar, maar het is de vraag, of men daarover zuchten dan danken moet. In het begin der Afscheiding was het eene schande tot die „fijnen" te behooren, en niemand kwam om Belijdenis te doen, dan door een of ander vuur daartoe gedrongen maar er was ook vreemd vuur op het altaar, zooals reeds gebleken is. Ook kon men destijds goedkoop den naam van bekeerde verwerven. Als iemand maar eens een of ander bewijs leverde van de zaak der fijnen voor te staan, dan werd hij aldra voor bekeerd aangezien, al was het maar loutere partijdrift, die hem in beweging bracht. Dus niemand kwam om Belijdenis te doen, of er was al van gehoord, dat er wat met hem gebeurd was. Nu in lateren tijd is het geen schande meer, tot de Afgescheidenen te behooren, van onstuimige geestdrift is thans geene spraak meer, maar de menschen hooren bedaard het Woord Gods, gaan geregeld catechiseeren en worden in stilte bekend met hunnen natuurlijken misstand, met het Verbond Gods, waarvan de sacramenten teekenen en zegelen zijn, met hunne verplichting, om den naam des Heeren te belijden, en zoo komen zij in stilte, om, naar eisch van Gods Verbond, hunne zonde te belijden en den Heiland te erkennen, als den eenigen Zaligmaker waarop zij hopen. Moet gij zelf niet bekennen, dat deze laatste methode veel beter is dan de eerste?" Zoo besloot ik, en zij zweeg. Ik bad met hen en vertrok. Onderweg zuchtte ik tot God, om die arme vrouw te redden. Ik had haar een braakmiddel toegediend, waarvan zij zeker beter of erger moest worden,

en als Hij ze niet hielp zou ze zeker, naar mijn dunken, sterven.

Twee dagen later kwam er een man uit die buurt, met de boodschap, dat *Verbeek*, haar man, overleden was en ik dan en dan verzocht werd tot den „*voorgang*" bij zijn begrafenis. Dat woord „*voorgang*" is ontleend aan de gewoonte der Friezen, dat zulk een verzochte leider bij de begrafenis eene toespraak houdt tot de aanwezigen, en die toespraak besluit met gebed tot God. En als men straks naar de begraafplaats wandelt, en eenmaal rondom het kerkhof gaat, dan heeft de *leider* den *voorstap*. Maar wat was er gebeurd? Verbeek was des daags na mijn bezoek eens naar zijnen boer gewandeld. Terug komende gevoelt hij zich rillig, hij gaat naar bed, heeft de koorts en des anderen daags neemt de koorts hem weg. De vrouw bleef zitten met 5 kleine kinderen, waarvan de oudste een idioot was. Op het bepaalde uur in het sterfhuis aangekomen, vroeg ik met deelname aan die weduwvrouw, of zij den weg kon billijken, dien God met haar was opgegaan. Haar antwoord was: „ja Ds., want ik geloof niet, dat mijn hemelsche Vader dit ten kwade voor mij heeft besteld. Dat doet mij groot genoegen Durkje, maar zulk eene taal ben ik sinds lang van u niet gewoon," was mijn antwoord. Zij herinnerde mij toen aan mijn bezoek, pas twee dagen voor haars mans dood. „Door dat gesprek heeft God mij geheel omgezet," vervolgde zij. „Ik heb nu weer God tot mijnen Vader, in den hemel, Dien ik geheel ontwend was, en heel de wereld is nu anders dan voordien." Gij kunt begrijpen, dat ik blijde was, mijn „braakmiddel", door Gods beschikking, een zoo gezegende uitwerking te hebben gekregen. Ook was het geen voorbijdrijvende wolk, maar deze verandering hield stand. Toen wij, misschien een jaar daarna, eene nieuwe kerk zouden bouwen, wilde die arme weduwe nog voor *f* 10.— inschrijven. De kerkvoogd en ik lieten dat echter niet toe, maar konden toch niet keeren, dat zij voor *f* 5.— inschreef. Wij zeiden

haar echter, dat, als haar de betaling te zwaar viel, zij volkomen vrij was van de betaling.

Ik heb in het vorig gesprek gemeld van menschen, die in het begin der Afscheiding soms heel goedkoop op de lijst der bekeerden kwamen te staan. Daar ga ik u nog eens een voorbeeld van aantoonen van zekeren *Klaas Visser*, wonende een half uur van de kerk, waar hij een watermolen bediende. Een man van ongeveer 50 jaren, toen ik te Ferwerd kwam. Dezen man diende men van meet af bij mij aan als een vroom man, hij kwam des Zondags geregeld 3 malen ter kerk en zijne vrouw en kinderen evenzeer. Maar als ik zeg, dat hij den halven tijd onder den dienst sliep, dan geloof ik niet te hoog aan te slaan. Dit trok meermalen mijn aandacht. Ik verdacht hem wel niet van onbekeerd te zijn, maar dat zijn omgang met God in verachtering was, dat was bij mij boven allen twijfel verheven. Ik had echter weinig gelegenheid, om hem te ontmoeten. Zijne kinderen, en soms ook hij, kwamen te Hooge-Beintum ter Catechisatie, doch dan had ik ook geen gelegenheid, om met zijnen persoonlijken toestand bekend te worden. Na verloop van eenigen tijd werd hij ziek. Ik bezocht hem meermalen. In 't eerst kon ik niets aanvangen. Hij opende zijn hart niet. Doch toen de dokter van sterven begon te praten, veranderde dat. Op zekeren dag was ik bij hem en sprak met hem over de verwachting der toekomst. Toen ik naar huis ging dacht ik, ik heb toch vandaag het éérste teeken van leven bij dien broeder waargenomen, en bij het volgende bezoek was dat nog duidelijker. Ik dacht niet anders, dan dat hij wat in den sluimer geweest was, maar nu ontwaakte. In plaats van te sterven, herstelde hij weer. De eerste keer, dat hij weer in de kerk kwam, bleef hij bij ons eten of thee drinken, dat weet ik niet meer. Bij die gelegenheid zeide hij tot mij: „Ik denk, dat ik u nu beter zal begrijpen dan vroeger. Hoe dat zoo?" vroeg ik, „hebt gij mij vroeger dan niet begrepen? Neen," zeide hij, „ik

begreep u niet maar ook een ander niet, en ik denk, dat ik zoo stervende verloren zou zijn gegaan. Wat," vroeg ik, „en de menschen hebben u aangediend als een vroom man, aan wiens bekeerings-echtheid niet te twijfelen was? Hoe zijt gij dan toch wel aan dien naam gekomen?" Hierop verhaalde hij het navolgende: „Toen de beweging aan de orde kwam, die later tot de Afscheiding leidde, kwam ik daar ook mede in aanraking en nog al geestdriftig van aard, begonnen de menschen mij spoedig onder de bekeerlingen te rekenen, en ik heb dan ook aldra gedacht, dat het wel zoo zou zijn, anders zouden de vrome menschen dat immers zoo maar niet zeggen?" „Maar Visser, heeft er dan destijds geene bekeering bij u plaats gehad?" vroeg ik. „Ja," was zijn antwoord, „wel eene uitwendige levensverandering, wijl ik in eene andere omgeving kwam, maar geene hartgrondige wederkeering tot God. Maar nu in mijne ziekte ontwaakte ik uit die sluimering, en God heeft mijn hart geopend voor Hem en Zijn welbehagen." En van toen aan sliep de man niet meer, hij ging trouw ter Catechisatie, werd niet lang daarna ouderling, zoo ik meen. En stervende zeide hij tot Ds. Kuiper: „O wat zal dat sterven eene opruiming geven!"

Deze geschiedenis van Klaas Visser kan ons leeren, hoe weinig vertrouwen men kan stellen in een uitwendige beweging, die zonder hartgrondige bekeering heel wel kan plaats grijpen, doch de stormen des doods niet kan verduren.

Mijn meeste conversatie, die ik ooit met eenig predikant heb gehad, was met *Ds. J. R. Kreulen*, destijds predikant te Hallum, 3 kwartier ten zuid-westen van Ferwerd. Nog te Birdaard zijnde, had ik hem aldaar als consulent bevestigd, en weldra te Ferwerd komende, kwamen wij meestal eenmaal per week op een achtermiddag bij elkander, hetzij te Hallum bij hem, of te Marrum bij Ds. Stukwisch, of te Ferwerd bij ons. Wij brachten onzen tijd meestal door met dogmatiseeren.

En ofschoon wij niet altoos volkomen gelijk dachten en niemand aarzelde zijne meening uit te spreken, tot warm wordens toe, toch hielden wij wederkeerig van elkander, zoodat wij bij mijn afscheid, toen ik naar Stadskanaal zou vertrekken, konden zeggen, dat wij elkander nooit met eenige gemoedsverbittering hadden verlaten. En ik heb bovendien ook veel van hem geleerd. Kort na mijn vertrek naar Stadskanaal vertrok Ds. Kreulen naar *Utrecht*, maar wat ons genot betrof, had geen van ons beiden zich verbeterd, want onzer beider gemeenten waren in een tienjarig tijdvak aardig wat bijgegroeid, en wij kregen beide gemeenten, waar de Labadistische mystiek nog heel wat zeggenschap had. Ik had Ds. Kreulen niet weer ontmoet, doch men heeft gezegd, dat men het hem te Utrecht zoo moeilijk gemaakt heeft, dat hij last van zenuwachtigheid kreeg, ofschoon daar vroeger geen spoor van was bij hem. Hij heeft dan ook Utrecht spoedig weer verlaten en is naar Suawoude, geloof ik, vertrokken. Het ging met mij in het begin te Stadskanaal ook weinig beter, want wij hadden beide voor goed gebroken met die Labadistische mystiek. Doch God heeft mij er boven op geholpen, zoodat ik er bij de tien jaren vertoefd heb.

Ik zou wel een groot boek kunnen schrijven over herinneringen uit ons vertoef te Ferwerd, want daar zijn wij eerst zoowat zelfstandig geworden. Maar ik laat dat liever na, omdat ik er geen heil in zie, wijl daar veelal dingen aan verbonden zijn, die liever bedekt blijven, dan openbaar gemaakt worden. Doch met dat ik naar Stadskanaal zou overgaan, herinnerde ik mij nog de geschiedenis van eenen man wiens lotgevallen zeer leerzaam zijn, al was het laatste ook minder gewenscht.

Gerlof Palma: — Toen ik te Ferwerd kwam was hij weduwnaar, zwager van „Klaas Visser," reeds vroeger gemeld, en een kleine vijftig jaar oud. Hij woonde te Hooge-Beintum een half uur van ons verwijderd. Toen ik besloot in dat dorpje Catechisatie te houden, bood hij zijn huis

daarvoor aan. Hij was wel lidmaat, doch deed toch mede in de Catechisatie, die des avonds voor getrouwde lui werd gehouden. Toen Palma een beetje op den smaak der waarheid kwam, zette hij zich met al zijne kracht op het onderzoek der waarheid. Hij leerde zijne vragen voor de Catechisatie goed, doch ging spoedig veel verder. Aldra werd hij ouderling en bleef des Zondags veel bij ons thee drinken. Telkens had hij weer over een of ander onderwerp gepeinsd en onderzocht. Zeide ik tot hem: „Gij zijt te ver of niet ver genoeg gegaan, of gij zijt hier op dat punt van den rechten weg afgegaan," dan kon ik er doorgaans op rekenen, dat hij tegen een volgenden Zondag klaar was. Dat heeft hij volgehouden zoolang ik te Ferwerd was. Hij leefde veel meer voor de hemelsche dan voor de aardsche dingen. Toen wij eene kerk moesten bouwen, had hij, zoo ik meen, f 100,— in de bank en gaf het voor dat doel. Toen iemand zeide: „Palma, wanneer gij uwe laarzen aan een ander geeft, dan moet gij zelf op bloote voeten loopen," gaf hij ten antwoord: „als ik gezond ben kan ik mijn leven wel maken, mijne kinderen worden grooter en onze goede God wordt nooit arm, en geraak ik in nood dan klop ik bij de Diakens aan, om op hunne beurt mij te helpen." Hij was in den laatsten tijd van mijn vertoef aldaar ouderling en werd algemeen geacht. Na mijn vertrek kreeg men mettertijd een anderen Ds., die wellicht veel beter was, maar Palma dacht er zoo niet over. Dit zou echter wel in orde gekomen zijn, maar er gebeurde wat, dat te zwaar woog voor hem. Wat dat was? Er waren een paar ongedoopte ouders — (beide ongedoopt), die dikwijls bij ons ter kerk kwamen. De man was vrijwat ongevoelig, doch de vrouw deed mij hopen, dat zij wel spoedig den H. Doop zou aanvragen voor zich, als wanneer zij ook de kinderen kon doen doopen. De vrouw stierf kort na mijn vertrek. Later trouwde de man met een gedoopte jonge vrouw, en deze vroeg, of zij de kinderen, — de voorkinderen, kinderen van twee ongedoopte ouders — kon

ten doop houden. De kerkeraad kon het niet eens worden, want sommigen dachten, dat het wel kon en Palma en anderen keurden het sterk af. Palma had mij kortswijlig hooren zeggen: „Zulke kinderen zijn immers evenmin in het Verbond als een jonge hond, hoe zou men ze dan doopen, als bondskinderen?" Men bracht het vraagstuk op de Classis, en ofschoon men het daar ook niet eens was, verkreeg men toch eene meerderheid vóór het doopen dier kinderen, en het ging door. Dat was voor Palma te veel. Hij kon geen goed meer van dien Ds. zien, maakte gedurig aanmerking op allerlei, kwam in allerlei disharmonie met den kerkeraad, geraakte onder censuur en buiten de gemeente, en keerde tot de Hervormde Kerk terug. Toen ik eens te Ferwerd kwam, zocht hij mij aanstonds op. Hij meende toen, dat hij wel in Jezus als zijn Zaligmaker kon gelooven, al geloofde hij niet in zijne Godheid. Toen ik hem dat beter onderrichtte, maakte hij weinig tegenweer, en liet zich ontvallen: „ik geloof niet dat ik in dit ongeluk gekomen zou zijn, wanneer gij hier gebleven waart. Gij erkent dan toch, dat uw tegenwoordige toestand een ongeluk is," viel een der vrienden in. Palma is hier op aarde echter nooit weer hersteld, en wat hem bij den dood is wedervaren, laten wij aan de heilige beschikking van God over. Zooveel is echter zeker, dat men zich moet wachten voor de ergernissen. Mijns inziens heeft die Classis ergernis gegeven, door tot het doopen van kinderen te besluiten, wier *in zijn* in het Verbond Gods onmogelijk bewezen kon worden, en Palma heeft die ergernis opgenomen, en heeft daardoor zijne geheele kerkelijke positie verbrand, en zijne Belijdenis theoretisch althans losgelaten.

Laat mij de opmerking hier bijvoegen, dat de kerkelijke tucht een heilige zaak is, waaraan men zich op tweeërlei wijze kan misgrijpen: a. Vooreerst als men beslist ongeloovigen en goddeloozen zonder tucht in de gemeente laat voortleven, als waardoor Gods Verbond ontheiligd wordt. b. Ten andere wanneer men *niet uit liefde* en als dienaars van Christus de

tucht der vermaning, bestraffing en uitsluiting ten uitvoer brengt, maar als men optreedt als kerkelijke autoriteiten, om eigene of ook kerkelijke eer te redden. Zoodra men zich dit laatste veroorlooft, dan wandelt men in beginsel op denzelfden weg, waarop Paulus wandelde, toen hij de Gemeente Gods vervolgde. Ik geloof hoe ouder ik word, hoe minder tuchtlievend ik ben, omdat ik zoo dikwijls, inplaats van de liefde Christi, andere drijfveeren daarbij zag werken.

c. Te Stadskanaal.

Mijn overgang daarheen: — Ondertusschen dat wij te Ferwerd een nieuwe kerk zouden bouwen, ontving ik het beroep der gemeente te *Stadskanaal.* Het was in het begin van Dec. 1864. Dat beroep maakte aanstonds invloed op mij. Niet omdat ik het te Ferwerd moede was, noch omdat ik Stadskanaal zoo aanlokkelijk vond, noch omdat ik er finantieel voordeel bij zou hebben, want mijn tractement was daar f 100.— lager dan ik te Ferwerd genoot. Wat mij dan daarheen trok? De toestand dier groote, doch innerlijk zwakke gemeente, diende zich bij mij aan als een wenk van God om haar te gaan bedienen. Ik zag het volstrekt niet aan als een gemakkelijke taak, maar ofschoon ik uitteraard naar geen strijd of tegenstand verlang, toch heb ik nooit arbeid en strijd met opzet durven ontwijken. Het voorbeeld van *Jonas,* die den last aan Nineveh wilde ontvluchten, en in de zee en den walvisch te lande kwam, zou mij daarvoor teruggehouden hebben. Van achteren zag ik dat Gods hand mij gebogen had, om mijne uitgeputte krachten te herstellen. Mijne tweejarige „preekkoorts" en aanhoudende studie hadden mijne krachten ondermijnd. Maar te Stadskanaal moest ik 2, 3, en soms 4 achtermiddagen per week uit naar kranken enz. zoodat mijne leefwijze daar geheel anders werd. Boven-

dien is Stadskanaal een gezonde landstreek. Mocht het water al bruin zijn, ongezond was het niet. Ter oorzaak van dit een en ander was ik aardig opgeknapt eer er een jaar verloopen was. Reeds met het oog daarop mocht ik wel dankbaar zijn, dat de Heere mij gedrongen had, naar Stadskanaal te gaan, en ook om andere reden behoefde ik er geen berouw van te hebben, zooals ons nu wel nader zal blijken, wanneer wij stilstaan bij onze vertoeving aldaar.

De toestand der gemeente aldaar.

De gemeente van *Stadskanaal* was groot; zij had eene uitgestrektheid van wel 3 uren gaans; zij was door verwaarloozing zeer ontredderd en verstrooid geworden, doch Ds. W. Diemer had er drie jaren voor mij gestaan en veel van het verstrooide weer bijeengebracht. Met deze uiterlijke herstelling van het gemeentelijke leven, was de gemeente binnenwaarts, in zoo korten tijd, echter nog niet weer op behoorlijke kracht gekomen. Inzonderheid was men onwetend omtrent het Verbond Gods. Wel kon ik bemerken dat Ds. Diemer hen in mijnen geest onderwezen had, maar slechts enkelen waren er, die er een gezond begrip van hadden. Men sprak er over als de blinden over de kleuren. Zoodra ik dat bemerkte, schoof ik onwillekeurig het Verbond op den voorgrond en liet het geheele leven onder de contrôle van het Verbond komen. De kerkeraad en een goed deel van de gemeente begrepen mij, maar er was een klein element, dat in 't eerst opstoof. Sommigen zeiden: „wat hebben wij nu een raren Ds., alle menschen zijn, volgens hem, in het Verbond der genade, en allen, die in het Verbond zijn, komen immers in den hemel? Wat wil dat toch worden? Neen," zeide een ander, „onze Ds. zegt niet, dat *alle* menschen in het Verbond zijn, maar alle menschen, die in het Verbond Gods overgingen bij eigene keus, en die als kinderen des

Verbonds uit geloovige ouders geboren, en door den H. Doop daarin bevestigd zijn." En," vervolgden deze, „volgens onzen Ds. zijn wel alle gedoopten onder den *band* des Verbonds, maar alleen de ware geloovigen worden deelgenooten van de *belofte* of den *zegen* des Verbonds." Ondertusschen hield ik het oog op den gang van zaken, vernam ik van een of andere scheeve opvatting, dan bracht ik dat zeer onnoozel ter spraak, als een, die van den prins geen kwaad weet, en beduidde dan eenvoudig, hoe het met zoo iets gelegen was. Dat stopte aan de foutzoekers den mond en steunde de welgezinden. Binnen den tijd van twee jaren was ik er geheel boven op. Mijn ouderling H. Kieft zeide bij gelegenheid der huisbezoeking, toen ik er een jaar geweest was, en te midden van den strijd: „onze stoel staat zwak. Ja," was mijn antwoord," ik heb dat ook waargenomen, maar kunnen wij anders? *Neen!*" was zijn antwoord. „Wel, dan weet ik het wel," vervolgde ik; wij werken zachtjes voort en zullen hopen, dat God Zijne eigene zaak wel zal helpen. Mocht ik wat te scherp worden, houd mij dan wat tegen, en mocht ik wat te slap worden, por mij dan wat aan." Hij zeide mij in dat jaar niets, maar in de huisbezoeking des anderen jaars zeide hij: „Ds., onze stoel is wat vaster geworden. Ja," was mijn antwoord, „God heeft ons overwinnaars in den strijd gemaakt." En ik ben er 10 jaren geweest — zoo ongeveer althans — en zooals de zaken toen stonden had ik er ook wel 20 kunnen zijn. Ik zou u echter uit die tien jaren nog al menig voorval kunnen vermelden, waarin de vinger Gods merkbaar te bespeuren is. Ik zal u een en ander daarvan achtereenvolgens in korte trekken mededeelen.

Bijzonderheden te Stadskanaal.

Die verborgene tegenstand had een *leider,* wiens naam ik maar liefst niet noem. Die leider was een „valsche broeder",

die zeer listig en geheimzinnig te werk ging. Ik had aldra begrepen wat ik aan hem had, en meermalen aan God gevraagd, of Hij hem niet onschadelijk wilde maken, want zijne vrienden verklapten hem niet, en bij de anderen was hij op zijne hoede, zoodat hij bij den kerkeraad heelwel voor een valschen broeder bekend stond, maar het was niemand gelukt hem in zijne streken te vatten. Maar wat gebeurt er? De man wordt ziek en sterft, en zijn sterven ging zoo toe, dat zijne vroegere aanbidders de schouders over hem ophaalden. En zijne vrouw, die vroeger met hem allerlei fouten zocht, was van af zijnen dood volkomen genezen. Toen ik hem in zijne ziekte trouw bezocht, om hem geene gelegenheid tot kwaadspreken te geven, bemerkte ik weldra de onrust van zijn gemoed of geweten, doch hij opende zijn hart niet voor mij, hoewel ik hem meermalen de gelegenheid daarvoor opende. Het schijnt echter, dat hij bij zijne vrienden wat openhartiger is geweest, want die begonnen later over zijn wanhopig uiteinde te praten. Na zijnen dood liet zijn aanhang niet meer van zich hooren, en dat gaf heel wat verruiming.

Er was ook een oud-*Diaken*, die wel niet met den straks gemelden in complot was, ook meer oprecht van karakter, doch hij had wat te veel mystieke wateren gedronken en ontving dus niet den kost voor zijn smaak. Hij heette een bijzonder vrome man, en zoo had hij nog al wat invloed, ofschoon hem alle geregelde kennis ontbrak. Bij gelegenheid dat de kerkeraad besloten had, en de meerderheid der gemeente verkozen had, om wat zitplaatsen in de kerk te verhuren, waar sommigen ontevreden over waren, liet deze broeder ook van zich hooren. Zoodra ik de gelegenheid had, bracht ik hem op eenen achtermiddag een bezoek. In het begin van ons gesprek stak hij mij als met spelden en naalden, doch ik hield mij als gevoelde ik daar niets van. Ik had dat trouwens ook verwacht. Het scheen echter, dat zijn geweten hem daarover bestrafte, want hij hield er spoe-

dig mede op. Toen hij wat guller begon te worden vertelde hij mij, dat hij tot iemand, die mij wel haast van onrechtzinnigheid wilde betichten, had gezegd: „zoo moogt gij niet denken, noch spreken, de Ds. is een goede Evangelieprediker; maar men heeft wel eens gezegd, dat gij wat sterk geloovig en minder goed voor de zwakken waart, en dat heb ik ook wel eens gedacht." Daarmede stopte hij. Ik nam het woord en zeide: „ik wist wel, dat gij er zoo omtrent over dacht, en ik duid u dat ook niet ten kwade, doch zoudt gij het mij ook ten kwade duiden, wanneer ik eens zeide, dat gij het mis had? O neen," zeide de man. „Welnu," was mijn antwoord, „ik denk, dat gij het niet goed begrepen hebt. Kom laat ons daar eens bedaard over praten. Wat dunkt u, wie hebben de meeste zwakken in de gemeente, ik en mijns gelijken die voor de kleinen niet goed heeten, of zij, die den naam hebben, dat ze goed voor de kleinen en zwakken zijn?" Zonder aarzeling antwoordde hij: „zij hebben de meesten, die den naam hebben, dat zij er goed voor zijn. Welnu," viel ik in, „maak daarvan eens de toepassing. Indien zij waarlijk goed voor die kleinen waren, dan moesten die kleinen voorspoedig opgroeien en zouden zij er weldra minder hebben dan wij, omdat de hunnen onder eene goede behandeling zouden tieren, en de onzen zouden moeten kwijnen, omdat zij minder goed behandeld werden. Daar is wat van aan," zeide hij. „Nu nog eene vraag," vervolgde ik: „wat denkt gij de oorzaak te zijn, dat die zwakken zwak zijn en zwak blijven? De reden daarvan moet zeker hier gezocht worden," zeide hij, „dat zij te veel op zich zelf en niet genoeg op den Verlosser zien. Uitnemend!" was mijn antwoord: „ik zou het niet anders gezegd hebben. Maar pas dit nu eens toe op onze behandeling der zwakken. Zij, die de zwakken weten te troosten, wijzen ze naar vroegere bevinding, maar daarmede wordt de oorzaak van hunne tegenwoordige ongestalte niet weggenomen, al geeft dat een weinig verkwikking voor dat oogenblik. Wij echter, die minder goed voor die kleinen heeten,

wij wijzen hen naar het *bloed* van Christus ter verzoening, en naar den *Geest* van Christus ter versterking van hun geloof en leven. Zou dat niet beter zijn, al missen zij die gemoedelijke verkwikking voor dat oogenblik, die hun toch geen wezenlijke versterking aanbrengt?" Van dat oogenblik af was deze broeder genezen. Hij verdedigde mij van nu aan bij zijne vroegere vrienden.

Luther zegt ergens: „God kan met een krommen stok een rechten slag doen." Dat is mij eens gebeurd met zekeren *A. Zelders*, een man van 50 à 60 jaren, die als vrome man een goeden naam had. Op zekeren dag gingen student Radersma en ik een bezoek brengen bij zijne vrouw, die ziek was. Na wat met zijne vrouw gesproken te hebben, kwam ook hij binnen en mengde zich in het gesprek. Hij was geen opposant maar bezat weinig kennis. Na wat gepraat te hebben, begon hij te vragen en het welwillende antwoord hierop, gaf hem moed voor eene volgende vraag. Eindelijk kwam hij met eene ingewikkelde vraag, waarop ik antwoordde: „daar is met één woord geen behoorlijk bescheid op te geven. Ik zou u eerst het Verbond der genade moeten ontvouwen, want daar verstaat gij evenveel van, als de koekoek van de zevenster." Hij beklaagde zich niet over deze uitdrukking, maar ik beklaagde mij zelf, dat ik dat zoo kras had uitgesproken. Ik dacht gevaar te loopen, dat hij nooit weer in de kerk kwam, en zuchtte tot God, om dat ten beste te keeren. Tot mijn genoegen zag ik dien broeder toch steeds 3 maal per Zondag in de kerk. Na verloop van eenige weken stierf zijne vrouw, en ik werd verzocht, om den begrafenisdienst te doen, en er viel niets voor, waaruit ik eenige ontevredenheid kon opmaken. Straks kwam de huisbezoeking en dan — zoo dacht ik — zal ik wel een goed standje krijgen. Toen die tijd was aangebroken, werden wij vriendelijk ontvangen en alles liep zonder slag of stoot af. Tegen het einde vroeg hij echter om een woord. Ik dacht, nu zal ik er van krijgen, maar houd u

kalm, zeide ik tot mij zelven. Hij begon te praten, over het Verbond der genade en ik dacht: wat wil die oude man toch? Eindelijk zeide hij: „wat zegt gij hiervan?" Ik vroeg: „is dat uw tegenwoordig begrip van het Verbond Gods? Ja," was zijn antwoord. Ik hervatte: „wel, mijn broeder, dan feliciteer ik u. Waart gij een jonge man van 25 jaren, dan zou ik u zelfs gefeliciteerd hebben, maar een man van 50 à 60 jaren, hoe die in minder dan een half jaar zoo ver gekomen is, dat verwondert mij ten zeerste. Dat zal ik u zeggen," was zijn antwoord. Gij hebt toen eens tot mij gezegd, dat ik van dat Verbond zoo weinig verstond als de koekoek van de zevenster, en ik ben er niet boos om geworden, want ik wist wel dat het waar was. Nu zeggen de menschen, dat oude Zeldersoom een vroom man is. Dat steekt wel niet uit, maar de menschen zeggen dat onder elkander, en daar moet ik mede rekenen. Ik kom met mijn korfje (hij verkocht bij de huizen garen en band en zoo al meer) bij vele menschen, en dan doen zij mij thans allerlei vragen over het Verbond der genade, naar aanleiding van wat zij van u gehoord hebben. En ik begrijp, dat ik er verantwoordelijk voor ben, wanneer ik, door mijn misverstand, de menschen op een verkeerd spoor breng. Dit deed mij gedurig bidden tot God, om Zijne voorlichting, en ondertusschen had ik des Zondags de ooren open, terwijl ik in de week daarover nadacht, en zoo ben ik gekomen tot waar ik nu ben, terwijl ik hoop verder te komen. Zoo zorgde God, dat ik in Hem weer een nieuwen steun kreeg."

Niet minder voordeelig werd mij een gesprek met *Frederik Dekker*, een jongeling van 22 jaar, en zoon van ouderling Dekker. Op een Catechisatie-avond kwam hij met twee zoons van *Bulthuis* mij een bezoek brengen — een uur voor het beginnen der Catechisatie — zij moesten dien nieuwen Ds. toch wel eens voor kennismaking bezoeken. Ik vroeg aan deze drie jongelingen hoe zij heetten, waar zij woonden, in wat verhouding zij tot de gemeente stonden, en

ik kreeg ten antwoord, dat die twee van Bulthuis leden waren in volle gemeenschap, maar Dekker niet. Ik vroeg Dekker hoe oud hij was. „Ik ben 22 jaren" was zijn antwoord. Ik vroeg verder en zeide: „wel, mijn jeugdige vriend, dan staan uwe zaken niet al te gunstig. Van natuur waren wij allen kinderen des Duivels, Joh. 8 : 44. De geloovigen met hun zaad zijn echter in Christus met God in Verbondsbetrekking gekomen. Die kinderen worden als kinderen des Verbonds geboren, en ontvangen in hun Doop het veldteeken van tot het Regiment van Koning Jezus te behooren. Zoodra die kinderen zelfverantwoordelijk zijn — bij de Joden op 20, jarigen leeftijd — dan behooren zij bij God met het *hart* en bij de menschen met den *mond* te verklaren, of zij er voor eigen persoon genoegen in nemen, om onder de banier van Koning Jezus, tegen het rijk van hel en duivel te strijden. Maar nu heeft onze jeugdige vriend Dekker al twee jaren geaarzeld en teruggedeinsd voor dien stap; wat hebt gij tegen Koning Jezus? O niets," was zijn antwoord, „maar ik ben bang, dat ik niet goed bekeerd ben. Zijt gij u *zeker* dat gij onbekeerd zijt?" was mijne vraag. Wel, *zeker* juist niet, maar ik ben er bang voor, want ik zou mij niet graag dat oordeel eten van 1 Cor. 11 : 29." Hierop antwoordde ik: „Dekker, ik kan uw bezwaar begrijpen, doch gij weet niet in wat net van dwalingen gij gevangen gehouden wordt. *a*). Bedoelde tekst spreekt niet van de eeuwige verdoemenis maar van een tuchtoordeel Gods over de gemeente van Corinthe, vanwege de ontheiliging van het Avondmaal; *b*). De Apostel spreekt niet tot *on*bekeerden, die daar eten, maar tot onderstelde *be*keerden die *on*behoorlijk eten. *c*). Gij wilt u wachten voor het werk van een hypocriet, door u aan het Avondmaal te onttrekken, en gij vervalt daardoor in Verbondsverbreking, dat nog zwaarder zonde is; *d*). Om tot den Avondmaals-disch te naderen behoeft gij volstrekt niet verzekerd te zijn van de echtheid uwer bekeering, maar alleen van de *waarheid* uwer Belijdenis, daarmede door de daad

uitgesproken. Wat die Belijdenis is? Gij kunt alles tezamen vatten in deze weinige woorden: Ik ben door de zonde een verloren mensch, en mijn eenige uitzicht is Hij, waarvan dit brood en deze wijn teekenen en zegelen zijn. De zaak is dus zoo gelegen Frederik, dat gij uit kracht van uwen Doop verplicht zijt om aan des Heeren tafel Zijnen dood te verkondigen, als de eenige grond van uwe hoop. Doet gij het niet, dan verbreekt gij Gods Verbond; doet gij het als een hypocriet, dan verzwaart gij uw oordeel. Gij kunt dus nergens heen, dan naar God, om vergeving en levens-genade."

Wij gingen naar de leerkamer, doch Frederik had het moeilijk, zooals ik later van hem vernam. Hij was eenige dagen afgetrokken, zoodat zijne ouders wel bemerkten, dat er wat haperde. Eindelijk waagde zijne moeder het, om hem te vragen, wat er aan scheelde. En hij opende zijn hart tot zijne verruiming. Na weinige weken deed hij Belijdenis des geloofs; hij voegde zich bij eene vereeniging, die met mij den Bijbel las, en hij werd spoedig een van mijne invloedrijkste helpers om de Labadistische mystiek te bestrijden.

Aldra merkte men er zoo hier en daar op, die de onhoudbaarheid der Labadistische mystiek inzagen, dat juk afschudden en anderen de onhoudbaarheid daarvan onder het oog brachten. Onder vele anderen waren er twee, een jonge man en vrouw, wonende in de buurt van Dekker, van wie omtrent gelijktijdig met Frederik de oogen open gingen. Het waren Wilke Noorlog en vrouw.

Ik had eene merkwaardige ontmoeting met zekeren schipper, *Koster* genaamd. De man behoorde bij de Nederl. Hervormde Kerk, en had wellicht nooit bij ons ter kerk geweest. Op zekeren avond, gereed om naar de leerkamer te gaan, komt de dochter van Koster, die wel eens meer bij ons kwam, mij vragen, of ik wel eens bij haar vader wilde komen, die ernstig ziek was. Ik nam dat aan en ging. Toen ik hem gegroet en naar zijn toestand gevraagd had, zeide hij: „ik ben

oud en ziek, en ik ga sterven, en het ergst van alles is, dat ik een zondaar ben van 70 jaren, die nooit iets gedaan heeft, dat aan God behagen kon. Is er nog raad in dit groot gevaar?" Eer ik kon antwoorden zeide hij, als tusschen twee haakjes: „ik behoorde bij de Hervormde gemeente alhier, ik had mijn Ds. verzocht te komen, en die kwam drie weken daarna in de huisbezoeking. Ik heb hem mijnen toestand medegedeeld, even als u straks," zeide Koster. „Maar zoodra ik gevraagd had, of er nog raad voor zoo iemand was, greep hij naar zijn horloge, zeggende: „Ja Koster, ik moet gaan, ik wensch u beterschap, en daar ging hij heen. Ik begreep" — zoo vervolgde Koster — „dat die man er geen weg mee wist, al heette hij ook een Theol. Dr., dies zeide ik tot mijne dochter of zij den Afgescheidenen Ds. eens wilde verzoeken te komen, en de rest weet gij." Hij stopte en wachtte op een antwoord. Ik begon met te zeggen: „wel Koster, uw toestand is gevaarlijk. Een zondaar van 70 jaar en die heeft nooit iets gedaan dat God behagen kon. Dat ziet er slecht uit, wanneer gij u voor eigen rekening bij Hem zult moeten verantwoorden, doch gij hebt een punt, dat mij op redding doet hopen. Wat dat punt is? Uwe *bewustheid*, dat gij een leven van enkel zonde achter u hebt. Uw Ds. was er bang voor, zeker omdat hij den genezenden balsem niet kende. Maar juist dat is voor mij eene deur der hope. Niet alsof de bewustheid van uwen toestand het gevaar zou opheffen, maar omdat gij, daar gij u voor goed verloren acht, zeker genegen zult zijn, om te luisteren naar wat ik u van Jezus Christus te zeggen heb. Wel," zeide hij, „van dien Heiland heb ik dikwijls genoeg gehoord, doch het is mij nooit recht duidelijk geworden, wat ik met Hem moet doen. Ik nam toen het woord en sprak ongeveer tot hem: „wel Koster, in uwe kerken wordt Hij doorgaans voorgesteld als een goed *voorbeeld* van navolging, en daarom wist uw Ds. ook geen weg met u. Want een stervende man, hoe vroom hij ook mocht worden, zal een zeventigjarig-leven der zonde toch wel niet meer kunnen

goedmaken. Maar gelukkig, de Profeet heeft van Hem gezegd Jez. 53: „De straf, die ons den vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijne striemen is ons genezing geworden", en Paulus zegt van Hem 2 Cor. 5 : 21 : „Want dien, die geen zonde gekend heeft, heeft God zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem." Zie Koster, dat leert de H. Schrift van Hem, en die Schrift is het Woord van God. Indien gij dat Woord daarvoor aandurft, dan is uwe zaligheid niet alleen mogelijk, maar zeker, doch ook op geen andere wijze, Hand. 4 : 12." Ik bad met hem en ging mijns weegs, doch bezocht hem voorts elke week, en worstelde met hem om hem den Christus als Zijnen Borg te doen verstaan en aanvaarden. Na verloop van eenige weken zeide hij: „Wat denkt gij van mijnen toestand?" Mijn antwoord was: „ik ben geen hartenkenner, doch ik kan u wel dit zeggen, dat gij mij vroom genoeg zijt." Hij zag mij met verbaasdheid aan, en zeide: „zit er geen „*maar*" achter dit zeggen? Ja Koster," was mijn antwoord, gij zijt mij eigenlijk wat al te vroom. Zoo als gij weet heb ik het er telkens op aangelegd, om u te doen verstaan, dat gij louter uit genade behouden moest worden. En nu ziet gij wel, dat gij verloren zijt, maar u aan Gods vergevende genade in Christus over te geven, dat durft gij niet. *Kan* God u niet helpen? Wil God u niet helpen? Waar deinst gij voor terug? — Wel," was zijn antwoord, „het gebeurt mij wel op enkele oogenblikken, dat ik mij kan toevertrouwen aan Zijne barmhartigheid en genade, maar aldra wordt ik weer verontrust door de gedachte aan de grootheid mijner zonde, en de grootheid der genade, die aan mij bewezen moet worden, zoo ik behouden zal worden. Hoe moet ik dat verstaan," viel ik in; „denkt gij bij oogenblikken aan Gods barmhartigheid en genade buiten Christus om, of op grond van de genoegdoening door Christus aan Gods gerechtigheid gedaan? Neen," was zijn antwoord, „zonder Christus kan ik van Gods genade en barmhartigheid niets

goeds verwachten." Nu hervatte ik: „wel Koster, als gij mij nu de waarheid hebt gezegd, dan zijt gij gered, dan behoort gij tot degenen, die gelooven in den Zoon en het eeuwige leven hebben, Joh. 3 : 36. Ik weet niet beter," was zijn schreiend antwoord. En ik liet er op volgen: „ik stelde u die voorwaarde niet omdat ik zou twijfelen aan uwe oprechtheid, maar ik mocht deze uitspraak mij niet veroorlooven, dan onder die voorwaarde." Van toen aan flikkerde zijn geloof en hoop allengskens meer op en hij ging eindelijk met vrijmoedigheid den dood tegemoet. En daarmede was ook geheel de familie voor de gemeente gewonnen.

Een andere ontmoeting had ik te Stadskanaal met zekeren *J. Veenman.* In de huisbezoeking kreeg ik door de buren het verzoek, om ook eens bij hem in te stappen. Ik deed dat en toen werd ik van hem gewaar, dat hij bij gelegenheid van het slatten der Dokkummer Ee, behoord had bij een troep dronkene polderjongens, die vrij wat baldadigheid uitrichtten op eenen Zondagavond. Wij waren in de kerk en dachten aan generlei bejegening van kwaad, doch die bende had afgesproken ons met steenen te zullen begroeten, en ieder had zijne zakken gevuld. Op mijne vraag waarom zij hun plan niet hadden uitgevoerd, zeide hij, dat dit wel niemand zou kunnen verklaren, doch de waarheid was, dat zij in hunne ijlhoofdigheid waren voorbij geslingerd, zonder dat iemand aan hun voorgenomen plan dacht. Van achteren konden wij daarin den vinger Gods waarnemen. Nu, een dozijn jaren daarna, was hij echter bij ons onder het Woord en tot inzicht van zijn zondigen toestand gekomen. Hij kwam, ofschoon hij een uur gaans moest loopen, geregeld ter kerk en ter Catechisatie en deed Belijdenis des geloofs. Wij zouden misschien dien polderjongen voorbij gezien en ons oog op een man van aanzien geslagen hebben, maar God niet alzoo: Hij heeft het dwaze der wereld uitverkoren opdat Hij de wijzen beschamen zou, en het zwakke der wereld heeft

God uitverkoren, opdat Hij het sterke beschamen zou, 1 Cor. 1 : 27.

Het vorig verhaal deed ons Gods vinger waarnemen in zaken, die de menschen bij toeval rekenen. Ik voeg daar nu ook zoo iets aan toe van minder gunstigen uitslag. Het geldt eene jonge dochter, van omtrent 25 jaren, zij woonde zoowat op de halfscheid tusschen Stadskanaal en Nieuwe-Pekela. In den laatsten tijd kwam zij geregeld ter kerk en Catechisatie en zij deed eindelijk Belijdenis des geloofs. Zij werd vertrouwd bij ons en niet minder in een huisgezin, waar zij wekelijks een of meer dagen kwam te naaien. De vrouw van dat huisgezin had in den laatsten tijd zoo nu en dan eens wat vermist, doch men dacht volstrekt niet aan die naaister. Toch eindelijk deden er zich dingen voor, die de aandacht op haar deden vestigen. De vrouw was een gouden slotje kwijt geworden, en dat ontdekte men op een of andere wijze, bij haar in bewaring te zijn. Dat huisgezin kerkte niet bij ons, maar wetende, dat zij, op eenen Zondagmorgen met anderen, als lidmaat bevestigd zou worden, ging de man op dien morgen bij ons ter kerk, hetzij dan met of zonder bedoeling op het gestolen slot. Maar hoe dat ook zij, het was zeker wel een morgen, dien hij niet spoedig vergeten zal hebben. Ik had tot tekst gekozen uit Jeremia: „Ik heb het ook gezien, spreekt de Heere." Ik had geen ander doel met dien tekst, dan om de nieuwe leden op het hart te drukken, dat zij steeds onder het oog van God waren. Zij had zich met het gestolen slotje versierd, maar zat den geheelen morgen schreiende onder den dienst, en de man herkende het gestolene slotje van zijne vrouw. Dat zaakje werd zoo zacht mogelijk berecht, doch zij had er genoeg van. Zoodra alles was afgeloopen vertrok zij naar elders, en ik weet niet, dat ik ze ooit weer gezien heb. Ik hoop, dat hare bekeering en berouw van harte moge geweest zijn.

Ik voeg aan dit soort van ervaringen nog een derde toe,

waarbij een kwaadspreker leelijk te pas kwam. Wat het was? De gemeente Wildervank en Stadskanaal hadden een soort zendingsstation, tusschen beide gemeenten in gesticht, dat om de andere week door mij en Ds. R. T. Kuiper van Wildervank met prediken en catechiseeren werd bediend. Wij hadden een locaal daartoe ingericht, dicht bij Springers Verlaat, zoowat een uur gaans van beide gemeenten. Op zekeren middag ging ik derwaarts, met goed weer, doch op den achtermiddag deed er zich een zware regenstorm op, die tegen den avond nog sterker werd, zoodat mijn ouderling en ik elkander vasthielden, om niet in de vaart te waaien. Op het punt om van elkander te scheiden en ieder zijns weegs te gaan, zeide mijn ouderling, *Jarke Dun*, wonende in die buurt: „ik durf u niet alleen laten gaan, want gij hebt meer kans in de vaart te waaien, dan behouden over te komen." Mijn antwoord was: „jawel, maar als gij met mij gaat, dan verkeer ik straks in hetzelfde geval met u als gij nu met mij." Hij vroeg: „kunt gij niet met mij gaan? Dat zal wel moeten," was mijn antwoord, „doch ik vrees dat mijne vrouw ongerust zal worden." Ik heb bij het begin van dezen arbeid wel gezegd, dat ik ingeval van bijster weer bij J. Dun bleef, maar heden middag heb ik nergens van gesproken, omdat ik zulk eenen storm volstrekt niet verwachtte. Doch hoe wij het ook keeren of wenden mochten, blijven bij J. Dun dat was het eenig mogelijke. Ik ging met Dun, maar tehuis was men in grooten kommer. Mijn zorgvolle vrouw kwam den geheelen nacht niet op het bed, en des morgens vroeg men van alle zijden, of ik er al weer was, en mijne vrouw stuurde mijn zoontje Hendrik naar Jarke Dun, om daar te vernemen hoe de zaak gelegen was, en weldra kwam ik met mijn 12-jarigen jongen tehuis. Ieder welwillende giste, dat ik bij J. Dun zou zijn gebleven. Doch het was in den tijd dat Ds. P. Woudsma er met Antje Capenga was vandoor gegaan. Die gelegenheid werd door zekeren vijandigen winkelier bij de hand genomen, om aan zijne klanten te vertellen, dat Ds. Hulst er

vandoor gegaan was. Dat leedvermaak duurde echter niet lang. Zekere vriend onder de klanten vroeg, wat gronden er waren voor die bewering. „Mij dunkt," zoo voegde hij er bij, „dat er veel meer grond is om te denken, dat hij ergens overnacht heeft, of, in het ergste geval, in de vaart gewaaid en verdronken is, dan dat hij er vandoor zou zijn gegaan. Bovendien," vervolgde de man, die het voor mij opgenomen had, „ik stel niet veel vertrouwen in zulke losse geruchten. 't Gerucht heeft immers ook al eens de rondte gedaan, dat gij gehangen hadt, en wij zien allen dat gij levend en wel achter de toonbank staat?" Dit mesje sneed echter daarom zoo diep, omdat het hangen van den winkelier geen los gerucht, maar historische waarheid was. De man had gehangen, maar hij was nog intijds losgesneden. Zooals gij begrijpen kunt was er aan lachen geen gebrek en de kwaadspreker had er genoeg van. Toen ik er weer was, was het relletje over mij uit, maar de arme winkelier hoorde de nagalmen nog lang tot zijn groot verdriet.

Nog een paar ontmoetingen van geheel anderen aard en dan gaan wij over tot mijne emigratie naar Amerika.

De eerste betreft *P. de Jonge*, een Diaken, die tevens voorzanger was bij den openbaren Godsdienst en dat beteekende toen nog al wat, want van orgels was toen nog geen spraak bij ons. Hij was echter voor zijne taak bekwaam. Ik heb nooit zijns gelijke gehoord. Liep de vergadering eens mis, wat wel gebeuren kon in eene kerk van honderd voet lang en propvol, dan zweeg hij maar, . . . doch bij de laatste noot voor de rust, greep hij op de juiste maat aan en zong nog een halven toon na als de vergadering zweeg, en ieder hooren kon hoever men mis geweest was. De vergadering zweeg totdat de Jonge weer inzette. Niemand zong door, want ieder vertrouwde dat de Jonge nooit mis was. Deze man was in zijne godsdienstige opvatting echter nog al wat aan den mystieken kant. Nu gebeurde het

dat hij ziekelijk werd. Ik bezocht hem en vroeg hem onder anderen of hij met vrijmoedigheid de groote reis aandurfde. „Dat woord vrijmoedig mag er wel af," was zijn antwoord. „Ik dacht," hernam ik, „dat gij als een oud Christen daarvoor niet zoudt terugdeinzen. Kunt gij ook zeggen wat de reden is van die aarzeling? Wel ja," zeide hij: „ik meen wel de belofte des Evangelies geloovig te hebben aangenomen en vast te houden, maar of dat geloof het werk des H. Geestes in mij is, dat is de vraag waarvoor ik blijf staan." Hierop antwoordde ik, om hem te ontnuchteren: „o dat kan niet schelen, al heeft de duivel dat in u gewerkt." Hij werd wakker en vroeg met verbazing: „kan de duivel dat dan ook werken?" Ik gaf hem ten antwoord: „stel u maar gerust, de duivel kan dat niet en wil het ook niet, maar ik heb u door die schuinsche voorstelling willen beduiden, dat gij niet de echtheid van uw geloof uit zijnen oorsprong *kunt* afleiden, aangezien ook de duivel het werk Gods naäapt, maar dat men wel uit den *aard* van zijn geloof tot zijnen oorsprong kan besluiten. Bovendien is dat ook gevaarlijk. Die manier van doen behoort tot de valsche mystiek, en leidt tot een traag en lijdelijk Christendom, en tot misbruik van vele heilige waarheden. Zoo heeft de duivel b.v. uit de volharding der heiligen de menschen leeren zeggen: „eenmaal genade, altijd genade" en dat te gebruiken tot een wiegeliedje, ten dage als men op zondige wegen wandelde. Of hij het begrepen heeft weet ik niet zeker, maar zijne vrouw, die op dat gebied meer doorzicht had dan hij, begreep het aanstonds.

Wat ik u voor het laatst nog uit mijne ervaringen te Stadskanaal mededeel, betreft een oud man tusschen de 60 en 70 jaren. Zijn naam was *Philips Dorst.* Hij was in vroegeren tijd een welgewaardeerd ouderling geweest in de gemeente, die ik diende. Maar weduwnaar geworden, trouwde hij met eene Baptiste vrouw, en doordien hij de leer des Verbonds niet kende, gelijk de meesten van die dagen,

zoo werd hij door zijn vrouwtje belezen en werd Baptist. Ph. Dorst werd altoos voor een goed bekeerd man aangezien, maar was Baptist, en zoo men dacht, zou hij ook wel Baptist blijven. Doch Gods gedachten waren zoo niet. Wat er gebeurde? *Gerard de Bey*, een van mijne Catechisanten, waarover Ds. de Bey oom en Philips Dorst grootvader was, werd krachtdadig tot God bekeerd; hij was vurig, vrijmoedig en had iets begrepen van de beteekenis van Gods Verbond, opgericht met Abraham. Het kan niemand verwonderen dat onze Gerard gedurig keuvelde met zijn grootvader, die onder ons algemeen beschouwd werd voor een dwalend kind van God. Op eenen avond, bij gelegenheid eener Bijbelbespreking, zeide Gerard: „ik denk, dat wij ouden „Lipsoom" — zoo noemde men hem in de wandeling — ook nog weer terug krijgen. Och kom," zeide een ander, „die zal daar wel stil blijven. Neen," herhaalde Gerard, dat is zoo ver niet mis als gij meent. Hij heeft reeds gezegd, dat hij wel eens met Ds. Hulst zou willen spreken over het Verbond." Ik zeide tot Gerard: „Vrijdagavond 6 à 7 uur ben ik D.V. bij u, en dan kan hij mij ontmoeten en vragen al wat hij in zijn hart heeft."

Op den bepaalden tijd begaf ik mij derwaarts en Philips Dorst was er reeds met zijne Baptiste vrouw. Wij begonnen te praten over dit en dat en nog wat, totdat Matth. 28 : 19 aan de orde kwam. Dorst zeide: „ja, daarover hebben wij verschil. Wij willen eerst onderwijzen en dan doopen en gij wilt eerst doopen en dan onderwijzen." Mijn antwoord was: „dat hebt gij niet al te goed gezegd. Als wij zendelingen naar de Heidenwereld sturen, dan geven wij hun niet den last mede: „gaat henen, doopt en onderwijst, maar even als gij: onderwijst en doopt. Maar wanneer de ouders onderwezen en gedoopt zijn, dan volgen wij met de kinderen den eisch van Gods Verbond, opgericht met Abraham en zijn zaad, en geldig ook voor ons in het Nieuwe Testament, Hand 2 : 39 en Col. 2 : 11, 12. Daar zou ik u wel eens over willen hooren," viel hij in. Dat kan met alle genoegen

geschieden," was mijn antwoord. Ik sprak wellicht een kwartier over dat Verbond, zoo onderhoudend mogelijk, toen hij inviel met de vraag: „wat moet een schaap doen, dat van de kudde is afgedwaald?" Ik antwoordde: „het moet zoo spoedig mogelijk tot de kudde wederkeeren, opdat het niet een prooi van den wolf worde. Hoever moet ik terugkeeren?" vroeg hij. „Lipsoom", antwoordde ik, „wij hebben u altoos voor een afgedwaald schaap beschouwd en wanneer gij dat ook zoo verstaat, dan moet gij evenzoover terugloopen als gij weggezworven zijt. Zijt gij slechts geschrapt of met het formulier finaal afgesneden? Met het formulier," zeide hij. „Welnu, vervolgde ik, „dan moet gij ook met het formulier weer opgenomen worden. Daar staat in dat formulier," merkte hij op, „deze broeder was dood en is weder levend geworden", en ik ben toch niet dood geweest." Ik liet er op volgen dat hij wel niet geestelijk maar toch kerkelijk dood geweest was, en hij was voldaan. Hij vroeg of ik voorloopig met mijnen kerkeraad daarover eens wilde spreken, wat ik toestemmend beantwoordde.

Maar nu rees de oude vrouw overeinde en riep uit met verontwaardiging: „Dan zullen wij op onzen ouden dag nog wel scheiden moeten, want twee gelooven op één kussen, daar zit de duivel tusschen!" Ik zeide niets, maar liet het de oude lui stilletjes afmaken, en dat ging goed. De oude broeder antwoordde kalm en beslist: „wel vrouw, daar heb ik geen behoefte aan, maar als het niet anders kan, dan moet ik God liefhebben boven mijne vrouw." De storm bedaarde en ik heb de oude vrouw er nooit meer over hooren spreken.

Maar nu moest de wederopneming worden volvoerd. Onzerzijds maakte niemand bezwaar, alleen hij moest met het formulier weer opgenomen, zoo dacht de kerkeraad en zoo ook de classis, doch dat vond bij hem geene tegenstribbeling. Op eenen bepaalden Zondagmorgen las ik het eerste deel van het formulier ter wederopneming in de gemeente, om

den volgenden Zondag met het tweede gedeelte zijne herstelling te voltooien. Doch des Zaterdagsavonds, tegen 9 uur, bracht Gerard de Bey mij een briefje van zijn grootvader *Philips Dorst*, meldende, dat zijne wederopname in onze gemeente geen voortgang kon hebben. Hij moest zich maar houden aan Matth. 28 : 19, eerst onderwijzen en dan doopen. Uit het briefje en wat ik van Gerard vernam, besloot ik hem terug te schrijven dat ik zijn briefje beschouwde als eene vrucht niet van geloofs-overtuiging maar van moedeloosheid. En daarom zou ik op den dag van morgen tot de gemeente zeggen, dat de heropneming van Philips Dorst eene week werd uitgesteld, en dat ik dan de volgende week nader bericht van hem verwachtte, of hij bij de verklaring in het briefje, aan mij gezonden, bleef, dan of hij het introk. Zoo deed ik met goedkeuring ook van den kerkeraad. Des Maandagsmorgens kwam hij al vroeg bij mij met verzoek, dat den eerstkomenden Zondag zijne heropname mocht doorgaan. Toen ik hem vroeg uit wat oorzaak hij dat briefje geschreven had, gaf hij ten antwoord, dat hij in den loop der vorige week onophoudelijk door de Baptisten bestormd was. Men had hem bijna geen oogenblik rust gelaten, men had hem met hel en verdoemenis bedreigd, zoodat hij des Zaterdags-avonds zijne zelfstandigheid verloren had, en uit die bron van volslagen ontmoediging was dat briefje geboren en hij was dankbaar, dat ik het zoodanig had geregeld, dat het nu nog ongehinderd kon voortgaan. Ik maakte hem echter de opmerking, dat hij meer God dan mij te danken had, omdat ik er in 't eerst zelf geen weg mede geweten had, maar het idee mij als ingegeven was geworden. Zulk eene onvastheid moet ons van dien ouden man niet verwonderen. Toen ik hem het Verbond had toegelicht, was hij volkomen overtuigd en beslist in zijne keus, doch daarmede was hij niet genoeg gevorderd om stand te houden tegen dat aanhoudend geleuter der Baptisten. Ik gaf hem de Institutie van Calvijn mede, waaraan hij zich versterken kon. Zijne wederopneming ging

den volgenden Zondag door, en hij sleet zijne laatste dagen in rust en vrede bij ons, zonder dat zijne vrouw ooit weer over scheiden sprak en wanneer ik er een bezoek bracht, behandelde zij mij alsof zij bij ons behoorde. De dagen van dien ouden broeder waren echter niet veel meer. Ik heb hem nog helpen begraven ook, doch ik verwacht niet, dat hij stervende in den dood, maar in het volle leven is overgegaan.

Andries Stavast: — De geschiedenis van Philips *Dorst* kwam voor tegen het laatste van mijn verblijf te Stadskanaal. Ik dacht toen dat ik daar de laatste bijzonderheid onder handen nam, maar onder het schrijven daarvan herinnerde ik mij, dat ik nog eene belangrijke bijzonderheid was voorbij gesneld. Eene merkwaardigheid, die verschilt van al de andere. Ik laat ze hier als een bijvoegsel volgen.

Deze ervaring betreft een jongen man, Andries Stavast geheeten, gehuwd met Grietje Bosma, wonende aan de overzijde van het kanaal tegenover de kerk. Het karakter van dezen man kwam vrij goed met zijnen naam overeen, doch zonder die hardheid, welke anders nog al licht met de standvastigheid samengaat. Deze jonge man trok al spoedig mijne aandacht. Hem en zijne vrouw miste men bijna nooit als er openbare dienst aan God gewijd werd, en de Catechisatie der getrouwden werd even geregeld door hen bijgewoond, terwijl hunne oplettendheid voorbeeldig was.

Wanneer ik hem ontmoette in de huisbezoeking en andere gelegenheden, dan plaatste ik hem gedurig voor zijnen Doop en herinnerde hem, dat hij daardoor was bevestigd in het Verbond der genade, waarin hij geboren was; dat hij, groot geworden zijnde, dat Verbond met hart en mond moest toestemmen, of indien hij van God en Zijn Verbond niets weten wilde, hij dan, als eerlijk man, zijnen Doop moest afzweren. Stavast had daar niets tegen te zeggen, dan dat hij onmogelijk zijnen Doop kon afzweren, doch dat hij ook geene vrijmoedigheid had, om Belijdenis des geloofs te doen en tot des

Heeren Tafel te naderen, omdat hij de *echtheid* van zijne bekeering en Wedergeboorte niet vertrouwde. Sprak ik met hem over het besef van zonde, doem en dood, over de aanneming van Christus tot Zijnen Borg en Middelaar, en over Zijne zelfovergave aan God en Diens welbehagen, — dan bleef er niets te wenschen over. Beide zijne kennis en ijver dienden hem aan als een welgesteld Bijbelsch christen. Doch het was niet van den *echten* stempel, zooals hij meende, en dat verhinderde hem om den Heere te belijden.

Bij zekere particuliere gelegenheid, dat ik hem en zijne vrouw alleen te huis vond en op gelijken voet met hen daarover sprak, waagde ik het te zeggen: — „Stavast, indien gij mij steeds de waarheid gezegd hebt, zooals ik onderstel, dan moet gij waarlijk bekeerd en wedergeboren zijn, maar de duivel heeft u op het sleeptouw, en houdt u van de Belijdenis en des Heeren Tafel terug, opdat Gods eer bij u niet uitkome, en uwe blijdschap terug gedrongen worde. Doch nu moet gij de *echtheid* vanu we bekeering en Wedergeboorte niet vast stellen, omdat ik dit gezegd heb, want dan zou de laatste dwaling nog erger zijn dan de eerste. Maar waarom heb ik dan alzoo gesproken? Om u aan te moedigen, tot het opheffen van uw vooroordeel, dat geheel de werkzaamheid van uwe bekeering *onecht* is; en opdat gij vrijmoedigheid mocht bekomen, om, onder inroeping van Gods voorlichting, u naakt voor den spiegel van Gods Woord en den catechismus te plaatsen, en om dan, zonder vooraf te denken, dat uwe godsdienstige bewegingen onecht zijn, — het resultaat van uwe vergelijking op te maken. Doch neem u in acht, om alle vooroordeel van echt of onecht, van u af te weren." Wij baden met elkander en ik ging heen. En wat was het resultaat? Het Avondmaal was toen pas voorbij. Vóór elke Avondmaalsviering, maakten wij bekend, dat er op een bepaalden tijd gelegenheid was, om Belijdenis des geloofs te doen, of ook mogelijke hindernissen voor het Avondmaal op te ruimen. En bij de eerste gelegenheid kwam ook Andries

Stavast en vrouw, want deze had op hem gewacht. Wij verblijdden ons allen en Stavast heeft er zeker geen berouw van gehad. Hij was voortdurend een voorbeeldig lid, kwam weldra in den kerkeraad, en was nog in den jongsten tijd, volgens ontvangen berichten, een gewaardeerd Ouderling van de Gereformeerde gemeente te Stadskanaal.

Dit is waarlijk een leervol exempel. De duivel wil graag de eene over het paard heentillen, door hem wijs te maken, dat zijne zaak in orde is, schoon onwaar, om hem met een ingebeelden hemel naar de hel te doen snellen, en een ander plaagt hij met het verwijt, dat zijn geloof en hoop niet *echt* zijn, en hij eindelijk als een huichelaar zal verloren gaan. En waarom doet hij dat? Het zal wel niet aangaan, om des duivels bedoelingen na te sporen; doch zoo veel is zeker, dat hij een vijand is van de verlosten en zich dus verheugt in hun verdriet; maar ook, dat hij er op uit is, om hen door ontmoediging den mond te sluiten, handen en voeten te binden, opdat zij hem geen nadeel berokkenen.

HOOFDSTUK V.

Arbeid en ervaringen in Noord Amerika.

Verhuizing naar Amerika.

Ik was door zekere oorzaken van mijne jeugd aan afkeerig van de emigratie naar Amerika. De redenen daarvoor werden gegeven door mannen, die bij ons op hoogen prijs stonden, maar bij hun vertrek de achterblijvenden toeriepen, dat zij wel bouwen en planten konden, maar geen vrucht meer zouden oogsten. God had Nederland verlaten. Reeds op het oogenblik dat die profetie geuit werd, daalden die mannen in onze schatting, maar toen anderen, die minder hoog geschat werden, die profetie napraatten, kreeg het de gedaante voor ons, alsof dat tot de drijfveeren der emigratie behoorde. Toen ik verder ontwikkelde kon ik bij den dag waarnemen dat die profetie door de werkelijkheid werd gelogenstraft. Eerst later, toen ik al geruimen tijd predikant was geweest, viel het *ergerlijke*, dat er voor mij aan de emigratie kleefde, weg door overweging van Hand. 17 : 26, waar Paulus zegt, dat „God uit een bloede het gansche geslacht der menschen gemaakt heeft, om op geheel den aardbodem te wonen, bescheiden hebbende de tijden te voren verordend, en de bepalingen van hunne woning". Hierbij stilstaande begreep ik aldra, dat er in de landverhuizing op

zichzelf geen kwaad kon steken, maar dat het kwaad, waaraan ik mij geërgerd had, tot de menschelijke zwakheden behoorde, die elk ander had te vermijden.

Hiermede was ik voor mij zelf er nog niet aan toe om te emigreeren. Maar allengskens hoorden wij wat meer van ons volk in de nieuwe wereld. Bekenden vertrokken daarheen, als: Ds. Duiker, Frieling, v. d. Werp, *De Beij* en mijn broeder, *Ds. Fredrikus Hulst.* Na het vertrek der twee laatsten kreeg ik soms eene „emigratie-koorts", zooals zeker iemand dat noemde, en dat meent eene begeerte, om ook naar de nieuwe wereld over te gaan. Ik had daar al den dag geen last van, maar zoo nu en dan. Bij gelegenheid van zulke koortsen vroeg ik gedurig aan God om mij daarvan te verlossen, of indien Hij mij daarheen wilde hebben, dat Hij mij alsdan een beroep mocht doen geworden, want zonder dat mocht ik in geen geval daaraan denken. Van dezen strijd wist echter niemand iets, dan God en ik zelf. Alleen konden zij, die met mij omgingen, wel gevoelen, dat ik Amerika niet ongenegen was.

De familie *Wolters* en *van den Berg*, de laatste een Diaken mijner gemeente, vertrokken naar *Danforth*, in Illinois. Daar was een gemeente der Ref. D. Church en op dat oogenblik vacant door het vertrek van Ds. Duiker, juist toen zij daar aankwamen. Goede raad was toen duur, om er een weer te krijgen. Gezegde familiën recommandeerden mij, als vermoedelijk niet ongenegen voor de overkomst, terwijl de andere Hollanders en Ds. de Beij, die daar goed bekend was, ook kennis aan mij hadden. Van de Afgescheidenen hier te lande hadden wij destijds in Nederland eene ongunstige gedachte gekregen door het boek van Ds. B. de Beij en A. Zwemer. Ik had zelfs aan mijn broeder Fredrikus, die vroeg of hij mij bij de Afgescheidenen recommandeeren mocht, geschreven, dat ik die kerk met een goed geweten niet kon dienen, omdat ik die afscheiding wel niet anders beoordeelen kon dan als uit verdachtmakerij geboren. Het duurde dan

ook niet lang of ik ontving het beroep van Danforth, met een begeleidend schrijven van Ds. B. de Beij.

Maar nu kwam de moeite eerst aan. Zoodra ik dat beroep ontvangen en gelezen had, zeide ik: „Moeke, een beroep naar Danforth, in N. Amerika," en liet er jokkend op volgen: „nu moet gij u maar gereed maken, dan gaan wij naar Amerika. Gij zult lang moeten wachten, eer gij mij daar krijgt," zeide zij ook jokkend. Doch wij hadden beide de ligging van ons hart op die wijze uitgesproken. Mijne vrouw had nog nooit bij het beslissen over eenig beroep mij met hare voorkeur lastig gevallen, doch nu liet zij mij genoeg gevoelen, dat zij sterk tegen de aanneming van dit beroep was. Ik daarentegen werd in mijn geweten wel wat gebonden om het aan te nemen. Ik had immers meermalen aan God gezegd, dat Hij zoo goed mocht zijn, mij een beroep te sturen van uit de nieuwe wereld, indien Hij mij daar gebruiken wilde. De kerkeraad had ondertusschen aan de leden gevraagd of men mijn salaris van f 800 maar op f 1000 zou brengen, en dat was algemeen goedgekeurd. Terwijl nu van die zijde ongewone pogingen werden gedaan, om ons verblijf te verlengen, en ik bij mijne vrouw geene verandering bespeuren kon, dacht ik en zeide ik tot God, dat ik meende in de gegevene omstandigheden te moeten bedanken. Ik vond den weg niet open, en zonder die opening moest ik blijven waar ik was. Op Zaterdag-achtermiddag vroeg mijne vrouw of ik morgen den uitslag van het beroep zou bekend maken. Mijn antwoord was: „ja, dat heb ik zoowat half beloofd. En wat gaat gij er mede doen?" was hare wedervraag. Ik antwoordde: „wel vrouw, indien gij er zoowel voor waart als ik onderstel dat gij er tegen zijt, dan gingen wij naar Amerika. En dit voeg ik u niet toe als een verwijt, maar ik erken dankbaar, dat gij mij bij zulk eene keus altoos volkomen vrij gelaten hebt. Doch dit is geen gewoon geval, en daarom meen ik hierin een wenk van Gods voorzienigheid te zien, om te moeten blijven." Daarop zeide zij:

„ja, ik zie er wel tegen op, om zulk eene groote reis te doen naar een vreemd land en dat met zeven kinderen, doch ik geef mij en gij kunt om mij volkomen vrij handelen; ook begin ik steeds meer te denken, dat het beter is te gaan dan te blijven." Hiermede was het struikelblok voor mijne voeten weggerold en den weg geopend om naar Amerika te verhuizen. Ik zonderde mij af, besprak deze zaak met God, als zijnde bereid om den weg te bewandelen, dien Hij voor mij geopend had; doch indien het niet Zijn welbehagen was, dat Hij mij dan mocht gelieven te verhinderen. Ik gaf mij met mijn gezin en bediening in Zijne hand. En misschien weinig meer dan een uur later zeide ik: „vrouw, als er geene verandering komt, gaan wij naar Danforth in N.-Amerika, wat met „goed zoo" beantwoord werd.

Des anderen morgens predikte ik, volgens mijne aanteekening, over Hoogl. 4 : 8 : „Bij Mij van den Libanon af, o Bruid! kom bij mij van den Libanon af; zie van den top van Amána, van den top van Senir en van Hermon, van de woningen der leeuwinnen, van de bergen der luipaarden." Als thema vond ik daarbij aangeteekend: Het hart naar den hemel. Een tekst, dien ik beide bij het aannemen en bedanken van het beroep kon te pas brengen, zoodat ik bij verandering van plan toch niet van tekst behoefde te veranderen.

Na de aanneming van Danforth's beroep volgden er eenige weken van voorbereiding tot de reis, en eene publieke verkooping van alles wat wij niet wel konden medenemen. Ook wel tweederde van mijne boeken. En ofschoon het andere goed voor oud doorgaans meer opbracht dan het voor nieuw gekocht was, toch heb ik bij de boeken schade geleden, want ik had er hier zooveel dollars voor kunnen krijgen als daar guldens. De tekst voor mijn afscheid vind ik niet opgeteekend, wellicht omdat toen alles reeds ingepakt en opgezonden was. Vertrokken met de stoomboot „*Scholten*" hadden wij het op reis zoo goed als dat kon. Sommigen

der familie hadden last van zeeziekte, vooral mijne vrouw, maar ik heb er voor het minst geen last van gehad.

Den 12den Sept. 1874 kwamen wij te Chicago aan, na eene zeereis van 16 dagen. Het was op eenen Zaterdagmorgen, wij werden afgehaald door Ds. de Bey. Wij moesten nu den Zondag overblijven of des avonds met een laten trein vertrekken, die ons niet voor tien uur in Danforth bracht. Wij kozen het laatste. Te Danforth aangekomen, vloog een der vrienden op een vlug paard naar de Country om de boeren te zeggen dat wij er waren, en weldra kwamen zij aan om ons met zich te nemen. Doch verstaande, dat men mij liefst des anderen morgens op den preekstoel zag, gaf ik er de voorkeur aan om maar in de kale pastorie te overnachten, wij hadden het er toch zeker wel zoo goed als in de hotsende karren. Toen ik des anderen morgens bij het opgaan der zon het hoofd buiten de deur stak schrok ik. Ik zag rond naar de „*Stad* Danforth", want zoo had ik de plaats hooren noemen en er stonden maar eenige huizen; ik zag een paar schapen in de weide, die ik dacht wel bij de pastorie te behooren. Ik kon een paar koeien houden, had men mij geschreven, maar voor die schapen was er nog niet genoeg te eten, en mij werd in het oor gefluisterd: gij zijt bedrogen. Ik zeide echter niets en mijne vrouw, die denzelfden indruk ontving, zeide voorloopig ook niets. Ik predikte twee maal en des middags nam Wolters ons mede naar de Country en bestuurde voor elk onzer het logies. Toen ik echter in de Country kwam kreeg ik een geheel andere gedachte over de plaats dan in den vroegen morgen. Het corn stond daar zoo weelderig dat iemand op een paard er door rijdende niet gezien kon worden.

a. Te Danforth, in Illinois.

Waren wij des Zaterdagsavonds te 10 uren aangekomen,

des Maandagsmorgens kwamen onze goederen aan. Nu had men in die week druk werk om de huishouding wat in orde te brengen. Den eerstvolgenden Zondag werd ik door Ds. Buursma van South Holland in de gemeente bevestigd, en wij kwamen spoedig heel wat op ons gemak. Mijne vrouw heeft het nergens zoo goed geleken als in Danforth. Mijn tractement was 600 dollar en 50 dollar voor brandstof, doch ik kwam er evengoed mede rond als later in Coldbrook met 900 à 1000 dollar; want de boeren brachten ons van alles. De eene bracht meel, de andere aardappels, een derde vleesch enz. Mijne vrouw heeft in twee jaren die wij daar woonden slechts voor één dollar vleesch gekocht en wij waren er niet zuinig mede. Boter, melk en eieren hadden wij weldra overvloedig van ons zelf. Des winters liepen onze twee koeien in het gehorschte cornveld van een of anderen boer in de nabijheid en des zomers hadden wij overvloedig gras in de pastorie-weide.

Ik heb nergens eene nederzetting gezien met eenen zoo vruchtbaren bodem als te Danforth, doch na ons vertrek is dat nog veel beter geworden doordien de boeren algemeen door heel het land waterpijpen hebben gelegd, zoodat, wat men tijdens ons verblijf aldaar voor pl.m. 50 dollar per acre kon koopen, nu voor 100 á 150 dollar werd verkocht. Indien het aardsche genot het hoogste doel van mijn leven ware geweest dan had ik daar moeten blijven. Doch er is een hooger *doel* en daaraan beantwoordde Danforth minder. Ieder christen bidt om de komst van Gods koninkrijk, en ik had daarvoor te arbeiden bovendien. Het gemeentje Danforth was zeer klein, het kon nauwelijks 40 huisgezinnen halen. Daar kwam nog bij, dat de meesten een of twee mijlen van de kerk verwijderd woonden. En als het regenachtig was, dan was de weg zoo onbruikbaar, dat men er met geen paard en buggie, maar alleen met een los paard door kon. Tweemaal preeken en eenmaal catechiseeren op den Zondag, dat was alles wat ik er kon uitrichten. Dit gaf aanleiding

dat ik den tweeden winter met de kinderen naar de school ging, om de eerste beginselen van het Engelsch te leeren. Ik heb meermalen gezegd: Heere, ben ik daarvoor in Amerika, om mijn leven met zoo weinig doen te verslijten? De menschen wisten niet hoeveel goed zij mij zouden doen, doch daar was een zwakke zijde aan. Die deugd was niet zonder smet. Wat dat was? Dit: zoo goed ik bemerken kon hielden zij meer van eenen naam hebbenden Ds., om de emigranten daarheen te trekken, dan om voedsel voor de ziel te erlangen. Er waren wel menschen die God vreesden, maar de aardsche schatten werden er in den regel wat te hoog gewaardeerd. Jezus heeft reeds gezegd: Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid en alle andere dingen zullen u toegeworpen worden. En Paulus heeft gezegd: Die rijk willen worden vallen in verzoeking en in den strik. Geeft God aan iemand schatten, dan is het zijn plicht, om ze goed te bewaren en te beheeren; doch niet als vrijheer, maar als rentmeester, om er gewillig afstand van te doen, wanneer zijn Heer en Meester hem gelast, ze hier of daar voor zijnen Naam en naar Zijnen wil te besteden. Maar het begeeren van en jagen naar aardsche schatten is afgodendienst en voert naar den dood.

Dit was zeker de schaduwzijde van het volkje te Danforth. Men hoorde mij met geduld en schijnbare belangstelling. Maar men was zoodra niet uit de kerk, of het ging weer over corn en deszelfs toebehooren. Als de kerk uit was, gingen verscheidene boeren, vooral de leden van den kerkeraad, bij ons in en dronken een kop koffie, en zoo gebeurde het op een keer dat ik daar bij komende hen zoo druk bezig hoorde over de mais, (corn), want dat was het hoofdgewas, — dat ik onwillekeurig vroeg: „Heb ik mij vergist? Heb ik soms over de schatten der aarde gepredikt, in plaats van over de hemelsche?" En dat hielp wel voor dat oogenblik, doch het spreekwoord bleek maar al te waar: Waar het hart vol van is, daarvan spreekt de mond.

Deze aardsche gezindheid was wellicht ook de verborgene oorzaak, dat men daar steeds twistgedingen aan de orde had. Het was maar een klein gemeentje, maar het kon zich beroemen (?) op groote twisten. En de eene was zoodra niet afgeloopen, of een ander kwam weer aan de orde. Soms ging men met elkaar tot den aardschen rechter; doch meestal gaf men het een kerkelijke kleur, en kwam men er mede tot den kerkeraad. Ik meen daar een man te hebben leeren kennen, die zulke twistvuurtjes aanstookte en zoo goed als ik mij herinner dacht ook Ds. Duiker er even zoo over. En die man was of werd er altoos direct of indirect in betrokken; hetzij dan dat hij het vuurtje had aangeblazen, of dat men hem als raadsman zocht want hij was wonder bedreven beide om iemand *in*, maar ook om hem weer *uit* den troebel te helpen. Ik ga u eens een van die kwesties vertellen zonder de namen der betrokkene personen te noemen. Den twistzoeker noem ik A. en den aangevallene noem ik B. Men ging reeds voor mijn tijd te Danforth eene kerk bouwen en Mr. A was tot tresurer benoemd. Hij kreeg daarvoor wat geld in handen, dat hij niet oogenblikkelijk behoefde te gebruiken en hij moest of wilde voor zich een nieuw huis bouwen en gebruikte daarvoor het kerkegeld, in de verwachting, het uit de „krop" wel weer te kunnen aanzuiveren, zooals hij zeide althans. Maar de „krop" mislukte en daar zat hij met 750 dollar, zoo ik meen, schuldig aan de kerk, waarvan hij geen cent kon betalen. Toen dat uitlekte, werd hij gecensureerd, en later heeft hij dat bij gedeelten weer afbetaald. Het laatste deel heeft hij nog betaald, nadat ik er een paar maand geweest was. En toen hij had afbetaald, werd hij van de censuur ontslagen. En met Nieuwjaar werd hij door de meerderheid tot ouderling gekozen, zooals hij ook vroeger geweest was. Hij was best tevreden en eerst ging dat ook zeer vlot. Maar na verloop van eenigen tijd vroeg hij bij de rondvraag of men ook wat had dat behandeld moest worden. Ja, er was iets, dat niet in het reine

was, en hij zou wel wenschen, dat dit in orde kon komen. Wat dat was? „Wel," zeide hij, „zekere Duitscher had eens gezegd: A had eene koe en B een schaap gestolen; A was daarvoor gestraft, maar B had men vrijgelaten." Om dit te verstaan moet men weten dat B ook in den kerkeraad zat en de collecten beheerde om daarmede de loopende uitgaven te dekken. Toen de kerk in gebruik zou worden genomen, waren er meer uitgaven dan geld in kas. B leende daarvoor 40 dollar van A en zeide: ik zal het maar niet opschrijven, ik hoop het u weldra uit de collecten weer terug te geven. Doch B vergat dat; of het zoo kwam vanwege den troebel met B weet ik niet. Die 40 dollar stond dus als uitgaaf, als een schadepost voor de kerk in zijn boek, en hij had er het geld voor ontvangen van A. Zoodra dat werd uitgevonden, restitueerde B dit en daarmede was dat afgedaan. Dat heette A nu een schaap stelen. Niemand had er echter aan gedacht dat daar voor B eenige strafbare misdaad in was. Doch A wist de broeders te belezen dat de kerk geld van zeker lidmaat had geleend tegen zware intrest, wat niet noodig was geweest indien men die 40 dollar in handen had gehad. Men besloot derhalve dat B zooveel intrest zou betalen als men aan dat lidmaat had moeten geven, en dat beliep 1,36 dollar. Maar op den volgenden kerkeraad werd beweerd dat er meer intrest verschuldigd was. Een comm. werd benoemd om dat te onderzoeken en den volgenden kerkeraad te rapporteeren. Deze comm. was vermoedelijk door A belezen en over het kerkeraadsbesluit heen teruggegaan tot den datum, dat B dat geld van A geleend had. Zoodra het rapport gelezen was, zeide ik, als president: „Dat rapport kunnen wij niet aannemen, tenzij eerst het vroegere besluit des kerkeraads met $^2/_3$ meerderheid worde opgeheven." Daar durfde men echter niet aan beginnen, want men zag wel dat men geen tweederde meerderheid kon halen, en B kwam er met 1,36 dollar af. Maar het stormde er geducht, zoo erg, dat ik opstond en zeide: „Mannen broeders, wat scheelt

u van avond? Er is geen wijsheid met u te plegen; indien gij niet anders wilt, dan sluit ik de vergadering en gij kunt naar huis gaan." Dat hielp. Doch de reden hunner ongeschiktheid, die ik niet wist, lag zeker in eene onderlinge afspraak met A omtrent B, waar zij nu niet mede voor den dag durfden komen. Wat dat was? Dat werd ik straks gewaar van B. Wij hadden onze vergadering bij J. Schuringa, die niet al te wel was. B bracht mij met paard en buggie naar huis. Pas op weg vroeg ik B: „wat scheelde u van avond? Weet gij niet wat plan die en die vandaag bij Jan Duiker in de „store" over mij hebben beraamd? Welneen," was mijn antwoord, „wat was dat? Wel, zij zouden mij van avond een „zwart kapje" opzetten;" (d.w.z. zij wilden zien dat zij hem onder censuur kregen). „Is dat waar?" vroeg ik. „Zeker is dat waar," was zijn antwoord, „ga met mij naar Jan Duiker, die zal het u haarfijn vertellen." Dat spel was nu uitgespeeld, zij zagen wel dat zij daar niet verder mede konden komen. Doch B zeide: „die 1,36 dollar zal hun meer dan 136 dollar kosten." B betaalde toen en zoolang ik er was 60 dollar tractement per jaar, doch na mijn vertrek betaalde hij langewijl geen cent, en eindelijk heeft hij het op een derde gebracht. Ik had hem dat wel met alle macht ontraden, maar dat hielp niet.

Ik zal u nog eene gebeurtenis verhalen waaruit gij de *wraakzucht* van gezegden A zult kunnen waarnemen. Toen ik het beroep ontving van Danforth werd mij bericht dat er 6 houten stoelen, eene keukentafel en een kookkachel voor de keuken waren, die ik daar zijnde gebruiken kon. Toen wij aankwamen waren er bovendien nog zes halfversleten rietmatten stoelen meer, die men zeide hier bezorgd te zijn tot een welkompresent voor ons, doch officiëel werd er ons geene verklaring van gegeven, ook was er geen woord van gemeld in de notulen, noch in het boek voor ontvangsten en uitgaven. Toen wij naar Coldbrook zouden vertrekken, sprak

ik met mijne vrouw over die zes rietmatten stoelen. „De publieke opinie zegt, dat zij ons gegeven zijn, maar de officiëele verklaring was nooit gehoord. Ik zou ze maar hier laten blijven," zeide mijne vrouw; ik antwoordde dat ik dit liefst ook zoude doen, doch ik vreesde dat de kerkeraad, die toch al wat geprikkeld was over ons vertrek naar Coldbrook, hieruit eene verachting zou lezen van zulk een armzalig present, bestaande in zes *halfsleten* rietmatten stoelen. Wij besloten aan Schuringa, den oudsten ouderling, te vragen hoe dat zaakje gelegen was. Zoo gezegd, zoo gedaan. Schuringa dacht evenals de algemeene opinie zeide, maar officiëel wist hij er niets van te zeggen, doch hij beloofde er naar te zullen informeeren en als het anders was dan de publieke opinie zeide, dan zou hij mij voor mijne afscheidsrede daarvan berichten. Schuringa berichtte mij niets en de zes rietmatten stoelen gingen mede naar Grand Rapids. Daar zijnde kreeg ik na eenige dagen een schrijven van den kerkeraad van Danforth, of ik ook wist waar die zes rietmatten stoelen gebleven waren. Wat ik toen gevoelde zal ik maar niet zeggen, ik weet ook niet of ik er het rechte woord voor zou kunnen vinden. Ik schreef terug, dat die stoelen bij mij te Grand Rapids waren en dat ik bereid was ze hun kosteloos terug te zenden wanneer Schuringa terug schreef, dat dit misverstand ontstaan was door zijn zwijgen, waar hij had moeten spreken. Dit vroeg ik omdat ik aanstonds vermoedde dat onze twistgierige broeder A hier aan het roer zat en ik mij derhalve moest in acht nemen. Het antwoord, dat ik terug ontving, was nog al vriendelijk, doch men beduidde mij dat zij met Schuringa niets te maken hadden, maar het hun te doen was om het eigendom der pastorie terug te bekomen.

Wetende dat de classis, waaronder de gemeente Danforth ressorteerde, binnen weinige dagen vergaderde, schreef ik terug dat ik dit ondeugende ding ter kennis hunner classis zou brengen, en stuurde eene beschrijving van geheel de

geschiedenis aan den Stated Clerck op, met verzoek dit op de classicale tafel te bezorgen. Na afloop der classis ontving ik van den Clerck, namens de classis, een vriendelijk schrijven, dat, ofschoon de classis er wel een ondeugenden trek van dien kerkeraad in vermoedde, zij toch niets voor mij kon uitrichten, omdat door dien kerkeraad eene verklaring was ingediend, dat die stoelen tot de pastorie behoorden. Of broeder Schuringa die verklaring ook onderteekend heeft weet ik niet. Indien ja, dan is dat een meesterstuk van gewetenloosheid. De classis raadde mij derhalve de zes rietmatten stoelen eenvoudig terug te zenden als het eenige middel om er een goed einde aan te krijgen, zonder verder moeite. Dienovereenkomstig deed ik en zond eenen brief dat de stoelen gescheept waren, volgens den raad der classis, om een einde aan dat misverstand te maken, en verzocht tevens dat men mij de ontvangst zou vermelden. Na verloop van eenige dagen ontving ik bericht dat de stoelen goed en wel ontvangen waren.

Hiermede scheen de zaak te zijn beëindigd en dat was ook zoo wat ons aanging. Maar toen dat standje in de gemeente van Danforth bekend werd en bij navraag met kleuren in het licht verscheen, was het in Danforth nog op verre na niet afgeloopen. Het volk was deswege verbolgen op den kerkeraad en vooral op broeder A, dien men voor den ontwerper en leider van dat spelletje aanzag. Ook bleef het niet bij een bloot rumoer, dat allerlei leelijke toästen op den kerkeraad uitbracht, maar toen men straks weer een beroep zou doen om de vacante plaats weer aan te vullen, noodzaakte men den kerkeraad om ook mij op de nominatie te zetten, wel niet in de verwachting dat ik terug zou komen, maar om te dienen tot een openlijk protest tegen die valsche handeling van den kerkeraad, met die zes rietmatten stoelen. Aan het hoofd van die beweging stond Bartelt van den Berg, vroeger mijn Diaken te Stadskanaal. En het bleef niet bij de nominatie, maar bij de stemming werd ik met alle stem-

men verkoren en ik ontving het beroep terug, met verhoogde bezoldiging.

Na verloop van eenige dagen schreef ik terug dat, ofschoon ik geene vrijmoedigheid had om hun beroep op te volgen, ik toch zeer dankbaar was dat de gemeente mij herkozen en de kerkeraad mij terug geroepen had. Ik voegde er aan toe dat, zoo dit niet gebeurd was, de gemeente van Danforth mij hoogstwaarschijnlijk nimmer weer op haar platform zou hebben gezien, doch dat hiermede de geheele zaak gebleken was een spelletje, wellicht van maar één man, te zijn geweest en ik nu bereid was om ter eeniger tijd, wanneer de gelegenheid zulks aanbood, voor haar op te treden, gelijk ik later meer dan eens heb gedaan.

Men kan hieruit leeren hoe men door een klein verzuim, als dat van ouderling Schuringa, een groote moeite veroorzaken kan. Maar ook kan men hieruit leeren dat men steeds voorzichtig moet zijn; want de slangen verschuilen zich dikwijls onder het gras, doch als men éénmaal gebeten wordt raadplege men met God, die het best en zekerst geneest. Hem zij de eer voor zijne onuitsprekelijke goedertierenheid, ook in dezen.

Nog een en ander: — Bovengemelde dingen zouden ons allicht een al te slechten indruk van de gemeente te Danforth geven, indien wij het hierbij lieten blijven. Daarom volge hier nog een en ander dat ons een beteren blik op haar geeft.

In het algemeen: — Ofschoon wij in broeder A een valschen broeder ontmoetten, waaraan men niet dan met afschuw kan denken, er waren ook vrome menschen die aantrokken en over de gemeente viel in het algemeen niet te klagen. Indien men niet bepaald door weer of wind, of iets anders, verhinderd werd, kwam men getrouw op tot den openbaren Godsdienst. De Catechisanten, ofschoon ik ze in de week niet bij elkaar kon krijgen, kwamen des Zondags goed op en deden gansch niet slecht, altoos eenigen uitgezonderd, die men overal vindt. Kon men niet van plotselinge bekeeringen

spreken, toch liet het zich waarnemen dat het Woord niet onvruchtbaar was, maar bij jong en oud tot het geweten sprak. En zooals van achteren bleek, bij sommigen een zaad der Wedergeboorte werd.

Over offervaardigheid viel niet te klagen, want ofschoon ik juist niet gewaar werd wat ieder in de gemeentelijke contributie bijdroeg, is het toch tot mijne kennis gekomen dat er twee boeren waren die ieder 60 dollar per jaar betaalden, en een andere, die niet eens bij de gemeente behoorde, droeg daarvoor 50 dollar bij, en voor de rest was men volstrekt niet karig.

Alleen van verborgen omgang met God hoorde men weinig of niet spreken. Begon ik er over dan kreeg ik wel geen tegenstand, maar het wilde niet vlotten en het scheen dat men daar geene kennis aan had. Ik durf niet beslissen of de oorzaak daarvan gezocht moet worden: óf in gebrek aan eenen levenswortel, óf in gebrek aan levensoefening, òf daarin dat het spreken daarover uit de mode was geraakt. Het laatste, zoo al niet de eenige, was zeker wel voor een groot deel oorzaak van dat gebrek. In dagen van verdrukking, vervolging, en reformatie hoort men de vromen elkander nog al eens toeroepen: „Komt luistert toe, en ik zal u vertellen wat God aan mijne ziel gedaan heeft", Ps. 66 : 16. Maar in het gewone leven is men daarmede schuchter en terughoudend. En het heeft misschien nog ook zijn goede zijde. Indien het alle dagen ging over wat God aan onze ziel gedaan had, dan liep men gevaar dat de klemtoon op het subjectieve in den Godsdienst overging, als wanneer men, den objectieven steun van Gods Woord kwijt rakende, zich in allerlei geestdrijverij zou verloopen.

In het bijzonder: — Men was ook niet *ongezeggelijk.* Toen ik den eersten keer de gemeente rondging, trof ik een huisgezin aan met vele volwassene kinderen. Ik begon te vragen of zij al Belijdenis des geloofs gedaan hadden; het antwoord was: Geen van allen! Ik begon hun te beduiden

dat zij niet deden zooals kinderen des Verbonds behoorden te doen en dat zij, boven de 20 jaren zonder Belijdenis voortlevende, al den dag als Verbondbrekers wandelden en er dus ernst mede behoorden te maken, want men had het met God te doen. Toen ik dat sterk aanbond, viel de moeder in — de vader was afwezig — „ja Ds., maar als zij onbekeerd zijn dan zeg ik maar dat zij beter doen het na te laten, wij hebben hypocrieten genoeg." Dat was nog al kras, en ik moest mij er ook wel kras tegenover zetten. Ik begon ongeveer: „Wel moedertje, weet gij wel op wat stoel gij zit? Gij begrijpt zeker niet, dat gij u op den stoel des *nuts* hebt gezet, dat gij uzelf daarmede buiten het ware christendom geplaatst hebt en dat gij bezig zijt om ook uwe kinderen daarheen af te trekken. Gij moest beginnen met Gods *Verbondsrecht* voorop te stellen, uwe kinderen te vermanen, dat zij toch niet ontrouw worden aan dat Verbond en dan eerst beginnen met de waarschuwing dat zij toch niet in de uitwendigheden moeten blijven hangen, maar God met geheel het *hart* aanhangen. Doch uwe kinderen aanraden dat zij geen Belijdenis doen, noch Avondmaal houden moeten, zoolang zij niet weten of ze goed bekeerd zijn, dat is profaan! Zoo doet gij bijna als de duivel met moeder Eva. Hij zweeg Gods *recht* dood en zette haar eigen *nut* op den voorgrond. En dat *nutsleven* is nog ten huidigen dage de werkkring van geheel het leven der zonde." Zij zag wel wat taai en zij werd met dien eenen slag niet genezen, doch zij liet zich verslaan en bleef een van mijne meest belangstellende hoorders.

b. Te Coldbrook in Grand Rapids.

In de gemeente Coldbrook waren maar een paar huisgezinnen die mij kenden. Toen ik desondanks het beroep van haar ontving, ging ik haar in de week bezoeken. Ik preekte daar op eenen avond. De gemeente had geen berouw van

haar beroep op mij uitgebracht en ofschoon zij slechts 36 families telde, aarzelde ik toch niet dat beroep aan te nemen, omdat ik zag een groot ontginningsveld daar voor mij open te liggen.

Volgens mijne aanteekeningen deed ik den 25sten Juni 1874 mijne *intree* met Hand. 10 : 29, nadat ik des Vrijdagsavonds te voren was bevestigd door Ds. N. H. Dosker, A. Kriekaart en de Jong van Grand Ville.

De gemeente was voor eenige maanden gesticht en had als zoodanig nog geen eigen leeraar gehad. Zij was een afzetsel van de „Reformed Church" van Bostwickstreet. Gerekend van af den datum mijner intree en afscheid, heb ik daar onafgebroken den dienst des Woords vervuld een tijdperk van 30 jaren min ééne maand en drie dagen.

De gemeente groeide hard aan. Eenige weken na mijne bevestiging namen wij 25 nieuwe leden aan, en een paar weken later, zoo ik meen, 26. In 1879—'80 moesten wij onze kerk vergrooten en zoo zijn wij opgeklommen tot bij de 300 huisgezinnen. Later hebben wij vele families afgestaan aan nieuwe gestichte gemeenten b.v. Alpine Ave, West Leonard street en Broadway. Doch bij mijn vertrek naar Eastmanville was de gemeente toch nog ongeveer 200 families groot.

Daar was in die 30 jaren echter vrijwat gebeurd, waarvan ik nu een en ander ga vermelden.

Frans van Driele: — Van dezen man moet ik eerst wel iets mededeelen, omdat hij bij mijne aankomst practisch het hoofd of de leider van geheel de gemeente was. Hij woonde naast de kerk van Bostwickstr. Minder tehuis bij Ds. N. H. Dosker dan wel bij den ouden Ds. van der Meulen en bijzondere voorliefde voor de nieuwe gemeente van Coldbrook hebbende, zoo gaf dit aanleiding dat de gemeente van Coldbrook hem tot ouderling verkoos. F. v. Driele was bereid dat beroep te aanvaarden en de kerkeraad van Bostwickstr. stond hem goedwillig af.

Hij was juist geen man van diepe en breede kennis, maar hij was een der eerste emigranten; hij had veel omgang gehad met Hollanders en Engelschen; hij was tamelijk voorspoedig geweest naar de wereld; hij was hier bijna altoos ouderling in de gemeente geweest; hij was vrijmoedig en gemeenzaam, zonder aanstootelijken trots. Hij was waarlijk een bruikbare man, die God vreesde, jegens de geringen vriendelijk was en de grooten heelwel durfde tegenspreken.

Ik heb veel van hem geleerd. Hij scheen met mij tevreden te zijn en ik vond in hem heel wat steun. Toen ik in Coldbrook kwam, had ik in Danforth het allergroenste reeds afgelegd, maar het stadsleven bood mij toch weer een geheel andere omgeving dan ik gewoon was. In Danforth was ik zeker wel 60 mijlen van mijn naasten collega en in Coldbrook kwam ik midden in den levensstroom. Te midden van al de moeilijkheden, waarmede een nieuweling te doen krijgt, vond ik in Frans een vertrouwde vraagbaak. Ik zou dus heelwel eene lofrede over F. van Driele kunnen houden doch eenmaal hoorde ik zijnen lof zoo hoog opdrijven, dat ik mij ergerde. Dat was bij de begrafenis van F. van Driele, toen ik Ds. Warnshuis in zijne acclamatie aan Gabriel hoorde gebieden om voor van Driele uit den weg te gaan. Ik twijfel volstrekt niet aan zijne zaligheid, maar hij kan ze niet anders deelachtig worden dan als een arme tollenaar. En waarin hij boven anderen heeft uitgemunt, daarvoor heeft hij meer Gode dan zichzelven te danken gehad, evengelijk dat het geval is met iedereen.

En ofschoon ik het niet dacht en zeker van Driele ook niet bedoelde, is het, van achteren beschouwd, mij duidelijk, dat God hem gebruikt heeft om mij voor te bereiden voor onze afscheiding van de Reformed Church, welke in 1880 is geschied. Hoe dat kwam? Hij was een liefhebber van „stories" te vertellen, die hij zelf bijgewoond had, of door een geloofwaardige hem medegedeeld waren. Bovendien was hij van het begin af bijna altoos afgevaardigde naar allerlei

kerkelijke vergaderingen. Ook naar de Synode, die destijds uitsluitend in het oosten gehouden werd, en zoo kwam hij meer dan iemand op de hoogte met den werkelijken gang van zaken. Nu eens vertelde hij mij dat de Catechisatie in het Oosten zoo goed als dood was, en om mij de schadelijke gevolgen daarvan te doen zien verhaalde hij eens, dat hij met nog een ander eens bij eenen ouderling van naam gelogeerd had en onder het gesprek had een of ander het woord *„erfzonde"* genoemd waarover die ouderling vreemd had opgehoord, hij had het nooit eer gehoord. Dan eens vertelde hij mij wat tumulten hij wel had bijgewoond toen zij, in vroegere jaren, hunne bezwaren tegen de Vrijmetselarij op de Synode hadden ingediend. Hij scheen de Vrijmetselarij van Amerika minder erg te beschouwen dan in Nederland, doch dat was een sluier, dien zooals ik later bemerkte, door iedereen gebruikt werd, die besloten had dat euvel in zijne kerk te willen verdragen. En op andere tijden liet hij mij duidelijk zien dat, ofschoon men hoogen prijs stelde op den naam van Gereformeerde kerk, er maar enkele ware Gereformeerden gevonden werden gelijk die kerk hier in het Westen met snellen pas in de verbastering het Oosten achterna streeft, al wil ze het niet weten.

Door deze en dergelijke voorlichtingen kwam ik allengskens tot overtuiging dat de Geschiedenis der Gereformeerde Kerken door Ds. de Bey en A. Zwemer in het licht gegeven en door mij in Nederland reeds gelezen, laboreerde aan vele uitlatingen en scheeve voorstelling van gegevene feiten, zoodat ik daar niet onvoorwaardelijk op kon vertrouwen. Dit verwekte wantrouwen bij mij. En dat wantrouwen maakte mij wakker om te letten op de gebeurtenissen van den dag. Hier hoorde ik door voorname woordvoerders de verkiezingsleer in een bespottelijk daglicht stellen, daar vernam ik dat men gezangen benevens Psalmen bij den openbaren Godsdienst wenschte in te voeren; elders hoorde ik verklaren dat men blijde was niet in de noodzakelijkheid te zijn om te moeten kiezen tusschen de Nederl. Hervormde en de Chr. Geref. kerk in Neder-

land. Ook gaf het mij zoowel als anderen een slechten indruk, dat men, kort voor de Vrijmetselaarsbeweging, het Theologisch Departement aan Hope College ontnam, om de eenheid in de kerken van Oost en West te bevorderen. Hier in het Westen zagen wij daarin een poging om allengskens meer het Gereformeerd element in de kerk te doen uitsterven. In het Oosten toch was dat element zeer gering en nauwelijks te vinden, maar van uit het Westen lieten zich nog gedurig stemmen daarvoor hooren. Wanneer nu de studenten alle in het Oosten de Theologie bestudeerden, dan kon men immers verwachten dat het Westen allengskens aan het Oosten gelijk zou worden. En de uitkomst heeft zulks maar al te zeer bevestigd. Want ofschoon men na lang aanhouden het Theologisch Departement zoowat ten halve heeft terug bekomen, is die kerk in de laatste 25 jaren sterk naar het Oosten omgebogen.

De Vrijmetselarij: — Terwijl men nu nog lang niet rustig was over de wegneming van het Th. Departement, kwam voor de zooveelste maal de Vrijmetselaars-kwestie weer aan de orde. Hoe dat zoo kwam? In Holland Mich. woonde een zekere Mr. J. O. Doesburg, die negen graden in de Vrijmetselaarsloge had behaald. Deze had of kreeg kennis aan zekeren Edmond Ronayne van Chicago, die boven de dertig graden daarin was opgeklommen. Beiden waren echter de oogen geopend om den gruwel der Vrijmetselarij te zien en haar te verlaten. Mr. Doesburg deed Ronayne van Chicago komen om in Holland Mich. eens een aanschouwelijke voorstelling te geven van de Vrijmetselarij in de eerste drie graden. Men kan nader informatie dienaangaande bekomen in het „Handboek" der Vrijmetselarij van E. Ronayne, vertaald door twee studenten van Hope College, R. H. Joldersma en T. J. Kommers 1879. Men kreeg voor die voorstelling de van Raalte-kerk in gebruik en de kerk liep vol menschen om dat tooneel, of anderen om dien gruwel te aanschouwen. En wat was het effect? De aanwezigen werden geschokt,

verontwaardigd. De stad Holland kwam in onrust. Pamphletten gingen er van daar uit tot alle kerkeraden der Ref. Church, onderteekend door Ds. Pieters en zijn kerkeraad. En toen dat schrijven, gesteund en opgehelderd werd door Ranayne's „Handboek," kwamen de harten en pennen in beweging. Gemeentevergaderingen werden er gehouden waarop besloten werd het Oosten te zullen loslaten, indien het zich van dien gruwel in de kerk niet wilde ontdoen. Protesten werden er opgemaakt om die naar de Synode op te zenden. Die protesten klonken als een klok, maar de klank werd al aardig wat doffer toen het volk vernam, dat het woord „*protest*" moest worden verwisseld voor het woord „*memoriäl*", omdat de protesten in de constitutie verboden waren, zie daarvan art. 5 : 7. De teleurstelling werd echter nog grooter toen de Synode, tot antwoord op onze memoriäls, verklaarde, geen *lust* noch *recht* te hebben om zich daarmede te bemoeien. Nu hielden ook wij in Coldbrook eene gemeentevergadering waarbij werd uitgesproken door alle leden op vijf na, dat, indien de Synode daarin bleef volharden, wij het Oosten zouden verlaten, en alzoo gebruik maken van de voorwaarde of het Recht door Dr. Wijkhoff ons bij onze vereeniging met het Oosten toegestaan, om n.l. weer op ons zelf te mogen gaan, wanneer onze gemeenschap met zijne kerk ons hinderlijk was in ons godsdienstig streven. Doch bij deze uitspraak werd besloten dat men nog éénmaal een gemotiveerd „memorial" naar de Synode zou opzenden in de hoop, dat zij zich mocht bekeeren. Zoo gebeurde. De kerkeraad van Coldbrook maakte haar (der gemeente) memorial op, zond het op naar de classis, en de classis nam het over en zond het namens haar op aan de Synode. De Synode gaf ook ditmaal niets toe, maar versterkte nog haar vroegere uitspraak, zoodat wij nu naakt voor de vraag stonden of wij toegeven en blijven, dan of wij gaan zouden. Toen de meerderheid wel inzag dat de Synode er volstrekt niet toe te brengen zou zijn om de Vrijmetselarij voor eene censurabele

zonde te verklaren, heeft zij zich aan het besluit der Synode onderworpen en allerlei drogredenen verzonnen om die onderwerping goed te praten. En daarin volhardt men nog tot op den huidigen dag. Een klein gedeelte van de klagers was het echter eene gewetensvraag geworden, kon met die onderwerping niet medegaan, en zeide alzoo de gemeenschap met die (Reformed Church) op. Onder dezen had men geheele gemeenten, deelen van gemeenten en niet weinig losse leden. In *Coldbrook* ging de geheele gemeente op 15 man na. Ik heb in een afzonderlijk artikel geheel den strijd der gemeente Coldbrook beschreven, en ga er ter dezer plaats dus niet op in om al de bijzonderheden daarvan te vermelden.

De kerk, die wij verlaten hadden, deed nu twee dingen: *Vooreerst* heeft zij, een jaar na de laatste door ons gemelde Synode, een soort „Settlement" (schikking) aangegaan met de Anti-Vrijmetselaars-gemeenten, waarbij bepaald werd, dat iedere gemeente, die een Vrijmetselaar niet wilde dulden, hem mocht uitsluiten, doch met dien verstande, dat die Vrijmetselaar in eene andere gemeente weer opgenomen mocht worden. Hiermede heeft de Reformed Church dus recht van bestaan in haren schoot toegekend aan de leden der Vrijmetselaarsorde, al wordt het toegestaan dat zij hier of daar verstooten kunnen worden. De kerk laat ze daarmede niet los, maar zij, die hier verstooten worden, vinden elders wel weer sympathie en welwillend onderdak. En *ten andere* hebben onze broeders, die zich daarmede hebben tevreden gesteld — hetzij bewust of onbewust, bedoeld of niet bedoeld, zij hebben de *solidaire verantwoordelijkheid* van elk lid, voor alles wat uit den aard der inrichting van hun kerkgenootschap voortvloeit, — òf nooit begrepen, òf losgelaten, in elk geval verloochend. Die verloochening werd hun wel onder de oogen gebracht. Ik heb zelfs verscheidene artikelen over die solidaire verantwoordelijkheid geschreven en geplubliceerd. Een van hunne beste woordvoerders liet zelf uit, dat hij daarover nog wel eens een woordje met mij wilde wisselen;

doch er is, zooveel ik weet, nooit iemand tegenop gekomen, ook heeft men zich niet bekeerd, maar dat alles doodgezwegen, en die kerk is sinds dien tijd met reuzenschreden op den verkeerden weg voortgegaan.

Gij vraagt misschien, wat ik door dien verkeerden weg versta? Dat is echter met een enkel woord zoo maar niet zeggen. Ik zal pogen het u duidelijk te maken. De kerk heeft in haar streven drie aan elkander ondergeschikte *doeleinden*, waarvan ze niet een loslaten, maar ook niet van rang en plaats verwisselen mag. Die doeleinden zijn *Gods eer*, des menschen *zaligheid* en de *uitbreiding* der kerk als instituut. De Gereformeerden legden den klemtoon op Gods *eer*, als waarop alles gericht moet worden, al zouden ook de andere twee er bij lijden. De Luthersche kerk legde den klemtoon op de *zaligheid* der menschen en dat gaf haar in de dagen der Reformatie een schijnbaren voorsprong, doch het was mis en leidde op den duur tot innerlijke verzwakking. En het *Methodisme* heeft dat zoo sterk op de spits gedreven, dat het voor een volbloedig Gereformeerde aanstootelijk en soms ergerlijk wordt. Gods *eer* komt daar dus niet tot haar recht, en dat wreekt zich zelf; want „die Mij eeren zal Ik eeren, maar die Mij versmaden zullen licht geacht worden", 1 Sam. 2 : 30. Heeft men eenmaal den klemtoon van Gods *eer* op de *zaligheid* der menschen overgebracht, dan wordt de zuigkracht gedurig sterker om die straks op de *uitbreiding* van het kerkelijke instituut te laten zakken. En zoodra *dat doel* hoofddoel van het kerkelijk streven is geworden, dan wordt er geknepen en gewrongen met de leer en het leven der leden, — want de *uitbreiding* en de eer van het genootschap is immers hoofdzaak geworden, — totdat de kerk niet meer de kerk van Christus, maar een menschelijke vereeniging is, onder den naam van Christelijke kerk. Wat dunkt u, als eene kerk op dat punt gekomen is, zou dan de zoogenaamde Godsdienst dier kerk nog een Gode welbehagelijke offerande, of een gruwel in Gods oog zijn?

Welnu, door den verkeerden weg versta ik den weg, die naar dat laatste punt heenvoert. Ik heb er reeds toen op gewezen in onderscheidene artikelen in de Wachter, die afzonderlijk gedrukt, als brochure samengenomen en uitgegeven zijn onder den titel: *„Kerkje spelen."* Ik had die artikelen der Hope aangeboden, maar die kon dat niet opnemen en zoo kwam het dat die artikelen destijds in de Wachter kwamen, ofschoon ik toen nog bij de Ref. Church behoorde. Niemand heeft mij pogen te wederleggen. Alleen heeft eens iemand mij toegevoegd dat de kerk mijner keus daar ook niet vrij van was, en dat kan ik niet absoluut loochenen, zoomin als wanneer iemand zeide: Gij en uwe kerk zijn nog niet volmaakt. Het maakt echter een groot verschil of het een kwaad is dat men ziet, vermijdt en bestrijdt, dan of men het kwaad reeds op de lijst der deugden heeft gerangeerd. In elk geval is het hoogst noodzakelijk om tegen dat kwaad te waken en te bidden, want dat is de gewone weg langs welken de duivel beide, kerken en individuen, in de groote wereldzee terugvoert. Denk eens aan de Joodsche kerk in de dagen van Jezus. Des Heeren Tempel, des Heeren Tempel zij deze! riep men, en hoe laag was die kerk weggezonken? Was ook de Roomsche kerk niet in die doode zee vervloeid? De Paus, zijne dienaars en decreteelen, daar ging het om, en de ware dienst van God was in die kerk als kerk verdwenen, men moest ze zoeken bij individuen, die niet meegerekend werden. Was het in 1834 in de Nederlandsch Hervormde Kerk beter gesteld? Al het levensbloed was weggeslonken en men vond er slechts een administratief genootschap, dat men nog den naam van kerk bleef geven, hoewel het dien naam tot oneer, neen tot schande strekte. Past dat eens toe op de Reformed Church, en gij zult mijns inziens moeten bekennen dat, sommige personen uitgezonderd, in die kerk den klemtoon ligt op het genootschappelijk welzijn, op den roem en uitbreiding van hunne kerk als instituut. Vandaar de sterke zucht om proselieten te maken,

en vandaar ook dat men de Vrijmetselaars niet op hun nommer durft wijzen, want zij zouden vele leden kwijt raken en wel dezulke waar sommigen van zeiden, dat het de heerlijkste sterren waren aan den kerk-hemel.

Na onze afscheiding: — Nadat wij de Reformed Church verlaten hadden, maakten de achterblijvende leden aanspraak op de kerkelijke goederen en natuurlijk waar zij in de meerderheid waren, bleven zij bezitters daarvan, doch waar zij in de minderheid waren mislukten die pogingen geheel. Men heeft het met de Gemeente Coldbrook en Holland, beide bij lage en hooge gerechtshoven geprobeerd, maar zij werden van de hand gewezen. Doch thans zou het zoo niet meer gaan, omdat door het aanvaarden der nieuwe wet op dat punt al de oude wetten zijn vervallen verklaard.

En na onze scheiding bleven de zaken vooreerst op den ouden voet voortgaan. Ofschoon wij onze afscheidings-acta hadden ingediend, heeft men mij toch nog vereerd met eene schorsing en afzetting, die eene betere zaak waardig zou geweest zijn. Hun toorn was tegen mij onstoken omdat ik dingen gezegd had, die zij niet gezegd wilden hebben, maar het kwam mij niet aan mijne koude kleederen, omdat ik ten volle overtuigd was dat ik mij geen oogenblik meer mocht onderwerpen aan zulk een valsch kerkbestuur. En tot op heden heb ik volstrekt geen berouw van de scheiding, die ik voor een groot 25 tal van jaren bevorderd heb, ofschoon ik wel vrees dat de verwereldlijkende stroom op den duur ook onze kerken te machtig zal worden. Ik troostte mij echter bij zulke bedroevende gedachten met de overweging, dat niet wij, maar God zijne kerk bouwt, en dat wij in de omstandigheden van het oogenblik slechts te vragen hebben naar den wil van God, zonder ons aan kansberekeningen te wagen.

Omtrent gelijktijdig met ons waren er verscheidene gemeenten die geheel waren gegaan. En anderen, die talrijk genoeg waren om zich tot eene gemeente te organiseeren, zooals

Graafschap, Eastsaugatuck, Drenthe, Holland, Zeeland, Overijssel, Grand Haven, Muskegon, Frémont, Eastmanville, en zoo al meer. Wij richtten ons zoo goed in als dat mogelijk was. Wij gingen voorloopig als in tenten wonen. Wij gingen er van uit, dat schorsing, afzetting, en verhuizing geen de minste beteekenis had voor de beambten der gemeenten, die in haar geheel gingen. En waar nieuwe gemeenten georganiseerd moesten worden, daar werden opzieners gekozen. Wij steunden elkander met preeken, sacramenten bedienen, en raadgevingen, totdat God ons nader zou inlichten wat te doen. Eensdeels waren de gemeenten, die wel rijp waren om te scheiden, nog zoo maar niet rijp voor de vraag: „hoe wij ons kerkelijk leven vervolgens zouden inrichten." Andersdeels waren er onder de gescheidene broeders, die zich lieten wijs maken, dat, als wij ons maar op onszelven hielden, dan zou de classis Wiscausin in zijn geheel, en de classis Holland voor een goed deel tot ons overkomen. En ofschoon ik van meet af aan niets anders dacht dan aan eene vereeniging met de Christelijke Gereformeerde Kerk, bleef ik wachten tot nader licht. Eenmaal werd mij als in het oor gefluisterd dat, als zich die allen met ons vereenigden, dan zouden wij eene school oprichten waar onze geleerdste mannen Professors zouden worden en dan zouden de vroeger afgescheidenen genoodzaakt worden om, met den hoed in de hand, vereeniging met ons te zoeken. Ik begreep echter dat, ofschoon het een mensch, ja een broeder, was, die mij dit influisterde, zulks toch van geen Goddelijken oorsprong kon zijn, maar dat geheel het plannetje eene fijne list van den duivel moest zijn om ons van de kerkelijke politiek, die wij ontvloden waren, in eene gelijksoortige kansberekening weer neer te planten. Van dat oogenblik af ben ik er zachtjes aan beginnen te werken om tot de bestaande Chr. Geref. Kerk over te gaan, zooals eindelijk ook geschied is.

Onze vereeniging met de Chr. Gereformeerde Kerk, 1882 : — Na onderscheidene vergaderingen van de gemeenten, die de

Ref. (D.) Church verlaten hadden, werd er eene commissie benoemd om eenige artikelen te ontwerpen, welke wij onze gemeenten zouden voorlezen en met welke wij dan, goedgekeurd door de gemeenten, onzen overgang tot de Holl. Chr. Geref. Kerk gemeenschappelijk zouden aanbieden. Deze artikelen luiden als volgt:

Artikelen van vereeniging: — „Wij ongeteekende opzieners der gemeenten, die in den jongsten tijd, om bekende redenen, de Ref. (D.) Church van Amerika verlaten hebben, bieden door deze onzen overgang en vereeniging met de Holl. Chr. Geref. Kerken van Amerika aan, voor zich en de gemeenten aan hunne zorg toevertrouwd, op de navolgende gronden:

a. De Nederl. Geloofsbelijdenis, de Heidelbergsche Catechismus en de Leerregels van Dordt 1618 en 19 zijn beide uwe en onze standaards en de Liturgie en Kerkenorde van Dordrecht — bij de Chr. Geref. Kerk van Nederland in gebruik — regelen zoowel onze als uwe gebruiken, zoodat wij in den grond één zijn.

b. Uw vroeger heengaan heeft wellicht in het oog van sommigen onzer de lidteekenen der onvolmaaktheid en ons langer vertoef bij de Ref. (D.) Church wordt misschien door sommigen uwer ongunstig beoordeeld, doch wij stellen voor te vergeten wat achter is en ons uit te strekken naar hetgeen voor is, zonder op iets van het verledene terug te komen.

c. Er bestaat zeer natuurlijk zoo hier en daar een ander verschil in den vorm of manier van doen doch wij stellen voor al die dingen, die toch niet den grondslag onzer vereeniging uitmaken, aan de wijsheid der plaatselijke gemeenten over te laten, niet twijfelende of de tijd zal dat verschil weldra afslijten.

d. Plaatsen waar gij en wij beide gemeenten hebben, die beide eenen leeraar kunnen onderhouden, daar blijven beide bestaan, als twee leden van hetzelfde kerkelijke lichaam. Waar echter een van beiden eene gemeente en de andere slechts losse leden heeft, daar zoeken wij de losse leden met de gemeente te vereenigen.

Geliefde broeders! wij hebben onzen gemeenten deze vier artikelen voorgehouden en deze hebben toestemming gegeven om op deze wijze met u tot één lichaam te worden verbonden. Wij hopen dat gij evenzeer verblijd zult zijn met onze toetreding, als wij begeerig zijn, om op gezegde gronden te worden ontvangen. Bij dit aanbod behoeven wij slechts uwe aanneming en wij zijn één: tenzij men uwerzijds een of anderen onschuldigen vorm van inhuldiging verkiezen moge.

Hier volgden de onderteekeningen van de vertegenwoordigers der gemeenten:
van Coldbrook in Grand Rapids,
van Grand Haven,
van Muskegon,
van Zeeland,
van Drenthe,
van Frémont.

Eastsaugatuck weet ik niet zeker, want eenigen hadden zich al met de naaste gemeenten vereenigd, gelijk deze later met Collendoorn.

Bovenstaande artikelen zijn, op dato den 12 December 1882, aan eene comm. der classis Grand Rapids aangeboden en aangenomen. De vertegenwoordigers van gezegde gemeenten kwamen des morgens bij mij en na de rapporten van allen gehoord, de vereenigingsartikelen geteekend, en onze zaak Gode voorgesteld en Zijne leiding voor ons gevraagd te hebben, begaven wij ons ter bestemder plaats, terwijl dienzelfden avond Ds. Hulst en Jan Kosten op den kerkeraad van Coldbrook rapporteerden, dat de vereeniging op de door ons aangebodene gronden was voltooid.

Ik heb deze scheiding en hereeniging in globale trekken geteekend. Elders heb ik geheel die geschiedenis meer in hare bijzonderheden ontvouwd, wat ik hier, als minder doelmatig, niet heb gedaan.

Verdere lotgevallen in Coldbrook: — Tijdens die Vrijmetselaarsbeweging ontving ik tweemaal achter elkander het beroep

van de scheidende gemeente van Holland Mich. en ik ontving eene vraag wat ik er mede doen zou, wanneer ik dat beroep voor de derde maal ontving. Ik stopte dat echter door te zeggen, dat mij dan niets anders overbleef dan bedanken. Coldbrook verhoogde mijn salaris van 900 dollar tot 1000 dollar. Ook kreeg ik bij die gelegenheid een nieuwen kachel present. Ik ontving dien kachel bij de eerste bedanking, toen ik reeds vernomen had dat men mij daar weer op de nominatie had geplaatst; daarom zeide ik bij het aanbieden van dien kachel, dat ik dankbaar was voor dat zeer bruikbaar geschenk en nog meer voor de sympathie, die zich daarin uitsprak. Maar ik had vernomen dat men mij weer op de nominatie gezet had en alzoo bestond de mogelijkheid, dat ik dat beroep voor de tweede maal kon ontvangen. Ofschoon ik niet wist of ik in zulk een geval het beroep zou kunnen of moeten aannemen, toch bestond ook daarvoor de mogelijkheid en wanneer beide die mogelijkheden eens werkelijkheden werden dan zou ik, om niet gebonden te zijn, in dat geval dien kachel aan de beschikking der commissie terug geven. Mr. G. Dijkhuis, president der comm., nam het woord en zeide: „wij hebben er niets tegen dat gij het beroep terug ontvangt, als gij er dan maar voor bedankt, gelijk nu; doch mocht het zijn dat gij in dat geval mocht meenen het te moeten aannemen, dan is evenwel de kachel het eigendom van u, en van nu aan heeft niemand dan gij over dezen kachel te beschikken. Dat beviel mij beter dan het gevalletje van Danforth met die zes rietmatten stoelen. Het beroep kwam terug, doch ook de bedanking volgde, en ofschoon ik vrij was zat er in die resolute behandeling wel iewat zuigkracht om te blijven, gelijk er bij eene dankbare aanneming van mijne voorstelling, daarin wel eene kracht voor loswerking gegeven zou zijn geworden. Wij waren toen nog niet afgescheiden en ik ben van toen aan nog ruim 25 jaren in Coldbrook geweest. Meermalen kreeg ik aanzoek om eens hier of daar met het oog op eene beroeping te komen prediken en ook hier en

daar zette men mij op nominatie, maar een beroep heb ik sedert niet weer gehad, deels omdat men niet geloofde dat ik mijn dierbaar Coldbrook zou verlaten voor eenig beroep, deels omdat ik te weinig mystieke kleur had om van de massa begeerd te worden ten eerste althans en deels omdat ik weldra te oud begon te worden, want een emeritus Ds. te hebben is voor niemand eene begeerlijke zaak en zij worden op den ouden dag, wanneer vele wereldsche zaken hun ijdelheid geworden zijn, ook minder bevallig voor een deel der jeugdige menschen.

Na onze scheiding ben ik nog ruim 25 jaren in de gemeente van Coldbrook gebleven. Wellicht heeft niemand er aan gedacht, dat ik anders dan door den dood van Coldbrook zou scheiden. Wij vertrouwden elkander en harmonieerden met elkaar, wellicht beter dan eenige andere gemeente in de stad Grand Rapids. De reden daarvan moet men echter niet zoeken bij mij, maar in een paar andere oorzaken onder het bestuur van God. Eene gemeente, die elke 2 à 3 jaar een nieuwen Ds. krijgt, heeft geene gelegenheid om tot vol vertrouwen en harmonie te komen. Er zijn nooit twee gelijke Ds. en het volk is algemeen niet in staat om te onderscheiden tusschen hoofdzaak en ondergeschikte dingen. Heeft men nu gedurige afwisseling, dan wankelt men tusschen wat men van den eenen en den anderen vernam. Van zulk eene verwisseling was in de gemeente van Coldbrook geene spraak. Deels moet men weten dat velen, die aan eene ziekelijke mystiek laboreerden, bij ons in Coldbrook rechts en links gelegenheid hadden — bij Ds. Hage en Johs. v. d. Broek — om daar voedsel te ontvangen naar hunnen smaak, zoodat wij die elementen veel minder hadden dan anderen, die zulke gelegenheden niet van nabij hadden en alzoo met die ontevredenen moesten voorttobben.

Bijzonderheden in Coldbrook: — Wij zijn in de gemeente van Coldbrook bijna zoolang geweest als in al de andere gemeenten met elkander, en daarna gerekend, zou ik hier wel allermeest ervaringen en alzoo ook het meest te vertellen

hebben. En dat zou ook wel waar zijn, wanneer ik onze „*afscheiding*" en mijn *vertrek* naar Eastmanville in het breede wilde uitmeten. Het eerste heb ik echter maar globaal gedaan, omdat ik elders die gebeurtenis meer in de bijzonderheden heb nagegaan. En wat bij mijn vertrek naar Eastmanville voorviel, heb ik wel in bijzonderheden beschreven voor mijne kinderen, maar voor het publiek denk ik daarvan alleen eene algemeene schets te geven, zonder de betrokkene personen met naam te vermelden, of in bijzondere details mij te verdiepen.

Ons huiselijk leven : — Toen wij in N.-Amerika kwamen, waren onze twee oudste dochters, Maria en IJtje, volwassen en trouwden reeds eer wij Danforth verlieten, terwijl ons jongste kind — Jan — nog geen twee jaren oud was. Drie zijn er in Nederland gestorven beneden de 2 jaren oud. „Marten" is in Colbrook verdronken den 27 Juli 1880, twaalf jaar en eene maand oud zijnde. *Hendrik,* onze oudste zoon, ging reeds van uit Danforth, 15 jaren oud, naar Hope College in Holland Mich. en heeft daar het litterarische en het Colleg-Departement ten einde toe doorgemaakt en met lof examen gedaan. Er op aangelegd om straks voor het predikambt te worden opgeleid, was hij nu daar aan toe. Hij was daartoe ook wel genegen, indien hij naar Princeton mocht gaan, wat echter niet naar mijnen wensch was; doch eindelijk gaf ik hem mijne *toestemming* maar niet mijne *goedkeuring.* Hij dacht voorshands daaraan genoeg te hebben, doch toen hij er eenmaal was kreeg hij daarover de wormen, en vroeg of hij maar tehuis komen en bij Prof. Boer en Hemkes studeeren mocht, wat mij natuurlijk veel beter beviel. Hij studeerde goed, werd geleken aan de school, doch na verloop van eenigen tijd verklaarde hij zich onbevoegd voor de Evangeliebediening omdat hij in twijfel was geraakt omtrent den Goddelijken oorsprong der H. Schrift, zonder dien twijfel te boven te kunnen komen. Ook mijn oordeel was, dat wie predikant zal zijn, zich van de Goddelijkheid des

Bijbels even zeker moet zijn, als van zijn eigen bestaan. Hij staakte zijne studie in de Theologie. Na verloop van eenigen tijd — pl.m. een jaar — ging hij naar Anarbor, om voor Docter te studeeren, wat hem wel gelukt is. Hij is thans een 30 jaren Docter en zijn naam is vergezeld van een goede reputatie. *Jan*, onze jongste zoon, geb. 20 Febr. 1872, die op de lagere school niet goed vooruit wilde, althans in de eerste jaren niet, begon in de latere jaren echter aanmerkelijk beter te doen, straks op de „High School" deed hij zeer goed, en toen hij daar met lof examen gedaan had, ging hij naar Anarbor om in de werktuigkunde te studeeren, en als zoodanig heeft des Heeren zegen hem zeer voorspoedig gemaakt. Hij is nu al bij de 6 jaren Directeur van de teeken-bussiness der „steel-works" van Haungstown Ohio, en ontvangt een hoog salaris. *Bernardina*, geb. 20 Maart 1863, is ongehuwd, steeds bij ons gebleven, ten dienste van mij en mijne vrouw in hare verlamming welke zij in 1893 van eene beroerte heeft overgehouden; zij heeft haar steeds alleen kunnen helpen, behalve in den laatsten tijd van haar leven, dat Mei 1907 eindigde. Dina heeft toen Mabel Muller, onze kleindochter, die nog steeds bij ons is gebleven, ter hulpe ontvangen, en die twee kunnen het wonder goed met elkaar vinden. *Grietje*, die van de meisjes het meest wetenschappelijk ontwikkeld is, huwde in 1900 met Mr. L. Groeneveld, die reeds 4 kinderen had, en er zelfs nog 3 bij gekregen hebbende, heeft zij goede gelegenheid om hare talenten op woeker te doen. *Maria*, gehuwd met P. Muller, woont hier bij Nunica, en komt in Eastmanville bij ons ter kerk. *IJtje*, gehuwd met Rijk Kraay, woont bij Griffith in Indiana. IJtje heeft 5 kinderen in leven en Maria 6.

Mijn kerkeraad: — Toen ik in Coldbrook kwam had ik in den kerkeraad lastige broeders en ik was gelukkig dat ik ouden heer *v. Driele* er in had, die menigen storm wist af te wenden, en dat ik *Adriaan de Leeuw* had, dien men gerust een of ander moeilijke zaak kon opdragen, wel niet

vanwege zijne diepe kennis, maar vanwege zijn taai geduld en vasthoudendheid. En toen wij F. van Driele met onze scheiding kwijt raakten, kregen wij *S. S. Postma* in zijne plaats. Deze man, in Nederland door mij gekweekt, en jaren *met* mij en ook *na* mij als ouderling gediend hebbende, bracht mij ook hier een goeden steun. Hij bezat eene grondige kennis der Waarheid en was niet onbedreven in het kerkelijke leven. Wij vertrouwden elkander als vrienden, hij was geen bemoeial, maar als hij het woord vroeg, dan luisterde iedereen naar hem. Men heeft wel eens gezegd, dat hij wat te veel zelf-vertrouwen had, doch dat heeft mij niet gehinderd, uitgezonderd in den laatsten tijd aldaar. Wij moesten met elkander in het gemeentelijk regeer doorgaans voorop, en dan dachten wij bij iedere voorkomende zaak wel niet altoos gelijk, doch troebelen hadden wij in den kerkeraad niet. De eenige wijziging die zich somwijlen voordeed was, dat sommigen overhelden naar eene *strenge* tucht. Ik had dat wel meer opgemerkt. Het schijnt dat zulke broeders het onderscheid tusschen *kerkelijke* en *burgelijke* tucht niet kennen, of dat het hun op zulke oogenblikken ontglipt. Dat onderscheid is echter groot genoeg. In de burgerlijke tucht ligt de klemtoon op het *recht* dat zij handhaven en bij de kerkelijke tucht ligt de klemtoon op de *liefde,* die den broeder of de zuster wil behouden, indien het mogelijk is. Al met den tijd werd dit echter beter. Doordien gedurig aan dat onderscheid herinnerd werd, schijnt men allengskens dat toch zoowat te hebben begrepen. In den laatsten tijd kwamen er steeds meer jeugdige mannen in den kerkeraad, waardoor men wel wat gevaar loopt dat de klemtoon van het *wezen* op de *vormen* van het leven wordt overgedragen. Iets waartegen men wel altoos moet waken, maar in onzen Methodistischen tijd wel inzonderheid.

Opmerkingen in het gemeentelijk leven.

Oefening in het Bijbellezen: — Ik had ook in Coldbrook,

gelijk in alle gemeenten, uitgezonderd Danforth, eene vereeniging, die zich met mij oefende in het Bijbellezen. Hier in Coldbrook hielden wij die vergadering op Zaterdagavond, omdat er anders geen enkele avond beschikbaar voor was. Deze oefening was mij en die ze bijwoonden tot grooten zegen. Wij waren zeer amicaal bij elkander. Een half uur besteedden wij aan besprekingen van dogmatische zaken, waarbij wij mijne „Gereformeerde Bijbelsche geloofsleer" tot handleider gebruikten en de rest van den tijd besteedden wij aan het lezen en bespreken van een of twee hoofdstukken uit eenig boek des Bijbels, daartoe door de meerderheid gekozen. Doch het boek dat wij begonnen lazen wij geheel door. Soms hadden wij maar een klein getal. Onze vereeniging slonk soms in tot een half dozijn, maar wij zijn ook geweest dat wij wel een 30 man konden tellen, doch als het zoo mooi ging dan smeet de duivel er een knuppel in, want heeroom houdt niet van Bijbellezen. Eens toen onze vergaderingen den hoogen top van bloei bereikt hadden, diende de duivel zich bij sommigen aan als een Engel des lichts, door hun wijs te maken dat zij zulk eene samenkomst op een andere plaats in de gemeente moesten openen, want dan zouden zij *deze, die* en *gene* ook er bij trekken. Men kan dan eenig anderen avond daarvoor kiezen en het bij de leden beurtelings aan huis hebben. Natuurlijk ik kon dat niet verbieden, ja, ook nauwelijks ontraden. En toen de eerste zwerm was op zichzelf gegaan, ging er weldra nog een tweede van ons af. In 't eerst scheen het opgang te zullen maken, doch het duurde niet lang of het laatste zwermpje verdween en de groote verviel weldra in chiliastische haarklooverijen en andere splinterige kwestiën, totdat ook deze allengskens uitstierf en satan zal er wel schik van hebben gehad. Doch wij bleven bestaan tot den laatsten dag dat ik er was. Hij mocht zooveel grijnzen als hij wilde.

Het huisgezin van N. N.: — Deze familie, waarvan ik den naam verzwijg, kwam kort na onze afscheiding uit

Chicago in Grand Rapids, en in de kom van onze gemeente wonen. Zij had te Chicago bij de afgescheiden gemeente behoord en indien mijn geheugen mij niet bedriegt, dan heeft de man bij mijn broeder F. Hulst in den kerkeraad gezeten. Na ze nog een en andermaal in de kerk te hebben gezien, bracht ik er een bezoek en vond ze zeer terneer gedrukt, doordien men met eene onderneming bankroet was geraakt. Een ander had er wel geen schade bij geleden maar zij waren er zelf zeer door verarmd. De openhartigheid dier menschen beviel mij echter wel en ik sprak ze wat moed in. De man kreeg al spoedig werk op eene factorie als *carver*, de kinderen kwamen ter Catechisatie en de ouders ontboden hun attest van Chicago. Zij hebben onder ons gewoond en met ons verkeerd, bijna tot het einde van ons verblijf in Coldbrook. Dat gezin, niet onaantrekkelijk, had een zeer bewogen leven en ging eindelijk te gronde. De man was een goed en gewild werkman, maar hij had een speculatie-geest. Wanneer hij maar geregeld werkte, dan was men fleurig en wel, maar telkens zag hij weer wat, waar schatten mede te verdienen waren en hij ondernam het, doch verloor er telkens bij, en daarmede raakte hij dan ook zijn job weer kwijt. Ik, zijne vrouw en andere vrienden ontraadden hem die speculatien, maar daar hielp niets aan, hij kon niet werken noch slapen, zoolang nij het nog niet geprobeerd had.

Eindelijk kreeg hij een aanbod, om agent te worden voor eene boomkweekerij, tegen een wekelijksche belooning en nog een goed rabat van hetgeen hij verkocht. Dat was toch zulk een schoon aanbod, en beantwoordde zoo volkomen aan zijn speculatieven handelsgeest, dat hij daar niet van kon afzien. Hij zou den man voor krankzinnig hebben aangezien, die hem dat wilde ontraden, en toch dacht ik en anderen, dat het zijn ongeluk zou worden, gelijk het geworden is. Hij nam het aan, verdiende in 't eerst veel geld, verdiepte zich in de „bussiness," kreeg geld in handen en omgang met verkeerde vrienden. Eindelijk kwam hij bij de companie ten achteren,

hij stopt het eene gat met een ander dat hij maakte, hij geraakte vast, wist geen raad, en ging met een aardig sommetje, dat der companie toebehoorde, er vandoor. Hij is niet maanden, maar jaren weg geweest. Langewijl vertoefde hij in het verre Westen en later in Chicago. Maar hij durfde in Michigan niet terug komen. Eindelijk, toen men vernomen had, dat de companie geen plan had om hem te „resten," kwam hij werkelijk in Grand Rapids terug. Maar hij was met zijn kerkelijk en burgerlijk leven beide in groote verwarring gekomen. Ik bezocht hem spoedig eens, vond hem zeer openhartig in het belijden van zijne schuld, maar kon hem niet zoover krijgen, dat hij overdag naar de kerk ging. Enkel eens des avonds. Zoo kon hij het hier niet volhouden. Hij ging eerst alleen naar Chicago terug, en later heeft hij zoolang gepraat, dat ook zijne vrouw en kinderen daarheen zijn getrokken.

Op verzoek zonden wij het attest der vrouw en de doopacte der kinderen vergezeld van een rapport over hem en de kinderen. Later berichtte ons de kerkeraad van Englewood, dat men de vrouw en het kleinste kind aanvaard had, doch dat aan den man, drie jongelingen en twee volwassene dochters geen touw was vast te maken. Gij vraagt misschien, wat die kinderen met dat wangedrag des vaders hadden uit te staan? Om u dat te doen zien moet ik wel terugtreden en op den invloed van het gedrag des vaders op de kinderen wijzen.

Ieder kan begrijpen, dat door het wangedrag des vaders het crediet van dat huisgezin in zijn geheel er bij leed. En dat gaf op zijne beurt aanleiding, dat ook de aanhankelijkheid van dat huisgzin aan de gemeente allengskens verminderde. Men kwam geen driemaal meer in de kerk, zooals in het begin; men kwam niet geregeld meer op de Catechisatie en het laatste jaar in het geheel niet meer. Daar kwam nog bij, dat in de nabijheid hunner woonplaats de Baptisten een prediker kregen, die, hoewel een Remonstrant, toch nog al wat beter was dan velen van dat soort. Daar gingen de

kinderen eerst des Zondagsmiddags wel eens heen, en daar werden zij naar Engelsche gewoonte vriendelijk toegesproken en sterk aangetrokken. Als ik de ouders waarschuwde, dat dit de weg was, om hunne kinderen van de kerk te vervreemden, om straks door allerlei wind van leer te worden vervoerd, dan trokken zij de schouders op en zeiden dat dit toch nog beter was, dan op de straat te slenteren. Het lag voor de hand om te zeggen dat men het eene van die kwaden vermijden en het andere niet doen moest. En zoo gingen zij al verder en verder zich aan allen Godsdienst ontrekken. Weldra stierf de moeder, terwijl vader en kinderen, volgens de laatste berichten, mij daarvan geworden, verstrooid leven, als zonder God in de wereld.

Treurig is deze geschiedenis, doch zij geeft eene waarschuwende les om zich te wachten voor die speculatie-zucht, aangezien de Schrift gezegd heeft: „Die rijk willen worden vallen in verzoeking, en in den strik en in vele dwaze en schadelijke begeerlijkheden, welke de menschen doen verzinken in verderf en ondergang, 1 Tim. 6 : 9. En dat die speculatiegeest een anti-Goddelijk levensbeginsel is, leert ons vers 10, alwaar Paulus vervolgt: „Want de geldgierigheid is een wortel van alle kwaad, tot welke sommigen lust hebbende, zijn afgedwaald van het geloof, en hebben zichzelf met vele smarten doorstoken."

't Gevaar der ergernis: — Ik kwam in aanraking met eene Zeeuwsche familie, die ons kan leeren, hoe men, vatbaar voor ergernis, zichzelven branden en zijn gezin verwoesten kan. Bij gelegenheid van de huisbezoeking trof ik de vrouw van die familie aan bij hare buurvrouw. Ik verstond van haar, dat men in Nederland onder Ds. Budde had verkeerd, dat zij niet ongodsdienstig, maar onkerkelijk waren, dat haar man het nergens vinden kon, doch bij ons het nog meest naar zijn zin vond. Ik noodigde haar uit, om te komen catechiseeren, waar zij zich niet zoo heel vreemd van hield, want zij dacht wel, dat zij met God in geen goede verhou-

ding stond. Kort daarna verloren zij een kind en ik werd verzocht tot den begrafenisdienst. Bij die gelegenheid maakte ik kennis met haar man en ik kreeg ze beide op de Catechisatie. Zij gingen van toen aan geregeld bij ons ter kerk en maakten zoo goede vorderingen, dat ze weldra Belijdenis des geloofs deden. De vrouw bleef ook na hare Belijdenis catechiseeren en werd een van mijne beste Catechisanten, terwijl de man jaren als Diaken heeft gediend. Het ging in alles voorbeeldig. Doch na verloop van ettelijke jaren ontstond er verachtering. Hoezoo? Ja, wij kunnen niet dan naar de zichtbare gegevens oordeelen. De man werkte op eene factorie, werd gewaardeerd en verdiende een goed loon. Zijn voorman was lid in eene onzer kerken, en zoo ik meen ook Diaken. Hij zag van dezen voorman gedurig onbillijkheden die hem *ergerden*, zoo zelfs dat hij er ziek van werd en het gevolg was, dat hij eene melk-bussines begon. Deze onderneming gelukte wel, maar hij kreeg nu zoo veel drukte dat zijn Godsdienst er bij leed. Het volk der gemeente zag dat en bij eene kerkeraadsverkiezing stemde men een ander voor hem in de plaats. Dat was voor hem te veel. Hij verachterde nog meer, begon spijkers op laag water te zoeken en werd zelfs vijandig. Zijne vrouw, al werd zij eerst wel wat met hem afgetrokken, bleef echter den Heere getrouw, doch werd ziekelijk, wellicht vanwege al die ellende en stierf in de hope des levens. Dit bracht den man weer wat terecht, doch volkomen goed is hij nooit weer geweest. In zijn practisch leven keerde hij terug tot de Buddiaansche subjectiviteit. Zijne kinderen verlieten hem en werden op godsdienstig gebied verstrooid. Alleen zijn voorzoon, die lang in de wereld was opgegaan, werd door Gods genade tot bekeering gebracht. Nog een andere gaf mij wat hoop, doch toen ik vertrok, was die hoop nog niet vervuld en werd niet sterker zoover ik zien kon was de wortel van dien misstand de *ergernis*, welke men van een ander nam, met voorbijzien van eigen gebreken. Die ergernis, dat kwaad denken van een

ander, verwoestte den vader en rafelde den band der kinderen aan de kerk en het Verbond Gods los. De kinderen gaan op hetzelfde doolpad voort, Psalm 49.

Een paar oneenigheden tusschen echtgenooten: — Wie een bedienaar des Evangelies is krijgt met allerlei kromme dingen te doen. Op zekeren tijd komt er een man bij mij, die pas Belijdenis des geloofs gedaan had, eer hij nog bevestigd was. Hij vertelde mij, dat hij het met zijne vrouw in de war had, die hem voor een Farizeër uitschold en hem hekelde over zijn Belijdenis doen. Ik beloofde haar te zullen bezoeken. Laat mij vooraf opmerken dat de vrouw meer natuurlijk verstand had dan de man. Zij was scherp en driftig van aard, doch die veel doen kon, waar de meeste vrouwen moesten afblijven. Hij was goed voor zijn gezin en God-vreezend, doch handelde daarmede wat onvoorzichtig jegens zijne vrouw. Toen ik dan die vrouw bezocht, begon ik zachtjes aan uit te vorschen wat de redenen waren, waarom zij tegen het lidmaatschap van haar man was en ik vond uit, dat het grootendeels zijne oorzaak had in de onvoorzichtigheid van haar man. Ik bemerkte dat, als zij eens wat driftig uitvoer, dan haar man haar met een of anderen Bijbeltekst tegentrad. Het was b.v. eens gebeurd dat zij in eene week drie kinderen naar het kerkhof hadden moeten brengen en nu had de man bij opkomende buien al meermalen gezegd: Ja, God zal nog wel weer met Zijne oordeelen in ons huis moeten komen! Drie kinderen heeft Hij ons bijna tegelijk ontnomen, wie weet hoe spoedig Hij ons weer zal bezoeken? De vrouw las daarin het verwijt, dat hun die kinderen om harentwil ontnomen waren, en dat kan het moederhart niet dulden. Het was geen gemakkelijke taak om die vrouw tot bedaren te brengen. Toch gelukte het mij, haar te doen begrijpen, dat haar man het zoo kwalijk niet bedoeld zou hebben. Maar dat hij, bij de beste bedoeling, de gave miste, om te onderscheiden wat middelen hij voor zijn doel moest gebruiken. Ik kreeg haar eindelijk tot bedaren en zij trok

hare reclames in. Weldra kwam de man, om te vernemen, wat uitslag ik met haar gekregen had. Ik bedong echter vooraf, dat hij niet boos mocht worden en daarna beduidde ik hem dat hij door onvoorzichtigheid zelf de oorzaak was van zijn troebel. „Hebt gij niet bij gelegenheid, dat zij buiten de orde was, haar het sterfgeval van uwe 3 kinderen voorgehouden? Ja," zeide hij, en hij meende dat verplicht te zijn. Maar ik beduidde hem, dat hij hierin gedaan had als een man, die olie in het vuur gooit om het te blusschen. En ik ging voort met hem te onderrichten. Dat hij nooit op zulke oogenblikken zijne vrouw door redeneering tot rede moest zoeken te brengen, en vooral niet met verwijtingen of een bijbeltekst, dat hij beter deed in zulke gevallen haar een goede kus te geven en heen te gaan en bij haar eerste ontmoeting moest doen, alsof er niets gebeurd was en breng later goedsmoeds in orde, als er werkelijk wat in disorde is. „Neem een voorbeeld aan uzelf," vervolgde ik, „stel dat gij eens buiten de goede orde komt, en dat zal toch ook wel eens gebeuren, en uwe vrouw kwam met den bezemstok op u los, zoudt gij dan niet in een gevecht vervallen, hoe onbehoorlijk ook? Maar als zij u, hoe boos gij ook waart, om den hals viel, zoudt gij haar dan ook kunnen slaan?" Dat was een goede bom ijs in kokend water; hielp het niet onmiddellijk, het zou zijn uitwerking niet missen. Nu ging het geruimen tijd vrij goed. De vrouw kwam te catechiseeren, rees boven anderen uit en was er aan toe om Belijdenis des geloofs te doen. Maar nu kreeg zij troebel met een of meer vrouwen uit de „dorkas", waarvan zij bestuurslid was. Zij wierp haar taak van zich, zegde haar lidmaatschap op, onttrok zich aan de kerk, en bij onze afscheiding koos zij de zijde der Dutch Reformden. En van toen af werd zij weer zeer onhebbelijk jegens haar man, schold op de afgescheidenen en ook op mij, ofschoon ik geen twist met haar gehad had. Haar man had ondertusschen wat verdraagzaamheid geleerd. Eindelijk werd zij ziek en hare kwaal deed haar zelf denken, dat zij spoedig

moest sterven. Door eene andere vriendin deed zij verstaan, dat een bezoek van mij haar niet onwelkom zou zijn. Zonder dralen beantwoordde ik daaraan, en ik bevond haar heel wel gehumeurd. Toen ik met haar begon te spreken over hare verwachting in de toekomst, verklaarde zij ronduit, dat haar einde niet ver meer af was en zij kon aan de eeuwigheid niet met blijdschap denken vanwege haar leven, dat zij niet kon herroepen. Ik wees haar op het bloed van Jezus Christus, dat reinigt van alle zonden. Ik bad met haar en ging heen. Op haar verzoek bezocht ik haar nog een paar keer, en er rees eenige hoop door de schemering heen, terwijl zij van niemand wilde bediend worden dan van haar man. Zoo maakt de mensch zich zelf het leven tot eene hel en dat om wille van zijn *misbegrepen eigenbelang*.

Met een paar *andere jonge lui* ging het eerst slecht doch later goed. Ik had er nu en dan al eens van gehoord. De vrouw was van verdriet al eens weggeloopen. Ze waren Doopleden, hadden een kindje, maar waren op godsdienstig gebied zoo slordig, dat men ze haast niet meer verdragen kon. Op zekeren keer kwam ik bij de ouders van den jongen man, bij wie zij inwoonden „upstairs". Vernomen hebbende, dat zij beide tehuis waren, ging ik er heen en toen ik maar in de verte die snaar begon aan te roeren, begonnen de poppen te dansen. Zij gingen mij beurtelings vertellen hoe slecht men van elkander behandeld werd, en beide spraken van elkander te verlaten. Nadat ik dacht genoeg van die onstichtelijke dingen gehoord te hebben, zocht ik aan het woord te komen. Ik begon die jongelui te beduiden dat het mij bedroefde, dat zij elkander het leven zoo vergalden, doch indien zij naar mijnen raad luisteren en dien opvolgen wilden, dan wist ik wel een middel voor hunne genezing. Zij zetten zich om te luisteren. Ik begon met den man te vragen: „hoe zou het met u zijn, indien uwe vrouw steeds zooveel van u toonde te houden als gij denkt, dat zij van u houden

moest? Dan was het „allright" (recht), was zijn antwoord. Ik keerde mij tot de vrouw en zeide: „maar hoe zou het met u zijn wanneer uw man steeds zooveel van u toonde te houden, als gij denkt, dat hij van u houden moest? Dan was het met mij ook „allright," zeide zij. „Goed," zeide ik, en vervolgde: „in den grond zijt gij in goede verhouding tot elkander, want gij hebt elkander lief en wilt van elkander geliefd worden. Indien gij van elkander afgingt waart gij beiden ongelukkig, want al ging de eene aan de zuid- en de andere aan de noordpool wonen, dan zoudt gij elkander nog niet vergeten kunnen. Daar moet gij dus maar nimmer weer aan denken. Wat er dan aan hapert? Gij hebt de paarden verkeerd voor den wagen. Gij hebt elkander lief, doch gij hebt wederkeerig elkanders liefde zoo dikwijls gekwetst, dat gij het nu nauwelijks meer voor elkander wilt weten, dat gij elkander liefhebt. Dat moet ophouden, gij moet het uwen plicht leeren achten, om uwe liefde aan elkander te bewijzen en nooit iets anders dan liefde. En dan is er nog een tweede misstand tusschen u beiden, wanneer gij dagelijks aan elkander denkt, dan overlegt de man hoeveel de vrouw niet bij hem te kort komt, en de vrouw maakt eene rekening op over het tekort van den man bij haar. Dit doodt de liefde en verwekt tweedracht. Zoo moet gij derhalve nimmer meer doen. Komt een van beiden in zijn liefdebetoon te kort, dan moet de andere daarvan de oorzaak bij zich zelf zoeken, alwaar ze meestal zit en zich beteren ook. Gij moet wederkeerig bedenken wat gij elkander schuldig zijt en uzelf verloochenen om den wil des anderen. Versterk u in de betrachting daarvan door een bestendig gebruik des Woords van God en gedurig gebed tot God. Jonge lui," zoo besloot ik, „indien gij dezen raad getrouw opvolgt, dan hebt gij een gelukkig leven in de toekomst voor u, maar zoo niet, dan zijt gij al uw leven elkander tot eenen aanstoot en verwoesting, ook van uwe verhouding tot God." Ik bad met de jonge lui en ging heen.

Na verloop van eenige weken trof ik die jonge vrouw aan bij hare schoonmoeder. Ik vroeg haar hoe het tegenwoordig ging. Zij gaf ten antwoord: „Een *boel* beter Ds." Ik zeide daarop: „het doet mij genoegen te vernemen dat het beter, ja een „*boel*" beter gaat, doch dat woord, een *boel* beter, doet mij tevens denken dat er nog al haperingen zijn overgebleven en ook die haperingen moeten er uit. Ja Ds., maar mijn man kan in eens van zijn slechte gewoonten niet afzien. Ik antwoordde: „wel vrouwtje, ik kan u nu zeggen, wat ik u niet kon zeggen als uw man er ook bij was. Wat dat is? Dit: ik wil op uw zeggen maar aannemen, dat uw man de voorname oorzaak is van uwen onzaligen twist, doch dan *kunt* en *moet* gij hem dwingen om zich te beteren. En weet gij hoe gij dat moet aanleggen? Gij moet uwen man alle aanstooten voor de voeten wegnemen en zoo dikwijls als uw man u een zwart gezicht, een hard woord, of ook een klap geeft, moet gij hem met een glimlach en kus beantwoorden. Ik verzeker u, dat gij dit geen week volhoudt, of uw man ziet uit heel andere oogen en indien gij daarin volhardt, leert uw man dat van u en weldra wordt het eene vanzelfheid, om wederkeerig zoo met elkander te handelen, en gij krijgt een welgevallen aan elkander dat ook door de ontstemming van één niet verbroken wordt." En waarlijk die jonge lui hebben de les geleerd en betracht; zij leefden van toen aan met elkander als musschen in het zand. Ook hun godsdienstig leven herstelde zich. Zij begonnen nu geregeld ter kerk te gaan en ter Catechisatie te komen, straks deden zij Belijdenis des geloofs, begonnen den dood des Heeren te verkondigen, groeiden steeds aan in de hope des eeuwigen levens, en nimmer hadden wij moeite met die menschen, gelijk er ook in dat huisgezin van geen twist meer spraak was.

Ik heb deze twee exempelen in het breede beschreven tot leering van allen, die in hetzelfde geval verkeeren. Het huwelijk kan een genot en zegen zijn voor ieder, als men

maar zelfverloochening genoeg had om den boven *aangewezen weg* te bewandelen.

Het gevaar voor Verbonds-kinderen.

H. Schaafsma: — Deze was de oudste zoon der zuster van mijne vrouw. Zijn vader, „Hessel Schaafsma," stierf toen hij een jaar of tien ongeveer oud was. Hij kwam bij een goeden baas om het timmeren te leeren en hij werd een fijne timmerman. Hij ging dientengevolge op groote karweien, verdiende veel geld en ondersteunde zijne moeder, die weduwe was. Maar hij kwam daardoor ook midden in de verzoeking der wereld. En godsdienstig opgevoed, kon hij wel niet aanstonds mededoen, maar hij verkrachtte zijn geweten allengskens meer; hij ging bijna nooit meer ter kerk; hij vergat de lessen van den Godsdienst, die hij als kind geleerd had, en wat er nog van was overgebleven misbruikte hij om de stem van zijn geweten te dooven. Hij kreeg wel bange oogenblikken, doch die verdwenen dan ook al weer door de beweging, drukte en verlokking der omgeving. Eindelijk kwam hij en zijn broer in Amerika en daar hij wist dat hij een oom en tante in Grand Rapids had, kwam hij en zijn broer op ons los en wij hielden die beide jongens maar bij ons, totdat hunne moeder — mijn vrouws zuster — die zich ook opmaakte om te komen, aangekomen zou zijn. Toen zij bij ons waren begrepen zij wel, dat zij geene preek, Catechisatie, noch s. school mochten verzuimen en dat deden zij ook niet. Het voornaamste was echter dat, toen Hendrik weer onder de bediening des Woords kwam, begon zijn geweten weer wakker te worden en hij kreeg het zeer bang. Aldra zocht hij des avonds met mij te praten over godsdienstige zaken en dat deed mij genoegen; maar ik stond verwonderd over zijn antinomiaansche zelf-verontschuldiging. Hij sloeg de eene waarheid met de andere dood. En geen wonder, want

dat had hij geleerd om zich tegen de slagen van zijn geweten te dekken. Toen ik dat bemerkte begon ik hem te waarschuwen tegen het gevaar van b.v. zijne zonde met zijne onmacht te vergoelijken. Dat gaf hevigen strijd in hem, want allengskens had hij leeren zien, dat hij, ondanks zijne onmacht ten goede, toch volkomen verantwoordelijk was voor zijne zonde. Hij werd schuldenaar voor God en begon te vragen wat hij doen moest om zalig te worden. En weldra ging de zon der gerechtigheid in zijne ziel op, hij deed straks Belijdenis des geloofs, werd teacher in de sabbat-school, later Diaken en ook ouderling der gemeente. Bovendien heeft God hem ook voor het aardsche leven zeer gezegend. Toen die jongens in Amerika kwamen heb ik ze nog moeten helpen om hier te komen. Hij is begonnen met voor knecht te werken en later begon hij met een jaar 2 à 3, voor eigen rekening te timmeren, loten koopen en huizen daarop te bouwen, en thans heeft hij een groote „hardware store" — ijzerwarenwinkel — waar hij zeker wel voor tienduizend dollar goederen in heeft, van allerlei soort. Hij bezit zeker meer dan genoeg om van zijne intresten te leven. Zijne moeder is den 7 April 1908 in den geloove gestorven. Hij is ongetrouwd en heeft zijn eenige zuster „Hieke" bij zich voor huishoudster en zijn broer — de eenig nog levende broer — Marten, is als meesterknecht bij hem in den winkel. Bij al zijne bezigheden heeft hij het geluk des Zondags de ezels aan den berg te laten en onverhinderd zijnen God te kunnen dienen. Zoolang ik in Coldbrook was ging hij des Zondagsavonds na de derde preek nog altoos een uur met mij en sprak liefst over het leven tusschen God en zijne ziel. Ook ik ben zoo met hem ingeleefd, dat hij mij is als mijn eigen zoon.

Wij hebben ook hieruit weer kunnen zien: ten eerste hoe gevaarlijk het is dat jonge menschen in de wereld der ijdelheid opgaan; ten andere hoe God zelf den afwijker niet alleen tot zich terug roept, maar ook terug brengt; ten derde dat

Hij wegen en middelen doet samenloopen om onder het Woord der verzoening te brengen degenen, die Hij tot bekeering wil leiden; en ten vierde dat men door drukke bezigheden in de wereld niet noodzakelijk in den Godsdienst behoeft te verachteren.

Een klein vuur en een groote brand: — Ik ga u hieronder eens verhalen hoe kleine zonden groote gevolgen kunnen hebben. Wij hadden in de gemeente eene vrouw, die zeer godsdienstig was. Zij was lidmaat, alsook haar man, miste nooit in de kerk of Catechisatie, doch zij praatte dikwijls wat meer dan goed was. Op zekeren tijd had zij dan ook eens iets gezegd, ten nadeele der vrouw van een onzer ouderlingen. Dien ouderling geleek ik bijzonder goed; zijne vrouw was een gemoedelijke Christin, doch zij was mij te subjectief om *bijzonder* veel van haar te houden. Gezegde vrouw had dan eens iets gezegd ten nadeele van de vrouw des ouderlings, die ik vervolgens O. zal noemen, terwijl ik de andere A. zal heeten. Toen O. vernam, wat A. gezegd had, knipte zij een scherp artikeltje over de kwaadsprekers uit een courant en liet dat bij A. onder de deur door steken en het duurde maar weinige dagen of A. wist dat dit complimentje van O. afkomstig was en daarmede was de oorlog aan den gang. O. was wel zoo stekelig, maar kon niet zoo goed babbelen als A. De man van O. bracht dat op den kerkeraad ter spraak en meende dat deze een ouderlingsvrouw toch wel in bescherming behoorde te nemen. Doch de kerkeraad begreep, dat men ja een ouderlingsvrouw wel tegen overlast moest verdedigen, gradueel zelfs boven een gewoon lidmaat, doch dat een ouderlingsvrouw zich gradueel ook nog meer dan een gewoon lidmaat moest wachten voor een ander te beleedigen. De kerkeraad verzocht dan O. om dat door de deur gestoken briefje terug te nemen, als wanneer A. spoedig tot haar nommer terug gebracht zou zijn. Maar O. zeide: ja, ik had dat briefje niet door de deur moeten steken bij haar, doch de inhoud daarvan is en blijft toch wel

degelijk van toepassing op haar en alzoo kan de kerkeraad haar niet rechtvaardigen. Aan beide werd, na veel gescharrel, gezegd, dat men zich eerst met elkaar moest verzoenen eer zij ten Avondmaal mochten naderen. Maar nu werd het eerst ernst. De vrouw van eenen ouderling censureeren? Och wat was dat een zware beleediging en ook A. nam dat zeer euvel op. A. liet toen tweemaal een stuk opmaken, door een lidmaat van een andere gemeente, om den kerkeraad op de classis te verklagen. Ik weet nog wel, dat ik na voorlezen van het tweede stuk, dat door alles heen onwaar was, het woord vroeg en zeide: „het geheele stuk is geen antwoord waardig, doch opdat men niet bewere, dat ons zwijgen toestemmen is, zoo verklaar ik hier, dat het stuk in zijn geheel een leugen is en dat geen enkele van de bijzondere details naar waarheid gesteld is." De classis had echter geene behoefte om een bewijs voor mijn gezegde te aanhooren, maar terwijl de valschheid voor ieder voelbaar was, werd A. vermaand om zich met O. te verzoenen en alzoo dit kwaad weg te nemen. Bij O. had men er zooveel van geschept, dat onze ouderling, haar man, die als ouderling afging, zich niet meer verkiesbaar stelde en men in de kerk niet meer kon wezen. Na verloop van eenigen tijd werd tusschen A. en O. de vrede gesloten, en daarmede was de kwestie van O. ook met den kerkeraad uit geweest. Maar die kwestie was zoo openbaar geworden in de gemeente, dat de familie van O. zich beschouwde als wordende deswege in de gemeente veracht. Deze vroeg en verkreeg dientengevolge attest naar de gemeente van Commercestreet, toen echter nog Springstreet geheeten.

De familie van A. vertrok tot in de kom van eene naburige gemeente en vroeg ook attest en de kerkeraad zeide, in antwoord daarop, dat zij dit kon ontvangen, na zich eerst met den kerkeraad te hebben verzoend. Weldra verscheen zij met haar man op den kerkeraad en zij verklaarde wel dubbel Belijdenis te willen doen van al wat zij misdreven had. Als

president van den kerkeraad antwoordde ik dat wij het niet eens enkel vroegen. Wij hadden maar een paar dingen, waarop zij ja te zeggen had, en daarmede was de zaak in orde.

De eerste vraag kwam hierop neer, want ik heb de notulen niet bij de hand, dat zij hadden te bekennen, zich in gezegden twist niet naar behooren jegens den kerkeraad te hebben gedragen. Zij hebben zeker gedacht dat zij er goed afkwamen; want dat werd vlot met ja beantwoord. „En nu heb ik hier een briefje, als gij daaronder uw beider namen zet, dan is het tweede ja gegeven en uw attest is in gereedheid." Zoo kon ik spreken, want wij wisten, dat zij komen zouden en waren voorbereid. Dat briefje door hen te onderteekenen hield in: Dat zij, tot hun leedwezen over die zonde, hiermede erkenden, den kerkeraad van Coldbrook onwaar bij de classis van onrecht beschuldigd te hebben, en dat alzoo terug namen. Daar stoof A tegen op en zeide onder anderen, dat zij het zelven niet geschreven hadden. Wij antwoordden dat het geen onderscheid maakte, of zij dan wel een ander het stuk opgesteld hadden, hun beider namen stonden er onder en daarom moesten zij het ook beide onderteekenen, ofschoon haar man er anders niet mede had uit te staan. En indien zij dat niet wilden teekenen, dan bleef de zaak in status quo (zooals zij nu is). Zij gingen even alleen. Terug komende vroegen zij of dat stukje ook in de gemeente werd afgelezen. Ik antwoordde, „neen, maar het wordt opgezonden aan de classis, om het daar in de notulen te plaatsen, tot wegneming van die onware beschuldiging." Zij teekenden het en ontvingen hun attest. Doch de beide partijen hebben nog een gedurige herinnering aan dien onzaligen twist er van overbehouden. Ik denk dat, indien de menschen en vooral de christenen, de helft minder praatten, wat meer dachten en zich niet meer met eens anders doen bemoeiden, dan de christelijke plicht van hen vorderde, dat alsdan de menschelijke, en vooral de christelijke samenleving, er vrij wat beter aan toe zou zijn dan wel nu.

Het stichten van eene Engelsch sprekende gemeente aan Broadway-ave.

Dat men met den tijd Engelsch sprekende gemeenten zou stichten, kan iedereen wel begrijpen, maar het is te betreuren dat men daarbij zoo onzinnig te werk gaat, als meermalen geschied is.

Toen de Engelsche gemeente van *Lagravestreet* gesticht zou worden, begon men niet met erkenning, maar met miskenning van den kerkeraad van Springstr. En niet dan onder protest van den kerkeraad, heeft de classis het doorgedreven. Zoo iets is kerkrechterlijk onbestaanbaar, en baart verbittering onder de leden van beide kerken, die soms vele jaren kan duren.

Toen die van *Broadway* gesticht zou worden, begon het al weer op eene scheeve manier. Op eenen Zaterdag, onder het catechiseeren der kinderen, kwam een ouderling van Alpine Avenu mij storen en vragen, of ik morgen aan mijne gemeente wilde bekend maken, dat Ds. Verbeek van Lagravestr. op dato zoo en zoo dacht te preeken in het Engelsche kerkje van Turnerstr. noord van Leonardstr. Ik gaf ten antwoord, dat ik daarop geene beslissing kon geven, omdat ik niet wist, wat mijn kerkeraad daarover dacht. „Is die daar tegen?" vroeg die man heftig. „Dat weet ik niet," was mijn antwoord, „want daar is bij ons geen spraak van geweest." Toch ging het door. Of Coldbrook dan daarover te zeggen had? Dat kon men zelf wel beoordeelen als ik u zeg, dat het geschiedde in de kom van Coldbrooks gemeente. Alpine Avenue had daar in het geheel geen leden wonen. De kerkeraad van Coldbrook wendde zich tot dien van Alpine Avenue, met het vertoog, dat men hierin handelde tegen de Dordtsche kerkenorde Art. 38. Het eenige antwoord, dat de kerkeraad van Coldbrook ontving was, dat men nu in plaats van in de week, het op den Zondag deed, en ondertusschen met alle kracht werkte, om ons jonge volk daartoe over te halen. Op de eerste classis, die er volgde, beklaagde Coldbrook

zich over die wederrechtelijke handeling van Alpine Av. vlak tegen art. 38 in, en tevens tegen art. 80, dat het indringen in eens anderen dienst eene censurabele zonde noemt. De classis keurde dat doen van Alpine Av.'s kerkeraad af, doch het was geen half uur daarna, toen ze hare adhaesie hechtte aan de pogingen van Alpine Av., om daar ergens eene Engelsch sprekende gemeente te stichten. Wij vroegen op onze beurt, hoe wij dat moesten rijmen? Het doen van dien kerkeraad van Alpine Av. werd zooeven afgekeurd als onbestaanbaar met de kerkenorde, en nu hecht diezelfde classis adhaesie en zegt ondersteuning toe aan Alpine Av. in hetzelfde werk dat de classis, pas een half uur geleden, als onbehoorlijk heeft afgekeurd. En wat was het antwoord van de classis? Men liet ons dat zeggen, men zweeg ons zeggen dood en men stoomde vooruit. Men handelde, alsof er zeer groote behoefte was aan een Engelsche gemeente, om ons jonge volk te behouden. Maar *waar* was die nood? Arie van Bree heeft later op den vloer der classis gezegd, dat een kind wel weten kon, dat, als er een Engelsche gemeente zou komen, die niet uit de gemeente van Alpine Av., maar uit die van Coldbrook moest komen. Van Bree nu was ouderling van Alpine Av. en zal het dus wel geweten hebben, dat er bij hen geene behoefte aan bestond. Dus moet die behoefte bij ons in Coldbrook bestaan hebben, doch wij vernamen niets van die behoefte en toen de beweging van Alpine Av. bij ons bekend werd, is er met verachting op neergezien. Eerst na aanhoudende bewerking met argumenten, ontleend uit het tuighuis van het „*kerkjespelen*," begon men er naar te luisteren. Nood was er niet op dat oogenblik en waarom deed de kerkeraad van Alpine Av. een censurabele zonde, in plaats van daarover met den kerkeraad van Coldbrook te onderhandelen? Men kon ook van geen tegenwerking bij ons spreken, want er was geene spraak van Engelschen dienst bij ons. Wat bewoog dan den kerkeraad van Alpine Av.? Wat bewoog de classis, om de oogen

dicht te nijpen voor een censurabele zonde? Een drijvende geest van Jehu, die zich altoos bij het „kerkjespelen" laat waarnemen. In allen gevalle kan het niet de geest van Christus geweest zijn, die daartoe dreef, want deze werkt niet zulke tegenstrijdige dingen. De werking en inrichting dier Engelsche gemeente heeft ook al aanstonds laten zien, dat het niet alleen de *taal* was, waardoor men gedreven werd, maar dat het vooral de Engelsche godsdienst-*methode* was, waardoor men daartoe werd aangetrokken. Moge God het genadig verhoeden! Maar in het gezicht van mijn naderend einde spreek ik het uit, dat ik vrees van die zijde en door die poort de *verwereldlijking* en *veruitwendiging* van den Godsdienst ook onze kerken zullen overstroomen. Reeds nu ligt de klemtoon te sterk op den uitwendigen vorm, waardoor het leven met God wordt doodgedrukt. Het begint den schijn te krijgen dat men als kerk, als Gereformeerde kerk, de wereld wil veroveren, wat alleen de zaak van Christus is. De kerk is slechts dienaresse van koning Jezus. Maar ieder, die aan het kerkjespelen gaat, die gedraagt zich niet als dienaar van Hem, maar hij zet zich op den ezel des nuts en werkt voor zijn eigen belang.

Onze twee laatste synoden hebben gelukkig daarvoor de oogen blijkbaar open gehad. Indien men voor het vervolg waakzaam is, kan veel kwaad voorkomen worden. Maar eene sterke vasthouding aan de standaards, waarop wij baseeren, is de eenige weg, waarop wij duurzaam den naam van „*Christus kerk*", op waardige wijze kunnen blijven dragen. De stroom van het *nuts-leven* is in onzen tijd en niet het minst in ons land, zoo sterk, breed en diep, dat alleen Gods Woord ons een beteren weg wijst, en Gods machtige hand ons tegen dien stroom van verwereldlijking kan staande houden.

Indien ik wilde voortvaren om van allerlei zaken te spreken welke ik in mijn 30 jarig verblijf aldaar, in de gemeente van Coldbrook, heb ervaren, ontmoet, of ook waargenomen, dan

zou ik niet weten waar ik zou kunnen eindigen. Ik heb van de voornaamste punten melding gemaakt, van welke ik dacht, dat zij van eenig nut konden zijn voor dengene, die het las. Ik denk het nu hierbij te laten, doch ik zal nog moeten verklaren hoe ik er toe gekomen ben om Coldbrook te verlaten en naar de Country gemeente van Eastmanville over te gaan, en dan verwacht men zeker ook wel iets te vernemen hoe het mij te Eastmanville zooal gaat.

Naar Eastmanville, Mich.

Mijn vertrek van Coldbrook heb ik afzonderlijk beschreven naar zijne bijzondere details, tot naricht voor mijne kinderen en ik dacht eerst daarvan hier zoo goed als niet te vermelden. Ik ben echter van gedachten op dat punt veranderd, omdat het doodzwijgen van dingen, die niet verborgen bleven, eene leelijke figuur maakt, en bovendien de deur open laat om er allerlei onware dingen van te vertellen. Ik doe het hier echter in algemeene trekken zonder de betrokkene personen bij naam te noemen.

Ik had in mijn 30 jarigen dienst in de gemeente Coldbrook de gelegenheid om met haar zoowat samen te groeien. Men was er trotsch op, dat ik bij het klimmen mijner jaren mijn werk kon doen als voorheen. Doch sinds Ds. J. H. Vos van Springstreet, zoo wat gedrongen was, om zijn emeritaat aan te vragen, begonnen enkelen, zoo als ik van achteren kon bemerken, zich bang te maken, dat het Coldbrook met mij wel eens kon gaan als Springstreet met Ds. Vos, want ik was nog een jaar ouder dan hij, en dat zou men toch niet gaarne willen. Het waren echter voorbijgaande vrees-aanvallen, die bij het zien van mijne vaardigheid weer verdwenen. In dien tijd bemerkte ik niet eens dat sommige uitingen, die ik later als vruchten van die vrees leerde kennen, aan zulk eene vrees haar ontstaan te danken hadden. Zoo ging

het vooreerst ongemoeid zijn ouden gang. Maar eerlang kregen wij een jongen man met attest van elders, vergezeld van een persoonlijk schrijven dat hem aandiende, als hebbende wat een winderigen geest. Wat ook al spoedig bleek maar al te waar te zijn. Hij drong zich overal op den voorgrond. Hij sloot zich ook bij de jongelings-vereeniging aan. En de eerste gelegenheid de beste hield hij eene toespraak en betoogde daarbij, dat eene jongelingsvereeniging niet door oude mannen moest geregeerd worden, maar dat zij een president uit haar midden moest verkiezen.

Op den avond, toen er een nieuw bestuur gekozen moest worden, herhaalde hij zijn vroeger betoog en raadde sterk aan, dat men een praeses uit de jongelingen moest noemen. Ik nam daarom het woord en zeide dat ik mij zelf niet durfde terugtrekken, gedachtig aan hetgeen ik op dat gebied in meer dan 25 jaren ervaren had, doch indien men zich redden kon, het voor mij eene verlichting zou zijn, wanneer men deed zooals spreker van zooeven had geraden. En wat was de uitslag? Deze, dat ik geen eene stem miste, en K. van der Veen als vice-president maar een paar. Toen die aanslag mislukt was, verliet hij de vereeniging, sprak laag van haar en van het bestuur. Hij sprak het openlijk uit dat zulke oude Ds. zooveel moesten weten om hun emeritaat aan te vragen. Zij waren veel te oud en ongewild bij het jonge volk, dat toch ook wat pleizier moest hebben. In 't eerst belachte men hem, men wist niet van wat geest hij was. Doch een paar van mijne eigene kweekelingen, die niet meer bij de jongelingsvereeniging behoorden, begonnen naar hem te luisteren en waren spoedig door hem belezen. En ofschoon men dien vreemdeling in het algemeen voor eenen Diötrefes aanzag, die twee jonge mannen hadden zijn beginsel aangenomen en werkten nu in zijnen geest met groote voorzichtigheid. De eene had als president der meisjesvereeniging de beste gelegenheid daarvoor. Het duurde zelfs niet lang of sommige kerkeraadsleden begonnen naar zijn

idee over te hellen. Wat dat idee was? Dat het jonge volk des Zondagsavonds Engelsche preek moest hebben, en wat gelegenheid om pleizier te maken, en dat die oude Ds. zijn emeritaat moest vragen. Bij zekere gelegenheid, dat ik dien geest op den kerkeraad waarnam, zeide ik, dat, als de kerkeraad in het algemeen dacht zooals ik laatst van een der broeders verstaan had, die meende, dat men des Zondagsavonds Engelsche preek moest hebben, dan kon men mij niet meer gebruiken, en dat ik nog geene vrijmoedigheid had om *zelf* mijn emeritaat aan te vragen, wijl ik niet gevoelde, minder dan vroeger voor mijn werk in staat te zijn, doch indien de kerkeraad en gemeente zulks noodig oordeelden, dan zou ik mij naar het Schriftwoord schikken, hetwelk zegt, dat de geesten der profeten den profeten onderworpen zijn. En wat het Engelsch betrof, ik ontraadde hun ernstig daarmede te beginnen, omdat zij dan juist krijgen zouden wat zij wilden ontwijken; doch indien zij het beslist zoo wilden, dan gaf ik 50 dollar per jaar tot vergoeding der kosten voor dien Engelschen avonddienst.

De kerkeraad oordeelde dat men dan eens zonder mij moest vergaderen, om daarover te spreken, wat ik goedkeurde. Op die vergadering werd men het eens dat men mij zou verzoeken tot mijn 80ste jaar te zullen voortgaan als altoos, en dan mijn emeritaat vragen en intusschen des Zondagsavonds Engelschen dienst. Toen men mij dat voorstelde, zeide ik: „Gij hebt mij zeker niet verstaan. Ik heb geene vrijmoedigheid het werk te staken, terwijl God mij nog krachten geeft om het te doen, maar ik heb gezegd, dat gij en de gemeente, dat noodig oordeelende, het mocht aanvragen bij de classis. Na wikken en wegen besloot men de mansleden der gemeente voor de vraag te plaatsen, of de kerkeraad mijn emeritaat *al* dan *niet* zou aanvragen. Toen eindelijk die dag aanbrak waren er 24, die mijne emeritaat-aanvraag toestonden, ondanks dien, dat men zijn best gedaan had, om de leden daarvoor te winnen, — en 80 zeiden neen. De

stemming geschiedde met briefjes en het Engelsch preeken werd evenzeer afgestemd.

Nu was ik goed genoeg gedekt, maar van toen aan deugde onze onderlinge verhouding niet meer, en in de gemeente ontstond evenzeer eene wrijving, die niet goed was. Dit een en ander deed mij gedurig tot God zuchten, om mij van dien *drang* te verlossen. Indien het zijn wil was, om mijn emeritaat aan te vragen, dat Hij mij dan zou doen zien, dat ik het met een goed geweten mocht doen, en ik was gewillig al zou ik mijn laatste eindje leven ook in het „poorhuis" moeten verslijten. Daar was het echter niet aan toe, want mijn beide zoons *Hendrik* en *Jan*, waren ieder voor zich wel in staat, om mij te onderhouden, en deze hadden al lang gezegd dat ik het werk kon staken, zoodra ik wilde, en ik had zelf nog ook zoo veel, dat ik voor mij en mijne vrouw wel een tehuis in eenig Home kon koopen. Dat was de kwestie dus niet, maar wat is het welbehagen van God? Ondertusschen nu, dat ik gedurig sprak tot God, ontving ik het beroep van de gemeente Eastmanville. Nu kon een kind toch wel begrijpen, dat ik dit beroep als een antwoord van God op mijn gebed moest beschouwen. En ofschoon de Kerkeraad zijn best deed om mij te bewegen, dat ik liever mijn emeritaat zou aanvragen, dan naar Eastmanville, in de Country te gaan, wist men aan het bestuur van Gods voorzienigheid toch ook geen andere verklaring te geven, dan dat ik naar Eastmanville gewenkt werd. En juist omdat ik geloofde en nog geloof dat God het zoo bestuurd heeft, ben ik volkomen tevreden met Eastmanville en denk meermalen, dat God het wijselijk zoo beschikt heeft, omdat ik voor de bediening van een groote gemeente toch wel allengskens in kracht zou te kort schieten. Toen ik mijn afscheid van de gemeente Coldbrook zou doen, werd ik door sommige vrienden wel wat aangepord, om de leiders van die kwijt-wordings-methode eens geducht de les te lezen. Ik begreep echter, dat dit niet de rechte geest was, en ik

bad daarom tot God, dat Hij mij mocht stemmen als David tegenover Simeï, 2 Sam. 16 : 7—13. En Hem komt de eer daarvan toe, dat ik mij niet alleen in bedwang kon houden maar dat ik ook van heeler hart, zonder te huichelen, de gemeente met hare opzieners den Heere en het Woord Zijner genade heb kunnen aanbevelen. Geen scherp woord kwam er uit mijnen mond, en geen scherpe prikkel gevoelde ik in mijn hart door de overtuiging, dat hetgeen de menschen ten kwade gedacht hadden God zeker ten goede beschikt had, om mij van een arbeidsveld, waarvoor mijne krachten op den duur toch niet meer toereikend zouden zijn, te doen overgaan tot een kleinen werkkring, dien ik op mijn gemak bearbeiden kon.

Te Eastmanville, Mich.

Ik heb dikwijls den indruk gekregen dat mijne vrienden vreesden, dat ik hier op het platteland van spijt haast zou verteren, maar het is er ver van daan. Ik verwonder mij zelfs, dat God zoo veel goeds aan mij doet. Hij heeft in mijne jeugd mij geleid en nu op mijn ouden dag heeft Hij het zoo beschikt, dat mijn werk niet boven mijne krachten gaat, en dat ik ook in nietsdoen mij niet behoef te vervelen.

Mijn gemeentje is klein, zij telt slechts een 30 families, en een derde daarvan woont min of meer ver in de Country — 3, 4, 5, 6 à 7 mijlen van de kerk verwijderd, zoodat deze nog ook dikwijls verhinderd worden, door regen, sneeuw en ongebaande wegen, om met de gemeente op te komen, tot den dienst des Heeren en de Catechisatie der jeugd. Ik heb deswege na den middagsdienst eene Catechisatie voor het geheele jaar ten behoeve van hen, die er bij winteravonden niet komen kunnen. En ik bemerk, dat dit de eenige Catechisatie is waarvan ik vrucht kan verwachten. Sabbathschool is er bij ons niet, om dat op Zondag er de tijd voor wordt

gemist, of men zou er de Catechisatie voor moeten opruimen, wat wel in den geest van Amerika zou zijn, doch niet in den geest van iemand, die het verstand en hart op de rechte plaats heeft. Toen ik naar Eastmanville kwam, had ik geen paard en ook geen plan om er een aan te schaffen. De een of ander, vooral mr. van der Ploeg, reed met mij als ik eens ergens heen moest. Doch dat bracht ook zijne eigenaardige moeilijkheid mede. Dientengevolge stuurde mijn schoonzoon, Pieter Muller, mij een mak paard en zijne dochter Mabel Muller, om er voor te zorgen en nu ik het eenmaal heb zou ik er niet best meer buiten kunnen. Te minder zou ik er nu buiten kunnen, sinds ik verzocht werd en het aannam om per twee weken naar het „Country house" te gaan, ten einde de invalieden daar het Woord des levens toe te dienen.

En heb ik nu niet veel te doen, toch behoef ik niet ledig te zijn. Schrijven kan ik nog even goed als voor 25 jaar. Dit doe ik dan nog ook al den dag, schoon zonder overhaasting. Meestal heb ik wekelijks een artikeltje in „De Wachter." In 1906 werd er te Grand Rapids gedrukt mijne: *„Practische Verklaring der Openbaring van Johannes."* Ook deze gedenkschriften, als *kijkjes* op de afgelegde levensbaan mocht ik hier schrijven. Ik woon hier hoog en droog, ik behoef niet te vreezen wanneer de „River" eens buiten hare oevers treedt. Het glas van mijne studeerkamer ziet naar het Westen, en ik krijg vóór drie à vier uur des achtermiddags geen last van de zon. De pastorie is hier beter dan die ik in Coldbrook had.

Wat mijne *gemoedsstemming* betreft, die is voortdurend in dezelfde richting als toen ik Coldbrook pas verlaten had. Toen mijne vrouw, na een jaar vertoef alhier, het tijdelijke met het eeuwige verwisselde en haar stoffelijk overschot in het familie-graf te Grand Rapids zou besteld worden, viel het mij volstrekt niet moeilijk, om te voldoen aan den wensch des kerkeraads om in Coldbrooks kerk eene begrafenisplech-

tigheid te houden. En ik hoop, dat wanneer mijn einde zal gekomen zijn, en mijn ontzield lichaam in het familie-graf bezorgd zal worden, mijne kinderen alsdan even gul zullen toestaan, dat, volgens het verzoek des kerkeraads, bij mijn vertrek geuit, er eene begrafenis-plechtigheid in de kerk van Coldbrook worde gehouden.

Van Eastmanville naar het land.

Ik heb in Eastmanville bijna zonder verlet den H. Dienst vervuld van af Mei 24 = 1906 tot Sept. 26 = 1910. Ik deed mijn afscheid aldaar met Prediker 3 : 1 : „Alles heeft een bestemden tijd."

De reden dat ik toen mijn emeritaat aanvroeg lag volstrekt niet in den kerkeraad, of in de gemeente van Eastmanville. Men heeft het mij zoo ruim mogelijk aangeboden. Ik behoefde niet meer te doen als ik kon, de rest zouden zij wel aanvullen. Maar ik was zoodanig door de rheumatiek bevangen, dat ik mij niet helpen kon, ja er ziek van was. Indien het eene voorbijgaande ziekte was geweest, dan zou ik zeker naar dat milde aanbod geluisterd hebben, maar de rheumatiek is eene waal, die men niet licht weer kwijt wordt. En ik was toen in eenen toestand die mij hulpeloos maakte, zonder uitzicht op herstel. Ik heb er dan ook den ganschen winter aan geleden en eerst in den zomer is het allengskens wat geëterd. Op het ergste was ik er slecht aan toe, doch thans — Juli 25 = 1912 — ben ik er bijna spoorloos van ontheven. Ik heb sinds mijn emeritaat al weer 40 maal gepredikt, een, twee en ook drie keer op eenen dag. Was ik nu nog in Eastmanville dan zou ik aan geen emeritaat denken, al ben ik in mijn 88ste jaar. Gode zij de dank, voor Zijne onuitsprekelijke en onverdiende genade.

Men heeft meermalen gevraagd, waarom ik naar het platteland gegaan en niet in Grand Rapids gebleven ben. De

reden daarvoor was volstrekt niet daarin gelegen, dat ik geene gelegenheid had om in de stad te blijven, want men drong mij van verschillende zijden, om daar te blijven. De kerkeraad en gemeenteleden van *Coldbrook* raadden mij aan, om in de oude pastorie te blijven wonen, dan zouden zij een nieuw huis bouwen voor dengene, die komen zou. Doch hoe gaarne ik ook te midden van mijn volkje had blijven wonen, gezond verstand verbood mij dat absoluut. Stel eens, dat men straks een ander leeraar kreeg, die niet al te goed in den smaak viel? Dan liep ik gevaar, dat het volk meer mij, dan hem aanhing, en dat was niet wenschelijk, noch voor dien predikant noch voor mij, noch voor de gemeente. Doch stel het omgekeerde, dat men iemand kreeg, die bijzonder goed beviel, dan liep ik gevaar van als dood in het hart vergeten te worden, wat ook voor geen van alle drie wenschelijk zou zijn. Dat heb ik dus voor goed afgesteld, want wij menschen zijn nog geen engelen, die boven het egoïsme verheven zijn, al strijden wij ook daartegen.

Ook was ik al lang daarvoor door mijn zoon, Ds. Hulst uitgenoodigd, om mijn intrek bij hem te nemen, doch ik meende ook daaraan geen gehoor te moeten leenen, omdat zijne omgeving mij wellicht minder bevallen zou, en ik hem en zijne vrouw te veel overlast zou aandoen. Mr. Groeneveld en Grietje mijn jongste dochter, wilden mij ook wel ontvangen, maar die hadden zeven kinderen, groot en klein, en daar past een oude van dagen niet bij. Zelfs H. Schaafsma mij oomzegger, zou gaarne voor mij gezorgd hebben, doch hoe goed ik daar ook zou kunnen zijn, dat kon niet zonder mijn eigen kinderen in een kwaad daglicht te stellen.

Bovendien maakte *Maria*, mijne oudste dochter, gehuwd met P. Muller met haar man er aanspraak op, om bij haar als de oudste mijner kinderen te komen inwonen. Hunne kinderen waren groot en meestal op zichzelf, zoodat ik nergens beter kon zijn en geholpen worden dan aldaar. Ook kwam mijne dochter Bernardina, die voor mij en vooral voor mijne vrouw

gezorgd had, nergens beter te pas dan bij Piet en Maria. Wie dat een en ander overweegt, zal het mij dunkens niet meer bevreemden, dat ik naar het platteland ben gegaan. Wel is waar, dat ik daar zes mijlen van de kerk woon, doch als weer en weg het niet verhinderen, dan rijden wij in eene overdekte wagen derwaarts, en moeten wij eens tehuis blijven, dan komt men bij mij op de kamer. De volmaaktheid vindt men hier op aarde nergens.

Eindelijk vraagt de lezer wellicht, hoe ik nu gevoel in het gezicht van den dood, dien ik nog wel niet gevoel, maar gerekend naar mijne jaren, toch elken dag kan intreden? Een antwoord op deze vraag wil ik om onderscheidene reden wel niet weigeren, doch ik geef dat in korte trekken. Ik heb sinds meer dan eene halve eeuw aan mijne eindelijke zaligheid niet absoluut meer kunnen twijfelen. Dit baseert echter niet op mijne goede gestalte of vroom leven, want beiden kunnen den toets niet eens doorstaan, maar louter op de vergevende en wederbarende genade Gods in Christus, ook aan mij door het Evangelie geschonken en van mij door het geloof aangenomen en vastgehouden tot heden. En ik hoop door Zijnen H. Geest die genade vast te zullen houden tot het einde toe, en de H. Schrift bindt aan dat geloof het eeuwige leven vast, Joh. 3 : 36 enz. enz. Zoo gij dus ziet zou ik er euvel aan toe zijn, zoo ik niet vast en zeker geloofde, *dat de Bijbel het Woord van God is.* Wanneer ik voor eigen rekening voor God moest verschijnen, dan was er niets meer zeker dan mijne veroordeeling. Doch daar is ook geene spraak van. De belofte der zaligheid is even zeker, als de bedreiging van straks. Daar zijn echter drie dingen, welke mij gedurig kwellen. *a*) Dat ik de beweging der aangeborene verdorvenheid maar niet te boven kan komen. Ik gruw nog meer van mijzelf, dan toen ik eerst de oogen open kreeg. *b*) Dat mij gedurig wordt ingeblazen, dat mijne Wedergeboorte zeker niet echt is, omdat ik anders die be-

weging der zonde, op zulk eenen leeftijd, wel te boven zou moeten zijn. *c*) Dat ik punt een en twee met den Bijbel nog wel kan vereffenen, maar nu komt punt drie. Ik moest nu immers, als man des geloofs, met Paulus roemen in de genade Gods en in de overwinnende kracht van Christus, maar bij mij is het meer eene gedurige kwelling dan een blijde roem. Zoo ben ik tegenover de wet een verlorene, en tegenover de genade Gods een zwak geloovige. „Ik dien dus — evenals Paulus, Rom. 7 : 25 — wel met het gemoed de Wet Gods, maar met het vleesch de wet der zonde." En er blijft geene hoop over, noch voor mij noch voor iemand anders dan de verlossende genade van God in Christus door den H. Geest. Zij die genade het deel van mij en U. Zoo zij het!

L. J. HULST, *Emeritus predikant.*

NUNICA, Juli 24 — 1912.
R. R. 1.